

การเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506

CHANGES OF FEMALE MILITARY PROFESSION IN THAI SOCIETY

DURING 1942 - 1963

กมลชนก วรณตรง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2563

การเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506

กมลชนก วรณตรง

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

388420951

SWU iThesis gs601130188 thesis / rev: 29062564 12:02:31 / seq: 20

CHANGES OF FEMALE MILITARY PROFESSION IN THAI SOCIETY
DURING 1942 - 1963

KAMONCHANOK WANNATRONG

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF ARTS
(History)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2020

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506

ของ

กมลชนก วรรณตรง

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร)

ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์)

ชื่อเรื่อง	การเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506
ผู้วิจัย	กมลชนก วรรณตรง
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2563
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทยและการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 เนื่องจากสตรีที่เป็นทหารจะต้องผ่านการบ่มเพาะแนวคิดในสังคมทหาร จึงเป็นกลุ่มสตรีที่มีความแตกต่างจากอาชีพอื่น ๆ การมีตัวตนของสตรีในสังคมทหารและในฐานะทหารอาชีพจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่น่าสนใจสำหรับสถานะสตรีในสังคมไทย งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้นประเภทคำสั่ง ระเบียบราชกิจจานุเบกษา หนังสือราชการของกองบัญชาการทหารสูงสุด และเอกสารชั้นรอง ประเภทวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การก่อตั้งกองทหารหญิงเกิดจากนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ต้องการส่งเสริมบทบาทสตรีผ่านนโยบายการเพิ่มกำลังพลในกองทัพ และสร้างนโยบายที่เน้นการสร้างภาพสตรีที่เข้มแข็งควบคู่ไปกับการสร้างชาติที่ต้องการสร้างความเป็นหนึ่งเดียว ความกล้าหาญ และความรักชาติยิ่งขึ้น ให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ทหารหญิงอาชีพดำเนินอยู่ 2 ปี และถูกยกเลิกไปเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจ ส่งผลให้ทหารหญิงเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการพลเรือนในกระทรวงกลาโหม สะท้อนให้เห็นว่าการก่อตั้งทหารหญิงในตอนต้นเป็นเพียงเพื่อเพิ่มกำลังพลในกองทัพตามแบบประเทศมหาอำนาจและเป็นการพยายามยกสถานะสตรีตามแบบประเทศตะวันตก แต่ทหารหญิงยังไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่จริงตามหลักสูตรส่งผลให้ทหารหญิงถูกมองว่าไม่จำเป็นทหารหญิงได้รับการฟื้นฟูสถานะอีกครั้งและปรับบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมแก่สถานภาพสตรีในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นช่วงสงครามเย็นทำให้เกิดการเร่งพัฒนากองทัพให้มีประสิทธิภาพและกองทัพเล็งเห็นถึงความสามารถของทหารหญิงที่เหมาะสมกับหน้าที่เหล่าสนับสนุนมากกว่าเหล่ารบ การกลับมาของทหารหญิงจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากองทัพและการพัฒนาบทบาทสตรีตามกระแสโลก (Global Trend) โดยเน้นบทบาทด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา และด้านธุรการ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เพื่อตอบสนองความจำเป็นในการสนับสนุนพันธกิจของกองทัพ และแบ่งเบางานเบื้องหลังเพื่อให้ทหารชายทำหน้าที่ในหน่วยรบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ทหารหญิง, จอมพล แปลก พิบูลสงคราม, สงครามโลกครั้งที่ 2

Title	CHANGES OF FEMALE MILITARY PROFESSION IN THAI SOCIETY DURING 1942 - 1963
Author	KAMONCHANOK WANNATRONG
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2020
Thesis Advisor	Associate Professor Siriporn Dabphet

This research focuses on the development of the female military profession in Thai society and the change in the role of women in the Thai Army from 1942-1963, as female soldiers must also have a concept of military society. The identity of the female military profession is different from other professions and an interesting turning point for the status of women in Thai society. This study used primary evidence from various ministries, including Royal Thai Armed Forces Headquarters, The Royal Gazette, and the roles of women, including other articles and dissertations. The results revealed that female military professionals originated from the national policy of Field Marshal Plaek Pibulsongkram (P. Pibulsongkram) in World War II. He wanted to increase the troops and set a policy to focus on a strong image of women, set a national policy for unity, courage and patriotism for all ages and genders. This included setting goals to promote the roles of women and increasing female participation in society. The female military profession project proceeded for two years and when Field Marshal P. Pibulsongkram lost power and it showed the establishment of female military profession was initially to increase troops and improve to the status of women. The female military profession did not actually perform according to the curriculum, resulting in being viewed as incomplete and unnecessary. Later, the female military professionals developed roles more suitable for the status of women in the period of Field Marshal Sarit Thanarat. During the Cold War, the army became more effective and female military professionals had support duties in military development. The development of female roles followed global trends with an emphasis on public health, education and administrative roles reflecting the changing roles in response to the needs of military missions and shared work behind the scenes so that the soldiers can serve in the combat.

Keyword : Female military profession, Plaek Pibulsongkram, World War II

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จไปด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ที่ปรึกษา ที่คอยให้คำปรึกษา ข้อชี้แนะ และความช่วยเหลือในหลายสิ่งหลายอย่าง จนกระทั่งลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอขอบคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฐพร ไทยจงรักษ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิจัย ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องในการทำ วิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

ขอขอบคุณ คณะผู้ให้ความช่วยเหลือในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ และด้านระบบต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

และที่ขาดเสียไม่ได้ ขอขอบพระคุณเป็นพิเศษสำหรับความห่วงใยและกำลังใจจาก ครอบครัวและเพื่อนสนิทซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวที่คอยห่วงใย สนับสนุนการศึกษาเพื่อรอความสำเร็จของผู้วิจัย และเป็นแรงใจสำคัญจนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กมลชนก วรณตรง

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ซ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1. ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	1
1.2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	9
1.3. ขอบเขตการศึกษา.....	9
1.4. วิธีการศึกษา.....	9
1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและอุดมการณ์ทหาร.....	10
2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับบทบาทสตรี.....	11
1.7. แหล่งข้อมูล.....	17
บทที่ 2 การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศและสมัยสร้างชาติ.....	18
2.1. ลักษณะพื้นฐานของบทบาทสตรีและโครงสร้างทางสังคมไทย.....	19
2.2. การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ.....	22
2.3. การศึกษาแบบแผนใหม่ที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมสังคมของสตรี.....	25
2.4. การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสตรีในสมัยสร้างชาติ.....	32

2.5. สรุป	41
บทที่ 3 การเกิดขึ้นและพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงสมัยสร้างชาติ	43
3.1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอาชีพทหารหญิง.....	44
3.1.1.ภาวะสงคราม	44
3.1.2.นโยบายในสมัยสร้างชาติ	48
3.1.3.การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมสมัยใหม่	56
3.2. อาชีพทหารหญิงในสมัยสร้างชาติ	60
3.2.1. นักเรียนนายร้อยหญิง	62
3.2.2. นักเรียนนายสิบหญิง.....	74
3.2.3. อาสาสมัครทหารหญิง.....	75
3.3. การปฏิบัติหน้าที่ของทหารหญิง.....	80
3.3.1. การเคลื่อนไหวทางการเมืองส่งผลกระทบต่ออาชีพทหารหญิง	81
3.3.2. ข้าราชการกระทรวงกลาโหม ประเภทสามัญ	83
1. นายทหารหญิง.....	84
2. นายสิบหญิง	85
3.4 สรุป	86
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพหลังสมัยสร้างชาติ	89
4.1. การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีภายในกองทัพหลังรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1	90
4.2. การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์.....	93
4.2.1. บทบาททหารหญิงด้านการศึกษา	94
4.2.2. บทบาทด้านการแพทย์พยาบาล	97
1. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ	97

2. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก.....	101
3. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกเรือ	105
4.3. การพัฒนาสถานภาพและบทบาททหารหญิงในปัจจุบัน.....	112
4.4. สรุป	115
บทที่ 5 บทสรุป.....	118
บรรณานุกรม.....	126
ประวัติผู้เขียน.....	132

สารบัญตาราง

ตาราง 1 โรงเรียนโรงเรียนสตรีของคณะมิชชันนารี.....	28
ตาราง 2 โรงเรียนโรงเรียนสตรีของรัฐ.....	29
ตาราง 3 ลำดับเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับนโยบายของสตรีในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 ..	36
ตาราง 4 จำนวนสถานศึกษาทั้งชายและสตรีใน พ.ศ. 2482.....	37
ตาราง 5 รายชื่อนักเรียนนายร้อยหญิง ตามลำดับเลขประจำตัว.....	65
ตาราง 6 ตารางปฏิบัติประจำวันของนักเรียนนายร้อยหญิง	67
ตาราง 7 การปฏิบัติหน้าที่ในโอกาสพิเศษของนักเรียนนายร้อยหญิง.....	70
ตาราง 8 รายชื่อนายทหารหญิงที่สังกัดหน่วยงานในกระทรวงกลาโหม.....	84
ตาราง 9 รายชื่อนายสิบหญิงที่สังกัดหน่วยงานในกระทรวงกลาโหม	85
ตาราง 10 รายชื่ออาจารย์ทหารประจำโรงเรียนเตรียมทหาร ใน พ.ศ. 2502	95
ตาราง 11 รายชื่ออาจารย์ประจำโครงสร้างภายในโรงเรียนพยาบาลเจ้าอากาศหญิง (รุ่น 1)	99
ตาราง 12 รายชื่ออาจารย์ประจำโรงเรียนพยาบาลหญิง รุ่น 1 (กองทัพเรือ)	106
ตาราง 13 ตารางเปรียบเทียบหลักสูตรระหว่างวิทยาลัยพยาบาลกองทัพกับมหาวิทยาลัยทั่วไป	110
ตาราง 14 จำนวนและสัดส่วนการบรรจุข้าราชการทหารหญิงในส่วนราชการต่าง ๆ	113

สารบัญรูปภาพ

ภาพประกอบ 1 นักเรียนนายร้อยหญิงกำลังฝึกชุดสนามเพลาะ คุณจิรวุฒิ ปันยารชุน	70
ภาพประกอบ 2 นิตยสารสุขภาพสตรี นำรูปคุณจิรวุฒิ ปันยารชุน (พินุลสงคราม)	72
ภาพประกอบ 3 นักเรียนจำอาภาศพยาบาล รุ่นที่ 1	98
ภาพประกอบ 4 การเรียนการสอนของนักเรียนจำอาภาศพยาบาล รุ่นที่ 1	99
ภาพประกอบ 5 การเรียนการสอนของนักเรียนจำอาภาศพยาบาล รุ่นที่ 1	101
ภาพประกอบ 6 เหล่าอาจารย์รุ่นแรกของโรงพยาบาลมยุรฉัตรและอนามัยกองทัพบก	103
ภาพประกอบ 7 นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 1	104
ภาพประกอบ 8 สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนีทรงเสด็จเยี่ยมเหล่า	106
ภาพประกอบ 9 คณะครูและนักเรียนพยาบาลรุ่น 1	109
ภาพประกอบ 10 การจัดการศึกษาของโรงเรียนพยาบาลทหารหญิงในยุคแรก	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ปัจจุบันสตรีไทยมีบทบาทในสังคมมากขึ้นเห็นได้จากอาชีพที่เปิดรับสตรีเข้าทำงานในตำแหน่งเทียบเท่าผู้ชาย เช่น ทหารหญิง ตำรวจหญิง เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย (รปภ.) และสตรีที่ทำงานในระดับสูง เช่น รัฐมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น หากมองย้อนไปในอดีตจะเห็นถึงความแตกต่างระหว่างบทบาทและสถานะของสตรีไทยที่ยังถูกปิดกั้นและจำกัดขอบเขตในบางอาชีพ เช่น เสมียน นักบัญชี นักกฎหมาย ข้าราชการ ซึ่งการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสตรีในบริบทสังคมไทยนั้นมีอย่างหลากหลาย การศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของสตรีไทย รวมถึงการเข้าใจภาพลักษณ์ของสตรีในบริบทสังคมไทยในแต่ละยุคสมัย แต่กระนั้นยังมีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการศึกษาก็คือ เมื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ส่งผลต่อโอกาสทางด้านอาชีพเพิ่มมากขึ้น ทำให้สตรีไทยได้มีสถานภาพและบทบาททางสังคมที่แตกต่างจากเดิม โดยเฉพาะอาชีพทหารหญิงที่สตรีต้องผ่านการบ่มเพาะแนวคิดในสังคมทหาร จึงเป็นกลุ่มสตรีที่มีความแตกต่างจากอาชีพอื่น ๆ จะเห็นว่าอาชีพทหารจะสงวนไว้สำหรับชายเท่านั้นและถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เนื่องจากเป็นอาชีพที่สามารถเข้าสังคมได้ทุก ๆ สังคมและได้รับเกียรติจากผู้คน ดังนั้นการมีตัวตนของสตรีในสังคมทหารและในฐานะทหารอาชีพเป็นจุดเปลี่ยนที่น่าสนใจสำหรับสถานะสตรีในสังคมไทย จึงเป็นประเด็นที่สนใจในการศึกษาถึงจุดกำเนิด สถานภาพ และบทบาทของอาชีพทหารหญิงสมัยแรก

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการศึกษาที่ขยายตัวมากขึ้น ทำให้สตรีได้รับโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาในมหาวิทยาลัย ส่งผลให้สตรีมีบทบาทในสังคมนอกบ้านและประกอบอาชีพที่หลากหลาย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง สมัยแรกช่วง พ.ศ. 2481 - 2487 และช่วงหลัง พ.ศ. 2491 - 2500 ตลอดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองผ่านนโยบาย “สร้างชาติ” ที่เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้าและทัดเทียมอารยประเทศ¹

¹ แกมสุข นุ่มนนท์. (2520). จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481 - 2487. หน้า 14-15.

ถือเป็นการสร้างความสมบูรณ์ของชาติ ความเป็นปึกแผ่นของชาติ และวัฒนธรรมของชาติ² ที่มีรากฐานมาจากนโยบายจากหลัก 6 ประการ³ เป็นหลักในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก และการประกาศใช้มาตรการรัฐธรรมนูญ 12 ฉบับ⁴ (พ.ศ. 2482) เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติในยามถูกคุกคามจากภัยสงคราม นอกจากนี้นโยบายสร้างชาติยังส่งผลต่อการสร้างนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทสตรี โดยกลุ่มสตรีถูกกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติตามที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้เหตุผลว่า “หญิงเป็นส่วนหนึ่งของชาติก็ควรจะได้อำนาจและช่วยชาติด้วยในตัว ในปรกติ คือใครจะดูว่าชาตินั้นชาตินี้เจริญเพียงใดในเมื่อผ่านไปชั่วแฉ่นแล้วก็มักจะตัดสินความเจริญของชาตินั้นตามความเจริญของฝ่ายหญิง...”⁵ สะท้อนถึงปัจจัยแวดล้อมที่ภายในประเทศและภายนอกประเทศที่เป็นตัวขับเคลื่อนนโยบายสตรีให้เป็นรูปธรรมผ่านการออกกฎหมาย พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง การจัดตั้งสภาวัฒนธรรมหญิงและการแก้ไขระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับสตรีถือเป็นการยกระดับฐานะของสตรีไทยให้สูงขึ้น นอกจากนี้ทัศนคติส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำหนดนโยบายสร้างชาติที่ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทสตรีที่เน้นยกย่อง

² สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). *ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487*. หน้า 51.

³ หลัก 6 ประการของคณะราษฎร ได้แก่ 1.จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลายของประเทศไว้ให้มั่นคง 2.จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลง 3.จะต้องทำนุบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก 4. จะต้องราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน 5.จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความอิสระเมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น 6.จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร โปรดดู อาทรร อยู่สมบูรณ์. (2541). *“คณะราษฎรกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตย”*. หน้า 55 – 56.

⁴ รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ มีดังนี้ ฉบับที่ 1 ว่าด้วยใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฉบับที่ 2 เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ฉบับที่ 3 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย ฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภค บริโภคที่กำเนิดขึ้นในประเทศไทย ฉบับที่ 6 เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติไทย ฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ฉบับที่ 8 เรื่องการแก้ไขเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ฉบับที่ 12 การช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก โปรดดู ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). *การประกาศใช้ “รัฐนิยม” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*. หน้า 20-36.

⁵ กองหนังสือพิมพ์ กรมโฆษณาการ. (2486). *เรื่องพิธีเปิดงานสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง นະบ้านไทย พันธมิตร*. ใน *ข่าวโฆษณาการ*. หน้า 155-158.

ให้สตรีเป็นกลุ่มคนสำคัญของชาติในฐานะที่สตรีเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูอนาคตของชาติ⁶ และสร้างสตรีให้มีลักษณะเป็น “แม่ของชาติ”⁷ และ “ดอกไม้ของชาติ”⁸ รวมถึงการสร้างรูปแบบสตรีที่เข้มแข็งและมีเกียรติผ่านการก่อตั้งกองทหารหญิงที่เป็นหนึ่งในนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อาชีพทหารหญิงกำเนิดขึ้น พ.ศ. 2485 ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2481- 2487) ส่วนหนึ่งเป็นผลจากภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากกระแสสงครามทวีปยุโรปที่กำลังปะทุ โดยผู้นำเยอรมันเป็นตัวหลักได้เปิดสงครามกับโปแลนด์ (พ.ศ. 2482) เป็นเหตุนำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2⁹ สงครามเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นและเคลื่อนตัวเข้าสู่ทวีปเอเชีย เรียกว่า สงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484) กระแสการเมืองภายนอกผนวกกับการเมืองภายในที่แผ่ด้วยลัทธิชาตินิยมส่งผลให้ประเทศไทยต้องการเรียกร้องดินแดนคืนจากชาติตะวันตก กลายเป็นแรงกดดันต่อนโยบายเป็นกลาง รัฐบาลจึงพยายามเร่งเจรจากับรัฐบาลอินโดจีนของฝรั่งเศส แต่การเจรจาไม่เป็นผลสำเร็จจึงทำให้เกิดสถานการณ์ที่ตึงเครียดตามแนวชายแดนไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส นำมาสู่การเกิดสงครามอินโดจีนหรือกรณีข้อพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. 2483¹⁰ หลังจากนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นเสนอตัวเป็นตัวกลางผู้ไกล่เกลี่ยและเปิดการเจรจา

⁶ ก้องสกุล, กวินวิฑูล. (2545). การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. หน้า 166.

⁷ การจัดตั้งกองทหารหญิงเพื่อสร้าง “แม่ที่เข้มแข็ง” นั้น คุณสมบัติอย่างหนึ่งของแม่ที่เข้มแข็งที่รัฐต้องการ คือ การสร้างลูกที่มีสุขภาพที่แข็งแรง มีจิตใจที่เข้มแข็ง และสามารถจะสอนลูกให้ไม่ซื่อฉลาด โปรดดู ปิยวรรณ, อัครวราชนย์. (2553). ความคิดของผู้นำและกิจกรรมของหญิงไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้เงาของทัพญี่ปุ่น. ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 4. หน้า 14.

⁸ การเปรียบเปรยสตรีที่รัฐต้องการเหมือนดังดอกไม้ของชาติ “ดอกไม้งามของชาติจึงเป็นสัญลักษณ์บอกความพินาศล่มจมของชาติไม่มีใครเถียงได้” ซึ่งนามปากกาอย่างสามัคคีชัยได้เสนอในงานว่า การที่สตรีไทยมีความเพียบพร้อมทั้งอารยะ ความรักชาติ คู่สมรสชาติเดียวกันนั้น สามารถนำพาชาติให้เจริญได้มากกว่าสตรีที่มีสามเ็นชาวต่างชาติ ซึ่งถือว่าไม่รักชาติของตน โปรดดู สามัคคีชัย. (2585). ดอกไม้ของชาติ. ข่าวโคสนาการ. 5(11): 1551-1555.

⁹ สุรชาติ, บำรุงสุข. (2552). ปัญหาเขตแดนไทย : จาก 2484 – ปัจจุบัน. จุลสารความมั่นคงศึกษา. (62). หน้า 8.

¹⁰ เป็นการยื่นข้อเสนอกแก่ฝรั่งเศสให้พิจารณาถึงดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสที่เคยเป็นของไทยมาก่อนเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 โดยมีสาระสำคัญว่า 1.วางแนวเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขงให้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ ถิ่นร่อนน้ำลึกเป็นเกณฑ์ 2.ปรับปรุงเขตแดนให้เป็นไปตามธรรมชาติ คือ

ต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษพร้อมยื่นข้อเสนอขอความร่วมมือและขออนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศ¹¹ ส่งผลให้กองทัพญี่ปุ่นเริ่มเข้าประเทศไทยเพราะเป็นจุดยุทธศาสตร์แรกที่ญี่ปุ่นอยากครอบครอง

เมื่อเข้าสู่ภาวะสงคราม รัฐบาลจึงประกาศกฎอัยการศึกและเน้นย้ำถึงสภาวะสงครามที่จะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเริ่มจากการปลูกฝังความรักชาติให้แก่ประชาชนที่ต้องเผชิญสงครามอย่างหนักลำบากลำหายเพื่อให้ชาติดำรงเอกราชไปได้¹² โดยเฉพาะเน้นย้ำเรื่องบทบาทสำคัญของกองทัพทั้งประสิทธิภาพและกำลังพลของกองทัพ ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามริเริ่มแนวคิดก่อตั้งกองทหารหญิงขึ้น โดยปรารภว่า “กำลังอันเข้มแข็งแกร่งกล้าในการป้องกันประเทศชาตินั้น คือ ทหาร ไม่เลือกว่า ชายหญิง...เหมือนกับบรรพบุรุษของเรา...ด้วยเหตุนี้จึงได้ดำริจัดตั้งทหารหญิงขึ้น...”¹³ และได้พระราชยศนายพันโทให้แก่ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2485)¹⁴ ภริยาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายทหารในการบังคับบัญชาเหล่าทหารหญิงต่อไป พร้อมให้อวาทผ่านบทความ “ความประสงค์ของแม่”¹⁵ แก่นักเรียนนายร้อยหญิงที่สำเร็จตามหลักสูตรของนายทหาร (พ.ศ. 2486) ที่แฝงข้อคิดและแนวทางถึงการเสียสละเพื่อชาติและการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ทหารหญิง เนื่องจากจะเป็นกำลังสำคัญของชาติและเป็นกลุ่มสตรีตัวอย่างให้แก่สตรีไทยต่อไป นอกจากนี้รัฐบาลเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับการถูกกลืนชาติจากต่างชาติจึงออกกฎระเบียบข้อบังคับให้แก่หน่วยงานราชการ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีความ

ให้ถือว่าแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนตั้งแต่ทิศเหนือมาจดทิศใต้จนถึงเขตแดนกัมพูชา โดยให้ฝ่ายไทยได้รับดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามกับหลวงพระบาง และตรงข้ามกับปากเซขึ้นมา 3.ขอให้ฝ่ายฝรั่งเศสรับรองว่าถ้าอินโดจีนเปลี่ยนจากอธิปไตยฝรั่งเศสไป ฝรั่งเศสจะคืนอาณาเขตลาวและกัมพูชาให้แก่ไทย โปรดดู อัญชลี , สุชาติ. (2525). **ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488)**. หน้า 6-10.

¹¹ ธาณี สุขเกษม. (2522). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2485-2488)**. หน้า 186.

¹² คำปราศรัยของพนะ นายกรัฐมนตรี แต่มวลชนชาวไทย เนื่องในโอกาสจัดสมัยงานฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2485. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ 59 ตอนที่ 46 (7 กรกฎาคม 2485) : 1715-1716.

¹³ จีรวิสัย, ปันยารชุน. (2540). **ประวัติและผลงานของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม**. หน้า 252.

¹⁴ กองหนังสือพิมพ์ กรมโฆษณาการ. (2485). **เรื่องพิธีประดับเครื่องหมายยศและงานเลี้ยงต้อนรับนายพันโท ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม**. ใน **ข่าวโฆษณาการ**. หน้า 1152- 1153.

¹⁵ ครอบครวั , พิบูลสงคราม ปราณีประชาชน พันธุ์กระวี (2560). **นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่น 2486**. หน้า 35.

ใกล้ชิดรัฐบาลมากที่สุด เช่น การออกระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการสมรสของทหารหญิง พ.ศ. 2487 “...ทหารหญิงจะสมรสได้ต่อเมื่อทำงานครบ 1 ปีเต็ม แต่ต้องได้รับอนุญาตเสียก่อน ชายที่จะสมรสเข้ามาเป็นสามี จะต้องเป็นไทยแท้โดยกำเนิด นับถือศาสนาพุทธ และต้องไม่มีความเสียหายใด ๆ มาก่อน...”¹⁶ กล่าวคือ การสมรสจะต้องได้รับการยินยอมเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชา ก่อน หากผู้บังคับบัญชาไม่เห็นด้วยจะยังสมรสไม่ได้ โดยชายจะต้องมีลักษณะที่สามารถรักษาเกียรติและความลับราชการได้ ซึ่งอาชีพทหารหญิงถือเป็นทั้งเครื่องมือของรัฐผ่านข้อระเบียบข้อบังคับที่ออกมาในภายหลังและเป็นแม่แบบที่มีเกียรติตามนโยบายของผู้นำ สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกันระหว่างการสร้างความเป็นหญิงที่รัฐต้องการกับนโยบายการสร้างชาติ

รัฐบาลสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสตรีผ่านนโยบายสร้างชาติในลักษณะ “สตรีมีความสำคัญในฐานะผู้ร่วมสร้างชาติ”¹⁷ ที่แฝงค่านิยมใหม่ทั้งความเข้มแข็งและความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง การตั้งกองทหารหญิงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “แม่พิมพ์ที่ดี”¹⁸ ในรูปแบบที่เข้มแข็งทางกายและใจเพื่อพร้อมเผชิญกับภาวะสงคราม นอกจากนี้สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ส่งผลต่อหลาย ๆ ประเทศ ตระหนักถึงความพร้อมกับการตั้งรับสงครามทั้งอาวุธยุทธโปกรณ์ โดยเฉพาะกองกำลังพลที่ต้องการให้คนในชาติร่วมกันปกป้องเอกราช สตรีจึงเป็นกลุ่มที่สำคัญที่จะต้องเข้าร่วมในกองทัพ เช่น รัสเซียที่ได้เริ่มให้สตรีฝึกหัดทางทหารจำนวน 250,000 นายและอีก 2,000,000 นายได้ฝึกหัดหน้าที่แทนชายในขณะที่ชายออกไปรบ¹⁹ สหรัฐอเมริกาได้ให้สตรีเข้ารับราชการในกองทัพ จำนวน 350,000 นาย เข้ารับราชการในกองทัพอากาศ เช่น Women's Army Auxiliary Corps (later the Women's Army Corps or WAC), The Women Airforce Service Pilots (WASP), and The Women Accepted for Volunteer Military Services (WAVES).²⁰ ถือเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้

¹⁶ กระทรวงกลาโหม. (2496). **ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม 8 เมษายน 2430 ถึง 8 เมษายน 2496**. หน้า 395.

¹⁷ อาทิตยา, จารุจินดา. (2555). **การสร้างภาพความเป็นหญิงในนวนิยายไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม**. หน้า 30.

¹⁸ ซึ่งคำปฏิญาณของนายทหารหญิงในปีพ.ศ. 2486 ได้กล่าวไว้ว่า “ฉันจะพลีชีพให้สมกับเกียรติของทหาร คือ ตายในสนามรบ ฉันจะเทิดไว้ซึ่งเกียรติของชาติ คือ สงวนความเปิ่นดอกไม้งามของไทย ฉันจะทุนเหนือหัวซึ่งเกียรติของหญิง คือ แม่พิมพ์ที่ดี “คุณงามความดีจะยึดมั่นไว้ ให้นึกแน่นกว่าขุนเขา ส่วนความเสียสละเพื่อชาติจะให้เบากว่าปุยฝ้าย” โปรดดู ครอบครั , พิบูลสงคราม ปรานีประชาชน พันธุ์กระวี (2560). **นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่น 2486**. หน้า 11.

¹⁹ ประชาชาติ. รัฐเวียตมีทหารหญิงอยู่ 250,000 คน. พงศสบัติที่ 19 มีนาคม 245 หน้า 9,17.

²⁰ John Faijer. (2020). **It's Your War, Too: Women in World War II**. (online).

กลาง พ.ศ. 2487 เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ใกล้จบลง ฝ่ายอักษะ (เยอรมนีและญี่ปุ่น) ถูกโจมตีอย่างหนักจากฝ่ายสัมพันธมิตร (อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย และจีน) ทางฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งเป็นหัวหน้าดับขบวนการเสรีไทย จึงวางแผน

²⁶ สจข.,ม-บก.สงสศด.12.5.8/193 ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 86).

โค่นล้มจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 สิ้นสุดลง (พ.ศ. 2481-2485) และนายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487²⁷ ภายใต้การสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ ที่เห็นถึงปัญหาสำคัญอย่างอำนาจทางการเมืองที่เกี่ยวพันกับอำนาจทางทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลกระทบต่อนโยบายสร้างชาติต่าง ๆ อย่างอาชีพทหารหญิง ทางกระทรวงกลาโหมในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ (พ.ศ. 2487) ได้ประชุมพิจารณาถึงการยกเลิกกองทหารหญิง จนในที่สุดมีคำสั่งพิเศษของกองทัพบก (31 มีนาคม พ.ศ. 2488) ให้มีการปรับปรุงจัดหน่วยในกองทัพบกเสียใหม่รวมถึงการยกเลิกกองทหารหญิง เนื่องจากมีนโยบายไม่ต้องการทหารหญิงอีก²⁸ ส่งผลให้มีคำสั่งทำการเปลี่ยนภวณายทหารหญิงและนายสิบหญิงเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญ (28 เมษายน พ.ศ. 2488) และการยกเลิกคำสั่งคำสั่งแจงเรื่องเกียรติปฏิบัติของทหารหญิงเช่นกัน²⁹ ทำให้นักเรียนนายร้อยหญิงที่กำลังเข้ารับราชการได้สิ้นสุดสภาพพร้อมกับทหารหญิงในกองทัพบกทั้งหมดถือเป็นการยุติทหารหญิงรุ่นแรกอย่างเป็นทางการ แต่ไม่นานเหล่าสตรีกลุ่มนี้ก็ได้ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตทหารอีกครั้ง³⁰ โดยปรับบทบาทให้เหมาะสมแก่สถานภาพสตรี เช่น อาจารย์ แพทย์ พยาบาล และเสมียนธุรการ

เข้าสู่สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นผู้นำจากอาชีพทหารยิ่งให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมและสนับสนุนกองทัพบกตามโอวาทในวันพิธีรับส่งหน้าที่ผู้บัญชาการทหารบกว่า “จงช่วยกันสร้างกองทัพบกให้เจริญสุดยอดในสมัยเรานี้ให้จงได้”³¹ ไม่เพียงแต่กองทัพบกได้รับการปรับปรุงทุกด้าน แต่รวมทั้งกองทัพอากาศและกองทัพเรือ นอกจากการปรับปรุงกองทัพบกในด้านต่าง ๆ ทางกองทัพเล็งเห็นถึงผลกระทบจากการขาดบุคลากรทางการแพทย์ในการให้บริการสุขภาพแก่ทหารและพลเมือง ทำให้ก่อตั้งหน่วยงานด้านการแพทย์การพยาบาลของทหารอย่างเป็นรูปธรรม เริ่มจากทางกองทัพอากาศได้ก่อตั้งโรงเรียนเจ้าอากาศพยาบาลหญิง สังกัดกรมยุทธศึกษาทหารอากาศ (16 มิถุนายน

²⁷ สิริรัตน์, เรื่องวงษ์วาร. (2521). บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง 2491. หน้า 124.

²⁸ สจข.,ม-บก.สูงสุด.12.5.8/193 ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 86).

²⁹ สจข.,ม-บก.สูงสุด.12.6.1/10 การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทและยกเลิกคำสั่งแจงทหาร (25 ก.ค. 87 – 26 เม.ย. 88).

³⁰ โอภาส, เพ็ญเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพบกไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). หน้า 19.

³¹ กองทัพบก. (2507). จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์. หน้า 166.

พ.ศ. 2501)³² กองทัพบกมีแนวคิดแต่งตั้งจัดทำโครงการผลิตพยาบาลกองทัพบกขึ้น (พ.ศ. 2504) ต่อมาจัดตั้งวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกอย่างเป็นทางการ (พ.ศ. 2506)³³ และกองทัพอากาศได้ก่อตั้งวิทยาลัยพยาบาลทหารขึ้น (พ.ศ. 2511)³⁴ ตามลำดับ ถือเป็นหลักสูตรศึกษาการพยาบาลมีความคล้ายคลึงกับหลักสูตรทหารหญิงในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่แตกต่างกันเพียงการเรียนรู้ด้านวิชาชีพและห้วงเวลาที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งการพยาบาลจะใช้เวลาในการศึกษาเป็นเวลา 4 ปี ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีและเรียนรู้ในวิชาชีพเฉพาะด้านตามแนวหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการและวิชาทหารตามสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ (สปท.) สังกัดกระทรวงกลาโหม โดยอาชีพทหารหญิงในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและการให้ความสำคัญแก่เหล่าสนับสนุนและช่วยเหลือมากกว่าการเป็นกองกำลังเหล่ารบ

ดังนั้นการศึกษาการก่อตั้งและพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงมีนัยยะสำคัญต่อเปลี่ยนแปลงสถานะสตรีในกองทัพ การก่อตั้งทหารหญิงสมัยแรกได้ส่งผลต่อกองทัพ เนื่องจากมีการฝึกฝนตามแบบแผนปฏิบัติของทหารชายเพื่อเป็นผู้นำในสนามรบ แต่ยังไม่ทันได้ทำหน้าที่อย่างจริงจังตามแบบที่ฝึกฝน ได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อกองทัพทำให้กองทหารหญิงถูกยกเลิกไป และอาชีพทหารหญิงเหล่ารบจึงสิ้นสุดในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ แต่ยังคงมีพัฒนาการภายในกองทัพอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสถานะทหารหญิงได้เปลี่ยนมาเป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหมแทนและกลับเข้าสู่ชีวิตทหารอีกครั้งโดยเน้นบทบาทที่เหมาะสม นำมาซึ่งการปรับปรุงกองทัพให้มีความก้าวหน้าและความพร้อมทั้งยามสงบและยามสงคราม โดยเฉพาะด้านการแพทย์และพยาบาลภายในกองทัพไทย แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการอาชีพทหารหญิงที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านหน้าที่อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงการบ่งบอกนิยามของอาชีพที่แตกต่างกัน ระหว่างทหารหญิงอาชีพกับอาชีพทหารหญิง แต่สิ่งที่คล้ายคลึงคือการได้รับการศึกษาและการปลูกฝังทางแนวคิดทางทหาร ดังนั้นงานวิจัยนี้ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 สะท้อนให้เห็นถึงการก่อตั้งและพัฒนาการทางสถานะของอาชีพทหารหญิงที่พยายามสร้างความเป็นผู้นำให้แก่สตรีและถูกลด

³² หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2503 ได้ย้ายมาสังกัดกรมแพทย์ทหารอากาศ โปรดดู วิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ กรมแพทย์ทหารอากาศ. (2537). **ประวัติความเป็นมา**. (ออนไลน์).

³³ วิทยาลัยพยาบาลทหารบก. (2557). **ประวัติวิทยาลัยพยาบาลทหารบก**. (ออนไลน์).

³⁴ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2562). **ประวัติวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ**. (ออนไลน์).

บทบาทลงในอาชีพพยาบาล โดยจะเห็นการเปลี่ยนแปลงสถานะสตรีภายในกองทัพและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี

1.2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการเกิดขึ้นของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506

1.3. ขอบเขตการศึกษา

งานวิจัยศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถานะสตรีในสังคมไทยผ่านอาชีพทหารหญิง โดยเริ่มจากการศึกษาการเกิดขึ้นของกองทหารหญิง (พ.ศ. 2485) ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผ่านแนวคิดอุดมการณ์ของผู้นำประเทศและสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น สู่การเปลี่ยนแปลงสถานะสตรีในกองทัพหลังจากอาชีพทหารหญิงได้ถูกยกเลิกไปด้วยเหตุผลทางการเมือง และได้กลับมามีบทบาทอีกครั้งในฐานะเหล่าสนับสนุนอย่างอาจารย์ทหาร (พ.ศ. 2502) และพยาบาลทหาร (พ.ศ. 2506) ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถือเป็นกองกำลังสตรีของกองทัพเช่นกัน เพียงแต่จะมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้บทบาทสตรีภายในกองทัพนั้นเปลี่ยนแปลงไป

1.4. วิธีการศึกษา

การศึกษาใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ศึกษาวิเคราะห์และตีความเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหลักฐานเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารทาง คำสั่ง ระเบียบ ราชกิจจานุเบกษา หรือหนังสือราชการของกองบัญชาการทหารสูงสุด และหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ นโยบายที่ส่งผลต่อสตรี สถานการณ์ทางสังคมและการเมืองในยุคสมัยนั้น และการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในสังคมไทย รวมไปถึงให้เห็นภาพบริบทแวดล้อมและเหตุการณ์สำคัญของช่วงเวลาที่ศึกษาประกอบควบคู่กันไป

1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ทราบถึงการเกิดขึ้นของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506
2. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506
3. ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ พ.ศ. 2485 – 2506

1.6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้จะแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและอุดมการณ์ทางทหาร 2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสตรี โดยจะทบทวนตามลำดับเวลาจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและอุดมการณ์ทหาร

กนกวลี ชูชัยยะ (2524) วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดแนวความคิดของทหารบกไทยผ่านกลุ่มนายทหารทุกกลุ่ม ตั้งแต่นายพล นายพัน ร้อยตรี และนักเรียนนายร้อย ซึ่งเป็นกำลังหลักของกองทัพบกไทย แนวความคิดทหารเริ่มต้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยมีความคิดและโลกทัศน์ที่ก้าวหน้าด้วยความคิดดั้งเดิมที่ปลูกฝังมานานอย่างความคิดชาตินิยม อนุรักษนิยม และการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง รวมถึงความคิดในการแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ของแต่ละสมัย แต่ถูกปิดกั้นด้วยเงื่อนไขระเบียบวินัย และการครอบงำแนวคิดเผด็จการของผู้นำทหารระดับสูง สะท้อนถึงการพัฒนาแนวคิดสังคมทหารผ่านสภาพทางการเมืองโดยผู้นำจากอาชีพทหาร ซึ่งปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแนวคิด ได้แก่ ความจงรักภักดี และลักษณะเฉพาะของผู้นำทางทหาร โดยแนวคิดสังคมทหารจะผันตามแนวคิดของผู้นำ เช่น การก่อตั้งทหารหญิงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งผู้นำมีนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรีตามนโยบายสร้างชาติและสภาพแวดล้อมอย่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงต้องการสร้างสตรีที่มีความกล้าหาญและแข็งแกร่งที่พร้อมเผชิญกับภาวะสงครามได้ และสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะส่งเสริมและบำรุงกองทัพไทยโดยรวมและคำนึงถึงวิชาชีพเกี่ยวกับการแพทย์พยาบาลมากขึ้นทำให้ทหารหญิงมีบทบาทสนับสนุนในกองทัพมากขึ้น

สมโชค สวัสดิรักษ์ (2524) วิทยานิพนธ์นี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484 - 2488 ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยจะพิจารณาถึงการละทิ้งนโยบายความเป็นกลางและเข้าร่วมรบเป็นพันธมิตรทางทหารกับ

ญี่ปุ่นในสงครามครั้งนี้ ซึ่งทางการทหารถือเป็นแกนกลางสำคัญระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สะท้อนให้เห็นถึงการที่ประเทศไทยจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญแก่กำลังพลในกองทัพเป็นอย่างมาก จึงนำมาสู่การเป็นส่วนหนึ่งในการเกิดกองทหารหญิงขึ้น เนื่องจากการปลุกฝังให้ทุกคนมีความรักชาติและปกป้องชาติโดยไม่สนใจสถานภาพทางเพศ

อัจฉราพร กมฺพพิสมัย (2524) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เสนอถึงที่มาและพัฒนาการของกลุ่มทหารอาชีพในฐานะที่เป็นตัวกำหนดบทบาทสำคัญต่อวิถีทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยผ่านกรณีกฎ ร.ศ. 130 ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มทหารอาชีพเพื่อการทำกรต่อต้านระบบและผู้ปกครองที่กลุ่มทหารไทยถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งบรรดาองค์กรใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยหลังการปฏิรูปประเทศของรัชกาลที่ 5 ซึ่งทหารอาชีพจะเป็นองค์กรที่ได้รับการพัฒนามากที่สุดทั้งในรูปแบบและความคิด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การพัฒนาประเทศมุ่งเน้นไปที่การพัฒนากองทัพเป็นลำดับแรก ซึ่ง กฎ ร.ศ. 130 สะท้อนให้เห็นสภาพความขัดแย้งทางความคิด นโยบายและวิถีปฏิบัติ ระหว่างผู้นำที่ยึดในค่านิยมและทัศนคติแบบเก่า กับกลุ่มทหารใหม่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันข้าราชการในยุคหลังการปฏิรูปประเทศของรัชกาลที่ 5 สะท้อนให้เห็นถึงช่วงภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้นำมาจากอาชีพทหารที่ได้รับการอบรมและปลุกฝังให้ตระหนักถึงภาระสำคัญในการเป็นกลุ่มผู้ปกป้องรักษาและสร้างความเจริญให้กับประเทศชาติ และถือเป็นทหารแบบใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศในยุคของการรวมชาติ โดยทหารกับชาติเป็นของคู่กัน เพราะฉะนั้นผลประโยชน์ของประเทศชาติกับผลประโยชน์ของกองทัพจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ซึ่งการก่อตั้งทหารหญิงจึงเป็นหนึ่งในนโยบายของผู้นำที่พยายามปลุกฝังความรักชาติให้แก่เหล่าสตรีไทยทั้งชาติ เพื่อปกป้องชาติเยี่ยงชายชาติทหาร

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสตรี

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล (2525) วิทยานิพนธ์นี้เสนอถึงบทบาทของสตรีไทยด้านสังคมและเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 – 2525 ซึ่งกล่าวถึงบทบาทและสถานภาพทางสังคมของสตรีไทย รวมถึงความรับผิดชอบของสตรีในฐานะภรรยาและลูกสาว โดยเริ่มจากการกฎหมายครอบครัวในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกฎหมายตราสามดวงและเปลี่ยนแปลงหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งเน้นสิทธิบทบาทสตรีที่มีความเท่าเทียมกันทั้งสังคมและเศรษฐกิจ โดยเริ่มจากสังคมเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหล่อเลี้ยงประชาชนมาอย่างยาวนาน จนเข้าสู่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สตรีเริ่มมีบทบาทและมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและธุรกิจมากขึ้น ทั้งนี้ส่งผลให้สตรีมีบทบาทและสถานภาพที่เท่าเทียมกับผู้ชายและได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดอาชีพใหม่ที่สตรีสามารถมีบทบาทได้เทียบเท่าชาย อย่างอาชีพ

ทหารหญิง ซึ่งเป็นช่วงภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ผู้นำต้องการให้คนทั้งชาติมีความกล้าหาญและความเสียสละเพื่อชาติ

ณัฐวดี ชนะชัย (2530) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เสนอถึงพัฒนาการของอาชีพพยาบาลผ่านบทบาทและสถานภาพของสตรีในสังคม โดยการนำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาใช้ในสังคมจึงต้องสร้างบุคลากรทางการแพทย์แผนใหม่ เช่น นางผดุงครรภ์และนางพยาบาล ซึ่งพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีโอกาสและสามารถประกอบอาชีพพยาบาล ได้แก่ การส่งเสริมการก่อตั้งโรงพยาบาลและส่งเสริมการศึกษาพยาบาลของชนชั้นสูง ส่วนการขยายตัวของการประกอบอาชีพพยาบาลของสตรีนั้นมีปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อรองรับความจำเป็นในสังคม โดยช่วงแรกนั้นอาชีพพยาบาลไม่ได้รับการยอมรับมากเท่าที่ควร เนื่องจากมองว่าเป็นอาชีพที่ต้องทำงานรับใช้ผู้อื่น กลุ่มชนชั้นสูงจึงสนับสนุนและส่งเสริมวิชาชีพเพื่อยกย่องอาชีพนี้ให้สูงขึ้น โดยการสร้างอุดมคติเกี่ยวกับอาชีพพยาบาล การขยายขอบเขตของอาชีพพยาบาลและยกระดับความรู้ให้กว้างขึ้น วิทยานิพนธ์เล่มนี้วิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีโอกาสทางอาชีพโดยจะขึ้นอยู่กับการผลักดันและสนับสนุนอาชีพต่าง ๆ ให้มีคุณค่ามากขึ้นจากชนชั้นสูง รวมถึงอาชีพพยาบาลที่มีความชำนาญแตกต่างกัน อย่างเช่น อาชีพพยาบาลทหารจะมีความชำนาญทั้งด้านพยาบาลและด้านการทหาร เกิดจากอุดมการณ์ที่ต้องเสียสละเพื่อปกป้องประเทศชาติในยามสงคราม อาชีพพยาบาลทหารจึงเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับและการเปิดกว้างบทบาทสตรี

นันทิรา ขำภิบาล (2530) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษานโยบายสร้างชาติสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ยกฐานะของสตรีไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศและสนับสนุนให้สตรีไทยมีบทบาทในสังคม เศรษฐกิจ และการป้องกันประเทศผ่านการส่งเสริมการศึกษา การประกอบอาชีพของสตรี การประกาศคุ้มครองสิทธิของสตรี ตลอดจนการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ให้สตรีมีส่วนร่วม โดยนโยบายเกี่ยวกับสตรีไทยเกิดขึ้นจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ ทศนคติส่วนตัวของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นโยบายสร้างชาติที่เป็นหลักของการบริหารประเทศ และการที่เผชิญกับภาวะสงคราม การดำเนินนโยบายดังกล่าวส่งผลให้สตรีไทยมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งกลุ่มสตรีในชนชั้นสูงชนชั้นกลาง เป็นกลุ่มแนวหน้าในการดำเนินงานเพื่อยกฐานะของสตรีสามัญชนทั้งในด้านการศึกษาและชีวิตความเป็นอยู่ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้วิเคราะห์ได้ว่านโยบายสร้างชาติจะกระตุ้นให้สตรีทั้งในระดับกลางและสูงตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และตื่นตัวต่อกิจกรรมมากขึ้นทำให้เข้าถึงสตรีสามัญชนได้ง่ายกว่ารัฐบาล ซึ่งการจัดตั้งกองทหารหญิง ถือเป็นหนึ่งในนโยบายเกี่ยวกับสตรีที่ต้องการยกระดับฐานะสตรีด้วยการมีเกียรติมีศักดิ์ศรีและได้รับการนับถือตามแบบค่านิยมทหารทำ

ให้สตรีทุกระดับมีส่วนร่วมในสังคมต่าง ๆ รวมถึงมีความเสมอภาคทางสังคมมากขึ้นและมีความพร้อมในการเผชิญกับภาวะสงคราม โดยในงานวิจัยชิ้นนี้จะแตกต่างจากงานของนักทฤษฎีที่ที่จะศึกษาอาชีพทหารหญิงหลังจากกองทหารหญิงได้ถูกยกเลิกไปและการกลับมาอีกครั้งของเหล่าอาชีพทหารหญิง

จิตติมา พรอรุณ (2538) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาถึงการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2489 – 2519 ซึ่งพบว่าการเรียกร้องสิทธิสตรีในสังคมไทยเกิดความเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีของสตรี 2 กลุ่ม คือ ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายสังคมนิยม ซึ่งมีการเคลื่อนไหวอยู่ 3 ช่วง สมัยฟื้นฟูหลังสงคราม (พ.ศ. 2489 - 2500) จากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศส่งผลให้เหล่าสตรีเริ่มเสนอความคิดเห็นผ่านหนังสือพิมพ์และเผยแพร่แนวคิดผ่านข้อเขียนปัญญาชนชาย ต่อมาสมัยเผด็จการทหารระบบสฤษดิ์ (พ.ศ. 2501-2515) จะเป็นการให้บริการทางด้านกฎหมายและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสตรี เมื่อเข้าสู่สมัยประชาธิปไตยแบ่งบาน (พ.ศ. 2516 - 2519) เป็นการส่งเสริมสตรีผ่านการหาแนวร่วมทั้งในสถาบันทางการเมืองและสาธารณชน รวมถึงด้านปัญญาชนสตรีได้เผยแพร่แนวคิดไปสู่ชนชั้นล่าง วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนถึงการพัฒนาและการเคลื่อนไหวของสิทธิสตรี ซึ่งการจัดตั้งทหารหญิงถือเป็นนโยบายหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการก้าวข้ามผ่านค่านิยมและทัศนคติดั้งเดิมของไทยและบ่งบอกถึงความก้าวหน้าและการพัฒนาการของศักยภาพของสตรี

สุชสวรรค์ แดงภักดี (2538) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาปัจจัยที่สร้างความคาดหวังต่อบทบาทสตรีในการเป็น “แม่และเมียที่ดี” ผ่านการวิเคราะห์วิถีการของรัฐบาลสมัยสร้างชาติในการปลูกฝังอุดมการณ์แม่เรือน โดยเฉพาะบทบาททางการศึกษาและการประกอบอาชีพ ซึ่งสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมส่งผลให้ความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทสตรีอย่าง “อุดมการณ์แม่เรือน” เน้นเชิดชูการเป็นเมียและแม่นำมาสู่นโยบายส่งเสริมบทบาทสตรีที่เฉพาะและจำกัด การศึกษาและการประกอบอาชีพนั้นถือเป็นพื้นฐานการเรียกร้องสิทธิสตรีในเวลาต่อมา เช่น สตรีเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการรับราชการ แต่ยังคงค่านิยมเดิมที่สตรีต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนถึงการจัดตั้งทหารหญิง (พ.ศ. 2586) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสตรีในรูปแบบแม่ที่เข้มแข็งเสมือนนโยบายการศึกษาของรัฐที่ยังคงเน้นให้สตรีเรียนด้านการ ซึ่งนโยบายการจัดตั้งกองทหารหญิงอาจขัดต่อเพศสภาพของค่านิยมสตรีทั่วไป แต่ไม่ได้ขัดต่อรูปแบบของความเป็นเมียและแม่ โดยเพิ่มความเสียสละและความรักชาติ รวมถึงเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าถึงสังคมใหม่ ๆ และมีความเสมอภาคมากขึ้น

เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์ (2539) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้สตรีมีโอกาสประกอบอาชีพนอกบ้าน โดยเฉพาะอาชีพครูในช่วง พ.ศ. 2456 – 2479 และปัจจัยที่ทำให้สถานภาพครูผู้หญิงแตกต่างไปจากครูผู้ชาย ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ทำให้สตรีมีโอกาสเข้ามาประกอบอาชีพครู ได้แก่ การที่รัฐขยายการศึกษาฝ่ายสตรี และการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง รวมถึงความคาดหวังของสังคมไทยที่สตรีต้องได้รับการศึกษาเพื่อทำหน้าที่แม่เรือนได้อย่างมีคุณภาพจึงจำเป็นต้องมีสตรีที่ประกอบอาชีพครูมาอบรมสั่งสอน ซึ่งอาชีพครูผู้หญิงในระยะแรกมักจะเป็นบุตรของชนชั้นสูงและกลางจึงเป็นการปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีไทยในระดับหนึ่ง ส่วนเรื่องความแตกต่างระหว่างครูผู้หญิงและผู้ชายนั้น ได้แก่ เงินเดือน บรรดาศักดิ์ บำเหน็จบำนาญ ต่อมาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 จึงทำให้สถานภาพครูผู้หญิงดีขึ้นในอีกระดับหนึ่ง วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนถึงการยกระดับสตรีให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อเป็นใบเบิกทางให้ตนมีโอกาสทางอาชีพมากขึ้น ซึ่งจะเห็นว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้นทำให้สถานภาพสตรีดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ความคาดหวังของสังคมจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่าง ๆ ผ่านการตั้งนโยบายของรัฐบาล เช่น การตั้งกองทหารหญิง เนื่องจากเกิดเหตุคับขันอย่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจึงจำเป็นต้องสร้างสตรีในรูปแบบสตรีที่เข้มแข็งพร้อมเผชิญภาวะสงครามได้

จิราจุ โสภา (2542) วิทยานิพนธ์นี้ได้เสนอเรื่องราวของสตรีในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบุรุษเพศเป็นหลัก ส่วนเรื่องราวของสตรีนั้นดูเหมือนจะไม่ได้ได้รับความสำคัญหรือมีพื้นที่ในการบันทึกไม่มากนัก หากเป็นสตรีเหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมือง การสงคราม โดยสตรีเหล่านี้มักถูกยกย่องให้เป็นวีรสตรี โดยมีการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อรำลึกซึ่งเป็นผลต่อเนื่องตามมา สะท้อนให้เห็นถึงการกำเนิดทหารหญิงขึ้นที่มีภูมิหลังมาจากเหล่าวีรสตรีที่เสียสละเพื่อชาติ โดยเหล่าวีรสตรีนี้ได้นำมาตั้งเป็นชื่อของกองพันของทหารหญิง เพื่อให้ระลึกถึงคุณงามความดีของเหล่าวีรสตรีไทย

ปิยะพร จันวัน (2547) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้เสนอทัศนะของ "ผู้หญิงทำงาน" ในสังคมไทย พ.ศ. 2500 – 2516 เป็นช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ซึ่งเปิดโอกาสให้สตรีชนชั้นกลางเข้ารับการศึกษามีทางเลือกในอาชีพ โดยพบว่าสตรียุคนี้ได้เข้าสู่อาชีพใหม่อย่างเลขานุการ นักบัญชี และพนักงานธนาคาร เพื่อรองรับการขยายตัวและความต้องการของภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งสตรีมีทัศนคติในด้านบวกต่อการทำงานเนื่องจากมีรายได้เป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวและยังมีเงินออม ถือเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ ๆ ส่วนสตรีที่สมรสแล้วยังคงทำงานต่อไปได้ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนถึง

ทัศนะของผู้หญิงทำงานในสังคมไทยขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมและการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้ภาคธุรกิจเอกชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นการเคลื่อนไหวของสตรีและส่งผลต่อการเรียกร้องสิทธิหน้าที่จากภาครัฐ โดยอาชีพพยาบาลทหารบกนั้น ถือเป็นอาชีพของภาครัฐที่แสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างของสตรีเข้ามามีบทบาทในวงการทหารซึ่งเป็นสังคมของผู้ชายได้ โดยมุมมองของสตรีกลุ่มนี้ได้มีทัศนะที่แตกต่างไปจากเดิมในลักษณะสตรีสามารถเปลี่ยนรูปแบบการดูแลครอบครัวจึงนำมาซึ่งการต่อรองทางอำนาจ

อภิวันทน อุดุลยพิเชฐ (2544) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต โดยการศึกษาจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งประพันธ์โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและกวีราชสำนัก เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเด่นตรงที่ตัวละครเอกเป็นสามัญชนมิใช่กษัตริย์ แตกต่างไปจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ในยุคสมัยนั้น โดยพบว่าลักษณะของผู้หญิงในอุดมคติแบบชนชั้นสูงนี้จะแตกต่างจากผู้หญิงชนชั้นล่างเนื่องด้วยผู้หญิงชั้นล่างหรือผู้ถูกปกครองจะมีภาระและความรับผิดชอบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงชั้นล่างมีสิทธิ มีอิสระ และมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าผู้หญิงชั้นสูง ในส่วนของตัวละครชายที่เป็นกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง สังคมมีความคาดหวังต่อการดำรงสถานะทางสังคมเช่นเดียวกับผู้หญิง แต่กลไกแห่งอำนาจในการครอบงำพฤติกรรมทางสังคมของผู้ชายไม่มีลักษณะที่เคร่งครัดอย่างผู้หญิง เพราะบทบาททางสังคมของผู้ชายจะสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมกับสังคมภายนอก คือ การเกี่ยวข้องกับรัฐ สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทของผู้ชายไทยในอดีตที่มีผลต่อการตัดสินใจหรือบทบาทหน้าที่ของสถานภาพของสตรีในอดีตส่งผลต่อทัศนคติ ค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคมที่เป็นตัวแปรในการควบคุมบทบาทสตรี

วราภรณ์ เผือกเล็ก (2547) วิทยานิพนธ์นี้เสนอถึงการสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481 - 2487) ซึ่งในยามวิกฤต บทบาททางสังคมของชายและสตรีอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์โดยมีความเป็นไปได้ที่สตรีจะเข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการรบ แต่กระนั้นก็เพื่อสนองอุดมการณ์ของอุดมการณ์รัฐที่เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ดังนั้นแม้ข้อเท็จจริงตามหลักฐานเรื่องวีรสตรีจะมีอยู่อย่างไรก็ตามไม่มีความสำคัญเพราะรัฐและนักวิชาการที่ใกล้ชิดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็นำเอาเพียงโครงเรื่องของวีรสตรีสามัญชนเหล่านั้นมาใช้โดยหยิบยกเพียงบางส่วนมาแต่งเติมปรับเปลี่ยนไปจนบิดผันเรื่องราวหรือเรียกได้ว่าเป็นการสร้างและเผยแพร่ผ่านสื่อและเครื่องมือที่รัฐจะสามารถใช้ได้ เช่น บทละคร เพลง แบบเรียน พิธีกรรม ไปจนถึงการสร้างอนุสาวรีย์ ซึ่งในที่สุดเรื่องราวของวีรสตรีสามัญชนเหล่านั้นก็กลายเป็นความจริงและตราตรึงอยู่ในใจของประชาชน สะท้อนให้เห็นถึงการนำเรื่องราววีรสตรีไทยมาเป็นสื่อ

ในการปลูกขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชนในขณะนั้น รวมถึงการก่อตั้งกองทหารหญิงที่มีกองพันมาจากชื่อของวีรสตรีไทย เพื่อเป็นการย้ำเตือนในความกล้าหาญและเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง

อาทิตยา จารุจินดา (2555) ปรินญาณินท์เรื่องนี้ศึกษาว่าททกรรมความเป็นหญิงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านวิธีการสร้างวาทกรรมของนวนิยายทั้งด้านบทบาท สถานภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ การยอมรับทางสังคม สิทธิและความเสมอภาคทางเพศของตัวละครหญิงในนวนิยาย ซึ่งวาทกรรมเกี่ยวกับสตรีในยุคการสร้างชาติถูกสร้างขึ้นในลักษณะ "สตรีมีความสำคัญในฐานะผู้ร่วมสร้างชาติ" ผ่านเครื่องมือของรัฐที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่ยังคงยึดติดกับค่านิยมชนบะประเพณีและความเป็นกุลสตรีแบบดั้งเดิมที่แฝงด้วยค่านิยมใหม่ในลักษณะความเข้มแข็งและกล้าหาญ รวมถึงส่งเสริมการศึกษาของสตรีให้สตรีมีความรู้และความสามารถ เพื่อให้สตรีมีอิสระในการดำเนินชีวิตมากขึ้น วิทยานินท์เรื่องนี้สะท้อนถึงการสร้างรูปแบบสตรีตามความคาดหวังของรัฐบาลผ่านนวนิยายในลักษณะสตรีที่มีความเข้มแข็งแต่ยังคงค่านิยมประเพณีเดิมเสมือนนโยบายที่เป็นรูปธรรมอย่างการก่อตั้งกองทหารหญิง ซึ่งรัฐพยายามสร้างสตรีในฐานะผู้ร่วมสร้างชาติและเป็นแม่ที่เข้มแข็ง โดยแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของบทบาทสตรีที่ค่อย ๆ ขยับเคลื่อนไปตามสังคมที่ผู้นำได้พยายามสร้างวาทกรรมไว้ในแต่ละยุคผ่านนโยบายและสื่อต่าง ๆ อย่างเช่นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร

ปิยวรรณ อัครวราชนันท์ (2555) บทความเรื่องนี้ศึกษาความคิดของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามที่มีต่อสตรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2481 - 2487) โดยมีกองทัพญี่ปุ่นเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดกิจกรรมและนโยบายของรัฐ ซึ่งพบว่าการจัดกิจกรรมของสตรีในช่วงนั้นมีเป้าหมายเน้นย้ำบทบาทเมียและแม่ โดยคุณสมบัติที่รัฐต้องการคือ "การเป็นเมียของชายไทย เพื่อเป็นแม่ที่ให้อาหารลูกที่มีเชื้อสายไทยบริสุทธิ์" ในขณะเดียวกันรัฐพยายามสร้างภาพสตรีที่ไม่ดีอย่างการเป็นเมียชาวต่างชาติเสมือนเป็นผู้ไม่รักชาติ เนื่องจากมีความกังวลต่อการแผ่ขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นจะกระทบต่อความเป็นเอกราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกราชทางวัฒนธรรมและความบริสุทธิ์ของเชื้อชาติไทย บทความเรื่องนี้สะท้อนถึงในแง่มุมมองของกองทัพญี่ปุ่นที่เป็นตัวแปรสำคัญต่อการสร้างนโยบายของรัฐหรือก่อตั้งกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพยายามส่งเสริมบทบาทสตรีให้มากขึ้นเพื่อยกระดับสตรีให้สูงขึ้น มีโอกาสในการเลือกอาชีพมากขึ้น รวมถึงรัฐบาลพยายามสร้างนโยบายที่สตรีนั้นได้ใกล้ชิดกับรัฐ เช่น ครู ข้าราชการ ทหารหญิง เป็นต้น ซึ่งรัฐบาลได้ออกระเบียบต่าง ๆ มาเพื่อควบคุมความประพฤติของข้าราชการสตรีและเพื่อเป็นสตรีตัวอย่างในสังคมไทย

ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560) บทความนี้เสนอถึงสำรวจพัฒนาการสตรีนิยมและ
 ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคมของผู้หญิงไทยในการสร้างความเป็นธรรมระหว่างเพศจากอดีตสู่
 บริบทร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยศึกษาแบบสตรีนิยมที่ให้ความสนใจกับประสบการณ์ชีวิตของสตรี
 และเพศที่เป็นชนกลุ่มน้อยในบริบทสังคมและการเมืองผ่านประสบการณ์ ความคิด แรงจูงใจ
 หน้าที่การงานและความริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อให้สตรีมีสิทธิและมีเสียง เข้าสู่พื้นที่สาธารณะทั้งใน
 และนอกระบบการเมือง ด้าน“มุมมองเพศสภาพ” จะเป็นส่วนหนึ่งของกรอบความคิดและวิเคราะห์
 ในนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รวมทั้งการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนอง
 ความจำเป็นของแต่ละเพศ เพื่อรองรับ “การมีส่วนร่วมทางการเมืองนอกระบบการเมืองอย่างเป็นทางการ”
 ให้สตรีมีความชอบธรรมและมีพื้นที่ทางการเมืองอย่างแท้จริง รวมถึงการได้รับการ
 คุ้มครองสิทธิอย่างปราศจากการเลือกปฏิบัติ บทความนี้จะสะท้อนถึงพัฒนาการบทบาทสตรี
 โดยเฉพาะแนวคิดสตรีนิยมที่ส่งผลให้บทบาทสตรีนั้นได้ขับเคลื่อนให้สตรีนั้นมีสิทธิและเสรีภาพที่
 เทียบเท่ากับชาย ไม่ว่าจะเป็นการงานอาชีพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือแม้กระทั่งมุมมอง
 ความคิดต่างๆ

1.7. แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ
2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
3. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. ห้องสมุดกองประวัติศาสตร์ และหอสมุดโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
5. แหล่งข้อมูลออนไลน์

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศและสมัยสร้างชาติ

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน บทบาทสตรีไทยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตามกาลเวลาผ่านการขยายตัวด้านการศึกษา การพัฒนาทางความเชื่อและวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการจัดโครงสร้างทางอำนาจระหว่างเพศ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้สตรีได้รับโอกาสในด้านต่าง ๆ อาทิ โอกาสทางด้านอาชีพที่หลากหลาย โอกาสในการมีส่วนร่วมและได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น อาชีพทหารหญิงจึงเป็นอาชีพที่มีความท้าทายต่ออุปสรรคและข้อจำกัดทางสังคม วัฒนธรรม กรอบกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ว่า “ชายเป็นช้างเท้าหน้าและสตรีเป็นช้างเท้าหลัง” เนื่องด้วยอาชีพทหารถือเป็นอาชีพที่มีมาอย่างยาวนานและได้รับเกียรติ ส่งผลให้เหล่าสตรีไทยมีความสนใจในการเข้ารับราชการเป็นทหารหญิง เพราะจะเป็นการส่งเสริมสถานภาพให้แก่ครอบครัวตนเองด้วย และอีกปัจจัยหนึ่งคือทหารหญิงจะได้รับเกียรติและโอกาสในการเข้าร่วมสังคมต่าง ๆ มากกว่าสตรีอื่น ๆ

การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีสมัย “การปฏิรูปแผ่นดิน” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) จะเป็นด้านการศึกษาที่แพร่ขยายส่งผลให้ราษฎรทั้งชายหญิงได้รับโอกาสทางการศึกษาและโอกาสทางอาชีพ รวมถึงการเลิกไพร่ เลิกทาส ทำให้ราษฎรมีสติเท่าเทียมกัน จึงเป็นสมัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การพัฒนาบทบาทสตรีในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและประเทศให้มีความศิวิไลซ์มากขึ้น ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสถานภาพแห่งสตรี”³⁵ ซึ่งเป็นสมัยที่ยกระดับและพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบมากขึ้น อาทิ ระบบการศึกษาภาคบังคับที่แพร่ขยายไปทั่วทุกชนชั้น การตั้งมหาวิทยาลัยที่พัฒนาควบคู่กับการพัฒนาบทบาทสตรีในสังคม สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2484) มีการพัฒนาการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมแก่วิชาชีพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมสถานภาพสตรีที่เห็นได้จากการพิจารณาร่างกฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว

³⁵ รัชกาลที่ 6 ทรงแสดงพระราชทัศนะในวิทยาสาร เมื่อ พ.ศ. 2461 โดยเสนอว่าการยอมให้สตรีมีความเสมอภาคทัดเทียมกับบุรุษจะสะท้อนให้เห็นว่าสยามประเทศได้เข้าสู่ความศิวิไลซ์แล้ว โปรดดู ภาสกร ศูนย์ตรง. (2560). *มโนทัศน์ของความรักและการเลือกคู่ครองบนพื้นที่สิ่งพิมพ์ในสังคมไทยทศวรรษ 2460 ถึง 2480*. หน้า 338.

โดยกำหนดให้ชายมีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายเพียงคนเดียว เมื่อสตรีได้รับการพัฒนาทางบทบาท สถานภาพและการศึกษามากขึ้น สตรีจึงสามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงประเทศหลายด้าน สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งสมัยที่ 1 (พ.ศ. 2481 - 2487) และสมัยที่ 2 (พ.ศ. 2491 - 2500) มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในประเทศผ่านนโยบายการสร้างชาติทั้งด้านการศึกษาและการพัฒนาบทบาทสตรีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชาติ³⁶ ผ่านอุดมการณ์แม่เรือนที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญแก่สตรีในการเป็นรอกของสถาบันครอบครัว และยังสร้างรูปแบบแม่ที่เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการก่อตั้งกองทหารหญิงที่เป็นนโยบายที่แปลกใหม่ในสังคมไทยเพื่อเป็นนโยบายเตรียมความพร้อมทางด้านกำลังพลและการเผชิญหน้ากับสงคราม ซึ่งผู้นำได้สร้างและเผยแพร่ผ่านสื่อโดยเน้นเรื่องราววีรสตรีสามัญชนเพื่อปลุกขวัญและกำลังใจให้แก่เหล่าสตรี³⁷ และถือเป็นการยกระดับฐานะสตรีด้วยการมีเกียรติมีศักดิ์ศรีและได้รับการนับถือตามแบบค่านิยมทหารทำให้สตรีกลุ่มนี้มีส่วนร่วมในสังคมทุกระดับ อีกทั้งยังถือเป็นกลุ่มเครื่องมือที่รัฐสามารถควบคุมได้ง่ายผ่านกฎระเบียบที่เคร่งครัด นอกจากนี้การก่อตั้งสมาคมสตรีแห่งชาติโดยท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสตรีที่ต้องการเรียกร้องสิทธิสตรีและการเปิดกว้างทางทัศนคติของสังคมของสตรีให้มากขึ้น

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศที่สามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทและยกระดับสตรีให้สูงขึ้นคือการยกระดับสถานภาพสิทธิความเป็นมนุษย์และการพัฒนาด้านการศึกษาให้เท่าเทียมกันและได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสมัยสร้างชาติที่มีบรรทัดฐานทางสังคม วัฒนธรรม นโยบายเศรษฐกิจ และการเมือง เป็นตัวแปรในการเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนให้เห็นถึงความความคิดและทัศนคติของสตรีไทยที่ต่างไปจากเดิม

2.1. ลักษณะพื้นฐานของบทบาทสตรีและโครงสร้างทางสังคมไทย

ขนบธรรมเนียมและกฎหมายสมัยอยุธยาจะให้อำนาจและสิทธิแก่ชายมากกว่าสตรี เนื่องจากอำนาจการปกครองอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายชาย ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงเจ้านาย ขุนนางและข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ระบบการปกครองของรัฐจะมีความสัมพันธ์กับประชาชนโดยรัฐควบคุมราษฎรผ่านการเก็บส่วย การเกณฑ์แรงงาน การเกณฑ์ทหารโดยส่วนใหญ่

³⁶ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487. หน้า 1.

³⁷ วราภรณ์, เผือกเล็ก. (2547). การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481 - 2487) . หน้า 25-30.

มักจะเป็นผู้ชาย³⁸ และการปลูกฝังอุดมการณ์ต่าง ๆ และการศึกษาขึ้นอยู่กับชายเท่านั้น สถานภาพของสตรีในอดีตจึงขึ้นอยู่กับสถานภาพของฝ่ายชายซึ่งเป็นสามี ดังตัวอย่างตัวบทกฎหมายที่ระบุว่า “ภรรยาข้าราชการหากเป็นภรรยาพระราชทานหรือเป็นภรรยาหลวง ให้ถือศักดินากึ่งหนึ่งของสามี อนุภรรยาที่มีศักดินากึ่งหนึ่งของภรรยาหลวง และทาสภรรยาที่มีบุตรแล้วมีศักดินาเท่ากับอนุภรรยา”³⁹ สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทสตรีที่ต้องพึ่งพาฝ่ายชายตามโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

โครงสร้างทางสังคมไทยสมัยจารีตจะแบ่งเป็นสังคมที่มีชนชั้นตามระบบศักดินาที่กำหนดสิทธิ หน้าที่ และสถานะของคนชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม⁴⁰ โดยสถานะของสตรียังมีการแบ่งชั้นที่แตกต่างกัน เริ่มจากสตรีชนชั้นผู้ปกครองที่มีฐานะทางสังคมสูงตามชาติกำเนิดจะมีระเบียบและขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติตน เช่น การได้รับการศึกษาให้อ่านออกเขียนได้ การฝึกหัดงานฝีมือ การมีพี่เลี้ยงดูแลและติดตามรับใช้ รวมถึงมีการกำหนดกฎหมายหรือกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะสตรีที่มีฐานันดรศักดิ์ที่ใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์จะมีการลงโทษที่รุนแรงกว่าสตรีชนชั้นอื่น แต่หากมีประพฤติกรรมที่เป็นอันเสื่อมเสียเกียรติต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เมื่อใดจะมีบทลงโทษที่รุนแรงคือตายเท่านั้น⁴¹ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ถูกเพ่งเล็งเป็นสำคัญจึงต้องกระทำตนเป็นตัวอย่าง เพราะการกระทำของสตรีจะบ่งบอกถึงฐานะของฝ่ายชาย ฉะนั้นสตรีที่มีความใกล้ชิดกับชายมีฐานะเป็นหน้าเป็นตาในสังคมมากเท่าไร การลงโทษก็จะรุนแรงไปตามฐานะของฝ่ายชายเหล่านั้น สำหรับสถานภาพสตรีในครอบครัวจะต้องปฏิบัติรับใช้ผู้เป็นสามีอย่างเคร่งครัด รวมถึงปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของสามีด้วย แต่ถ้าหากสตรีมีการคบชู้แล้วจะถูกสังคมตราหน้าว่าเป็น “หญิงแพศยา” ซึ่งจะได้รับการลงโทษที่หนักกว่า และยังเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของตนภายใต้กฎหมายเป็นที่รองรับที่ถูกต้องและชอบธรรม⁴² สำหรับสตรีสามัญชนจะไม่ได้ได้รับการศึกษาเหมือนสตรีชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งหากไพร่ชายกระทำความผิด

³⁸ สายชล, สัตยานุรักษ์. (2558). *โครงการ การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่: ประวัติศาสตร์สังคมไทย*. หน้า 171.

³⁹ “พระไอยการตำแหน่งนาหัวเมือง”. ใน *เรื่องกฎหมายตราสามดวง*. หน้า 172.

⁴⁰ สุทธิพันธุ์, ชูทราชนนท์. (2525). *การเก็บภาษีอากรและผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ. 2416-2475*. หน้า 28-29.

⁴¹ พวงเพชร, สุรัตน์วิกุล. (2525). *บทบาทของสตรี ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2525)*. หน้า 66.

⁴² ดารารัตน์, เมตตาวิภาณนท์. (2528, มีนาคม). “ระบบผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย”. *ศิลปวัฒนธรรม*. 6(5). หน้า 24.

ไพร่หญิงผู้เป็นภรรยาจะต้องรับผิดชอบร่วมด้วย โดยจะถูกเกณฑ์เป็นแรงงานของไพร่หลวงหรือถ้าต้องโทษร้ายแรงจะถูกนำตัวมาเป็นทาส บุตรภรรยาของนักโทษหรือคนร้ายจะถูกสักเป็นไพร่หลวงและต้องทำงานอย่างหนัก⁴³

นอกจากนี้ค่านิยมในสังคมไทยที่สืบทอดกันมาบางประการแสดงถึงความแตกต่างระหว่างบทบาททางเพศได้ชัดเจน เช่น ค่านิยมที่กำหนดว่าสตรีจะต้องรักษานวลสงวนตัวหรือการรักษาพรหมจรรย์ไว้และต้องซื่อสัตย์กับสามีของตน แต่ในทางกลับกันฝ่ายชายจะแข่งขันและแสดงอำนาจสถานะโดยการมีภรรยาหลายคนเพื่อบ่งบอกถึงอำนาจของตน ส่งผลกระทบต่อสตรีชั้นสูงและสตรีชั้นสามัญตามบทบาท “ผู้ตาม” และ “เป็นรอง”⁴⁴ โดยฝ่ายชายเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ภายในสังคม เช่น กฎหมาย ค่านิยมทางเพศ ทำให้สตรีเป็นผู้เสียเปรียบและเกิดความแตกต่างระหว่างเพศ ซึ่งฝ่ายชายมีอำนาจในการตัดสินใจและควบคุมสิ่งต่าง ๆ มากกว่าความแตกต่างนี้ส่งผลให้สตรีไม่ได้รับการพัฒนาหรือได้รับโอกาสน้อยกว่าฝ่ายชายในสังคมไทย

ดังนั้นลักษณะพื้นฐานของบทบาทสตรีที่เป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคมไทย โดยแบ่งชนชั้นของคนในสังคม แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างสตรีชนชั้นผู้ปกครองและสตรีสามัญชน โดยสตรีชนชั้นผู้ปกครองนั้นจะได้รับการศึกษามากกว่า แต่ถึงกระนั้นเหล่าสตรียังคงมีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกันคือ การเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้และเชื่องพ้องสามี สำหรับการรับโทษของสตรีที่กระทำผิดเองหรือแม้กระทั่งสามีที่กระทำผิดจะต้องรับโทษไปด้วยตามกฎหมายและฝ่ายชายยังมีอำนาจในการขายบุตรและภรรยาเป็นทาสได้⁴⁵ รวมถึงด้านกฎหมายที่ครอบคลุมฝ่ายชายมากกว่าสตรี เช่น การเปิดโอกาสให้ฝ่ายชายมีภรรยาหลายคนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย สะท้อนให้เห็นถึงการที่สตรีจะต้องยอมรับสถานะที่ด้อยกว่า นอกจากนี้ยังมีสตรีกลุ่มหนึ่งที่ตกอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยและได้รับการถูกเหยียดหยามมากที่สุดในสังคม คือ “กลุ่มหญิงโสเภณี” ที่บ่งบอกถึงความด้อยค่าของเพศหญิง⁴⁶ จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างสถานภาพของฝ่ายชายและสตรีได้ถูกกำหนดโดยระบบสังคมและระบบความคิด เป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดให้สตรียอมรับสภาพที่อ่อนแอ

⁴³ นันทิยา, สว่างวุฒิธรรม. (2525). การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ.2325-2448). หน้า 10-16.

⁴⁴ ญัฐวดี, ชนชัย. (2530). สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่ : ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485). หน้า 12.

⁴⁵ แหล่งเดิม. หน้า 40.

⁴⁶ แหล่งเดิม. หน้า 9.

และต่ำต้อยของตนทำให้ชายสามารถอ้างสิทธิบางอย่างได้ ดังนั้นพื้นฐานของสังคมไทยทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นที่มีความแตกต่างระหว่างเพศที่ซ่อนอยู่⁴⁷

2.2. การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศ

การเข้ามาของชาติตะวันตกส่งผลให้ราชกรรมาธิปไตยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่เปลี่ยนตามสังคมระบบเศรษฐกิจแบบใหม่และสถานภาพของสตรีแบบใหม่ ทำให้ค่านิยมเดิมที่ว่าสตรีเป็นสมบัติของชายเริ่มมีความคิดที่แตกต่างไป ดังจะเห็นได้จากรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2411) ทรงโปรดให้ยกเลิกสิทธิของสามีที่จะขายภรรยาหรือลูก โดยไม่ได้รับความยินยอมของภรรยาเพราะว่า “กฎหมายบทนี้เมื่อพิจารณาแล้ว เหมือนผู้หญิงเป็นควาย”⁴⁸ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่เปลี่ยนไปเกี่ยวกับสิทธิของสตรี แต่พระองค์ยังทรงยอมรับในทัศนคติและค่านิยมแบบเดิม กล่าวคือ สตรีเปรียบเสมือนเป็นทรัพย์สินในครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวชั้นสูง ซึ่งพระองค์ทรงกำหนดสตรีชนชั้นกลางให้สามารถเลือกคู่ครองได้ด้วยตนเอง แต่ไม่ได้กำหนดให้สตรีชั้นสูงเลือกคู่ครองของตนได้ เนื่องจากหากสตรีชนชั้นสูงเลือกคู่ครองไม่ดีหรือมีฐานะไม่เท่าเทียมกันอาจจะเกิดการเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูลได้ สะท้อนให้เห็นถึงสิทธิและอำนาจฝ่ายชายมากกว่าสตรี การยกเลิกกฎหมายบางตัวไม่ได้ทำให้บทบาท ค่านิยม และสิทธิสตรีมีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สตรีเริ่มมีสิทธิเสรีเป็นของตัวเองมากขึ้น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศทุกด้าน เพื่อให้ตอบสนองต่อสถานการณ์การเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจการตลาด และเพื่อป้องกันการคุกคามจากชาติตะวันตก จึงมีการเปลี่ยนแปลงระบบปกครองเดิมให้เป็นระบบบริหารราชการแบบรวมศูนย์ตามแบบชาติตะวันตก ซึ่งพระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าจึงเสด็จประพาสเพื่อทอดพระเนตรชมความเจริญรุ่งเรืองอย่างสิงคโปร์ ชวามลายุ พม่า และอินเดีย “เพื่อไปหาตัวแบบการปกครองที่ทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคง”⁴⁹ หลังจากนั้นพระองค์ทรง “ปฏิรูปแผ่นดินสยาม” โดยตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเพื่อพิจารณา

⁴⁷ ญัตติฐานคดี, ชนชัช. (2530). สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่ : ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485). หน้า 9.

⁴⁸ ชาญวิทย์, คณะบรรณานุกรม และ เกษตรศิริ. (2548). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (Collected proclamations of King Mongkut). หน้า 496.

⁴⁹ ซึ่งต้นฉบับเดิมเป็นภาษาอังกฤษทรงพระนิพนธ์ พ.ศ. 2417 “selecting what may be safe models for the future prosperity of this country” โปรดดู Battye, N.A. . (1974). “The military, government and society in Siam, 1868-1910: politics and military reform during the reign of King Chulalongkorn.”.P.118.

สิ่งที่ควรยกเลิก ได้แก่ การเกณฑ์แรงงาน ระบบทาส และการพนัน และสิ่งที่ควรจะทำ ได้แก่ การปฏิรูปศาลยุติธรรม การสร้างระบบราชการ ดำรงและกองทัพให้มีเงินเดือนประจำ การพัฒนาเกษตรกรรม โดยเฉพาะการศึกษา⁵⁰ การพัฒนาระบบการศึกษาเพื่อเข้าถึงราษฎรทุกชนชั้นและยังทำให้สตรีได้รับโอกาสทางอาชีพมากขึ้น นอกจากนี้การยกเลิกระบบเกณฑ์แรงงานไพร่แบบเดิมและระบบทาสถือเป็นเรื่องสำคัญ ส่งผลต่อความต้องการแรงงานที่ไม่เพียงพอต่อระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ และยังคงเผชิญกับการต่อต้านกลุ่มคนหัวเก่าหรือกลุ่มชนชั้นขุนนางที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิรูประบบแรงงาน เนื่องจากการทำลายฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของพวกเขาชั้นขุนนาง

ดังนั้นการปฏิรูปแผ่นดินในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นช่วงการปรับเปลี่ยนและสร้างสิ่งใหม่เพื่อพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับตะวันตก โดยเปลี่ยนโฉมรูปแบบระบบราชการใหม่และรูปแบบสังคมสมัยใหม่และการสนับสนุนให้ราษฎรได้รับการศึกษา ซึ่งผลลัพธ์ของการจัดระบบการศึกษาแก่ทุกชนชั้นถือเป็นการสร้างโอกาสให้แก่ราษฎรและประเทศ นอกจากนี้การยกเลิกระบบแรงงานไพร่และทาสถือเป็นจุดเปลี่ยนที่จะยกระดับบทบาทและสถานภาพของสตรีให้ดีขึ้น ซึ่งบทบาทสตรีและชายยังคงมีความแตกต่างกันตามสถานะทางสังคมเนื่องจากสังคมไทยยังคงนิยมระบบราชการแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญแก่บทบาทของชายเป็นใหญ่ในฐานะนักรบและขุนนางข้าราชการ หากเปรียบเทียบสำหรับสตรีแล้วเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อเสริมสถานะของตระกูล หรือด้านการค้า ความเจริญในหน้าที่การงานของตระกูลเท่านั้น ถึงแม้จะมีการยกเลิกระเบียบและกฎหมายบางอย่างไปแล้ว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) เป็นช่วงที่ราษฎรมีความตื่นตัวต่อการมีส่วนร่วมในสังคมและการมีสิทธิเสรีภาพ ส่งผลต่อสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่มีเสถียรภาพที่ดีพอสมควร ทรงเน้นย้ำแนวคิดสำคัญประการหนึ่งคือ “ความเป็นสมัยใหม่” แต่ยังคงเน้นความเป็นไทย ทั้งนี้พระองค์ทรงส่งเสริมบทบาทสตรีไทยในหลายรูปแบบ เช่น การยกย่องสตรีผ่านการออกงานสังคม การกำหนดสถานะของภรรยาขุนนาง ข้าราชการ และการส่งเสริมบทบาทสตรีผ่านงานเขียนในบทความและวรรณกรรมต่าง ๆ รวมถึงพระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาแผนใหม่เป็นสำคัญ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยและประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา⁵¹ ทำให้สตรีมีโอกาสเรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้นส่งผลต่อสถานภาพของสตรีได้รับการพัฒนาให้สตรีมีบทบาทและสถานภาพที่ดีขึ้น

⁵⁰ เบเคอร์, คริส และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2561). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. หน้า 73-74.

⁵¹ วัยอาจ, เดวิด เค. (2556). ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับสังเขป. หน้า 403.

กรณีหนึ่งที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางและเป็นปัญหาสังคมในเวลานั้น (พ.ศ. 2455) คือ การที่ชายสามารถมีภรรยาหลายคนได้ จนเกิดการวิพากษ์ถึงระบบหลายเมียในด้านศีลธรรมและศาสนาที่แตกต่างระหว่างสยามและยุโรป และถือเป็นการเอื้อต่ออาชีพผู้หญิงหากินหรืออาชีพโสเภณี บางคนวิพากษ์ว่า “การมีภรรยาหลายคนเป็นความล้าสมัยซึ่งจะทำให้ชาวต่างชาติใช้เป็นข้ออ้างในการไม่สามารถจะมีมาตรฐานแบบตะวันตกได้”⁵² สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของตะวันตกที่เปิดโอกาสทางสิทธิเสรีภาพแก่สตรีส่งผลต่อแนวคิดของคนสมัยใหม่ที่ได้รับแนวคิดตะวันตกเข้ามาเพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาระบบแนวคิดแบบดั้งเดิมของสังคมให้ทันสมัยยิ่งขึ้น สมัยรัชกาลที่ 6 ถือเป็นยุคแห่งสื่อสิ่งพิมพ์จึงทำให้มีนักเขียนทั้งชายและหญิงวิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้คนสมัยใหม่ได้เสนออุดมคติที่ทันสมัยมาหักล้างกับข้อถกเถียงที่เกิดขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนทัศนคติในการบ่งบอกฐานะของชายหรือการเลื่อนชั้นจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถเท่านั้น และการศึกษาจะเป็นตัวช่วยพัฒนาให้สตรีมีบทบาทและสิทธิเท่าเทียมกับชายได้ สังคมเริ่มส่งเสริมให้มีระบบผัวเดียวเมียเดียวและการแต่งงานจะต้องเกิดขึ้นจากความรักและความพึงพอใจแก่กันและกัน⁵³ โดยพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 กล่าวถึงการคำสั่งที่ว่า

“ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ผิดที่จะกล่าวว่า การมีเมียน้อยเป็นประเพณีโบราณ ซึ่งคนไทยหนุ่ม ๆ สมัยใหม่ไม่ชอบเลย เพราะว่าเป็นประเพณีมีเมียหลายคน ซึ่งหนุ่มผู้ได้รับการศึกษามาแล้วอย่างฝรั่งร้องให้เลิก พวกหนุ่ม ๆ เหล่านี้ได้รู้แบบใหม่คือ ‘เมียลับ’ ซึ่งเขาเห็นสมควรแก่ ‘คิวิไลซ์’ สมัยใหม่ซึ่งมีเมียออกหน้าแต่คนเดียวอย่างฝรั่ง”⁵⁴

ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อแนวคิดในสังคม เนื่องด้วยสื่อสิ่งพิมพ์เริ่มขยายตัวจึงทำให้สื่อสารต่อราษฎรได้อย่างทั่วถึงและง่ายขึ้น แต่ในขณะนั้นรัฐบาลกำลังปรับปรุงกฎหมายเพื่อยกเลิกสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต การยกเลิกในเรื่องผัวเดียวเมียเดียวจึงตกไป จนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) ได้นำร่างกฎหมายให้คณะกรรมการกลับมาพิจารณาต่อ จนในที่สุดพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวประกาศใช้ กำหนดให้ชายอาจมีภรรยาได้หลายคนตามมติส่วนใหญ่ แต่ต่อมาได้แก้ไขพระราชบัญญัติว่าให้

⁵² Tamara Loos. (2006). Subject Siam: Family Law, and Colonial Modernity in Thailand, p.122.

⁵³ เบเคอร์, คริส และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2561). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. หน้า 152.

⁵⁴ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (มีนาคม 2528). “ระบบผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย”. ใน ศิลปวัฒนธรรม. 6(5). หน้า 15.

ชายมีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายเพียงคนเดียว และสำเร็จในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยให้ชายมีภรรยาตามกฎหมายได้คนเดียว ประกาศใช้วันที่ 1 ตุลาคม 2475⁵⁵

ดังนั้นการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยจึงมีผลกระทบต่อบทบาทและสถานภาพของสตรี โดยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่เป็นผลจากการตระหนักถึงภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม ผู้นำรัฐจึงมีความจำเป็นต้องรู้เพื่อความอยู่รอดของประเทศ โดยพัฒนาและปรับปรุงบ้านเมืองตลอดจนการแก้ไขขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ให้มีความทันสมัยและเข้าใจถึงอารยธรรมของชาติตะวันตก อาทิ การแต่งกาย การค้าเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การบริหารประเทศ การเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคระหว่างเพศและการมีอาชีพใหม่ที่เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับศักยภาพของสตรีที่กว้างขึ้น แต่มักจะปรากฏผ่านสตรีชนชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่ แต่กระนั้นการศึกษายังได้ถูกพัฒนา ยกย่อง และเข้าถึงราษฎรทุกชนชั้น ทำให้สตรีได้รับโอกาสในการเรียนหนังสือ และมีโอกาสการทำงานนอกบ้านนำมาสู่การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ การเปิดโอกาสและการมีพื้นที่ให้สตรีมีสิทธิและเสียงของตนเองมากขึ้น จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่เหล่าสตรีได้รับการพัฒนาสถานภาพและฐานะ

2.3. การศึกษาแบบแผนใหม่ที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมสังคมของสตรี

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) กลุ่มมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาสยามเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อระบบการศึกษาเป็นอย่างมาก นอกจากการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ มิชชันนารีได้นำความคิดและความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ ที่ทันสมัยเข้าสู่สยาม กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปการศึกษาแบบแผนใหม่ ได้แก่ การแพทย์ การพิมพ์ การศึกษา และวิทยาศาสตร์ ล้วนแต่เป็น ความรู้สมัยใหม่ที่ส่งผลต่อคนไทยที่มีความคิดก้าวหน้าและเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เพื่อสามารถติดต่อกับต่างประเทศผ่านการเรียนจากมิชชันนารี โดยบุคคลสำคัญที่สนใจการศึกษา เช่น วชิรญาณภิกขุ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระ

⁵⁵ วิจิตร, ทองวินิจศิลป์. (2532). **มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขการสมรสซ้อน**. หน้า 9.

พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) หลวงสิทธิ นายเวรมหาดเล็ก (ช่วง บุนนาค ต่อมาคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ฯลฯ ส่วนใหญ่มักจะเป็นบุคคลที่ต้องติดต่อกับชาวต่างประเทศเสมอ⁵⁶

การศึกษาแบบแผนใหม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องถือเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า รัฐจึงต้องการกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถตามแบบแผนตะวันตกเป็นจำนวนมาก ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อการยกระดับบทบาทให้แก่ราษฎรทุกชนชั้น หากแต่ยังส่งผลต่อบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยอีกด้วย โดยการศึกษาของสตรีไทยในอดีตยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ลักษณะการศึกษาของสตรีในระดับชั้นสูง ได้แก่ เชื้อพระวงศ์ บุตรีขุนนาง บุตรีคหบดี และสตรีสามัญ โดยวิชาที่สอนได้แก่ การอ่านเขียนภาษาไทยระดับพื้นฐาน การฝึกกิริยามารยาท รวมถึงการฝีมือระดับสูง ส่วนลักษณะการศึกษาภายในครอบครัว เด็กจะมีความสามารถตามความรู้ความชำนาญของผู้เป็นมารดา⁵⁷ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการศึกษาในอดีตไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาตามสำนัก วัง หรือในครอบครัวจะเป็นแหล่งศึกษางานแคบและจำกัด เฉพาะเพศ โดยจะเห็นผ่านทางวัฒนธรรมและค่านิยมที่เด็กชายจะต้องบวชเณรเพื่อเล่าเรียนในทางกลับกันเด็กผู้หญิงจะไม่นิยมเรียนหนังสือเพราะไม่จำเป็นจะต้องใช้ความรู้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงการศึกษาที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้ราษฎรมีความรู้ความสามารถเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่ประเทศ ทรงจ้างครูต่างชาติมาสอนหนังสือพระราชโอรส พระราชธิดาและคนในวัง อาทิ แหม่มแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) และแหม่มแมททูน (Mrs. Mattoon) แม้ว่าทรงเคร่งครัดในศาสนาพุทธมากก็ตาม แต่ศาสนาคริสต์ยังไม่มีอิทธิพลมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงคนไทยได้ ดังที่ว่า

“...แสงสว่างแห่งความรู้ คือ วิทยาศาสตร์ อันมหัศจรรย์ได้เกิดขึ้นในยุโรป
ดังนั้นคฤสศาสนาจึงเป็นลัทธิที่นับถือของชาวยุโรปมาจนทุกวันนี้ เราติดต่อกับ
มิตรชาวอังกฤษและอเมริกันนั้นก็เพื่อความรู้ในทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ
ศาสตร์หาใช่ติดต่อก็เพราะชื่นชมอัศจรรย์ใจในศาสนาสามัญนั้นไม่...”⁵⁸

⁵⁶ สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. (พศ. 2548 - มีนาคม 2549). การพัฒนาการศึกษาในราชสำนักก่อนสมัยปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 : การวางรากฐานการศึกษาแบบเป็นทางการและเป็นสากลของไทย. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**. 17(2). หน้า 8.

⁵⁷ เปรมสิริ, ชวนไชยสิทธิ์. (2539). **ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479**. หน้า 6.

⁵⁸ สจ. (2)สร.0201.10/3 ปี 1 เรื่องคณะราษฎรส่งผู้แทนไปแสดงปาฐกถา. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2392). เอกสารรัชกาลที่ 4 ร.4.1ก/1 **พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. พศ. 2441.

แต่จะต้องเผชิญกับปัญหาจากเหล่าพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่ไม่ให้ความร่วมมือในการส่งลูกสาวเข้ารับการศึกษาระบบนักเรียนประจำ เพราะเนื่องจากการขัดต่อประเพณีที่สตรีจะต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ที่มาเรียนมักจะเป็นเด็กกำพร้าเพื่อหวังเปลี่ยนศาสนา รวมถึงเด็กชั้นสามัญและลูกคนจีนที่มีฐานะยากจน⁵⁹ นอกจากนี้กลุ่มมิชชันนารียังมีบทบาทในการจัดตั้งโรงเรียนสตรีหรือโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (ต่อมาคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) ที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนราษฎร์สตรีในเวลาต่อมา

เมื่อเข้าสู่การปฏิรูประบบการศึกษา ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) การให้ความสำคัญทางการศึกษาที่เป็นระบบโรงเรียนนั้นมีความจำเป็น เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจรัฐในระบบราชการที่กำลังขยายตัวสู่ความเป็นรัฐชาติและการรวมชาติเป็นหนึ่งเดียว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รัฐจึงจำเป็นต้องใช้กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาความรู้ต่าง ๆ และผู้รู้หนังสือจำนวนมาก เพื่อบริหารราชการที่ปรับปรุงขึ้นตามตะวันตก การก่อตั้งการศึกษาแบบระบบโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว⁶⁰ ทั้งนี้เพื่อสร้างระบบและโครงสร้างทางการศึกษาให้มีมาตรฐานเดียวกัน ส่งผลให้เกิดโรงเรียนแบบใหม่ที่สอนวิชาหนังสือให้อ่านออกเขียนได้ แต่ยังคงใช้วัดเป็นสถานที่เรียนเนื่องจากไม่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการสร้างโรงเรียนใหม่ทั้งหมด การจัดตั้งสถานศึกษาหรือโรงเรียนที่กระจายตามหัวเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้ราษฎรได้รับโอกาสทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น โดยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริว่า

“โรงเรียนหลวงได้จัดตั้งแพร่หลาย การเล่าเรียนเจริญมากแล้ว แต่หน้าที่การจัดตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชนเป็นราชการพลเรือน มาเกี่ยวเนื่องอยู่ในฝ่ายทหาร เพราะได้โปรดให้เริ่มจัดขึ้นในกรมทหารมหาดเล็ก...ถึงเวลาอันสมควรจะแยกการจัดโรงเรียนทั้งปวงออกจากกรมทหารมหาดเล็กจัดตั้งเป็นกรม 1 ในราชการพลเรือนต่างหาก”⁶¹

ระยะแรกเป็นการศึกษาแบบพื้นฐาน ซึ่งค่านิยมส่วนใหญ่ของการเข้ารับการศึกษามีเพียงเป้าหมายเดียว คือ การเข้ารับราชการ จึงทำให้เกิดการละเลยต่อการศึกษาทางวิชาชีพด้านอื่น ๆ

⁵⁹ ณัฐวดี ชนะชัย. (2530). สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่ : ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485). หน้า 18.

⁶⁰ วารุณี, โสถารมย์. (2524). การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475. หน้า 45.

⁶¹ วุฒิชัย, มุลศิลป์. (2512). นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 87.

เมื่อเข้าสู่ช่วงปลายรัชกาล พระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาวิชาชีพอื่น ๆ มากขึ้น ได้ริเริ่มนโยบายการจัดการศึกษาโดยการวางรากฐานทางการศึกษาและพัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับวิชาชีพต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งนี้โอกาสทางด้านอาชีพของสตรีก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ พระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาให้แก่สตรีโดยการสร้างโรงเรียนสตรีสุนันทาลัย เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาของสตรีในเขตพระนคร⁶² และได้จัดตั้งโรงเรียนสตรีของคณะมิชชันนารีนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบบการศึกษาของสตรีไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ คณะมิชชันนารีมีความเห็นว่า สตรีนั้นนอกจากจะเป็นแม่ศรีเรือนแล้ว ควรจะต้องรู้หนังสือด้วยการรู้หนังสือจะเป็นเครื่องมือในการค้นคว้าหาความรู้วิทยาการสมัยใหม่ อีกทั้งยังเป็นผู้ช่วยสามี และสั่งสอนความรู้ขั้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานด้วย เพื่อขยายฐานโอกาสทางความรู้ ซึ่งการศึกษาได้แพร่ขยายมากขึ้น โดยมีโรงเรียนดังตาราง 1

ตาราง 1 โรงเรียนโรงเรียนสตรีของคณะมิชชันนารี

โรงเรียน	ปีก่อตั้ง (พ.ศ.)	ผู้ก่อตั้ง	หมายเหตุ
โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย)	2417	มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ (Mr. Harriet M. House)	
โรงเรียนเซนต์คาทาลีนคอนแวนต์	2446	พระสังฆราชเวย์ (Mgr. Vey)	จำนวนสตรี 30 คน
โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์	2450	แมร์แซงต์ซาเวียร์ (Mere Saint Xavier)	จำนวนสตรี 12 คน
โรงเรียนพระราชชายา (ดาราวิทยาลัย)	2452	Miss Edna Sarah Cole และ Miss Mary Margaretta Campbell	

ที่มา : มาโนชญ์ มุลทรัพย์. การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453). หน้า 51-55.

การจัดตั้งโรงเรียนของสตรีไทยโดยรัฐ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสตรีในชนบท “แม่เรือนสมัยใหม่” ได้ถูกตอบสนองโดยการศึกษา กล่าวคือ การจัดตั้งโรงเรียนฝ่ายสตรีขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน

⁶² มาโนชญ์ มุลทรัพย์. (2555). การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453). หน้า 49.

(ที่โปรดเกล้าฯ ให้มิชชันนารีเปิดโรงเรียน) เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมนั่นเอง นอกจากนี้กระทรวงธรรมการได้จัดตั้งโรงเรียนวิชาชีพครูผู้หญิงอีกด้วย ได้แก่ การฝึกหัดครูผู้หญิงในโรงเรียนสุนันทาลัย (พ.ศ. 2456) การฝึกหัดครูผู้หญิงในโรงเรียนสตรีวิทยา (พ.ศ. 2450) ซึ่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวิชาแพทยผดุงครรภ์มีความจำเป็นต่อชีวิตสตรี จึงทรงให้จัดตั้งโรงเรียนหญิงแพทยผดุงครรภ์และการพยาบาลไข้ สังกัดกรมศึกษาธิการ เพื่อเปิดอบรมส่งสอนวิชาพยาบาลเฉพาะทางการคลอดบุตรเพียงอย่างเดียว (พ.ศ. 2439)⁶³ ทำให้เปิดโอกาสทางการศึกษาและอาชีพของสตรี โดยอาจกล่าวได้ว่า ส่วนสำคัญที่ทำให้การศึกษามีพัฒนาการที่ดีขึ้น คือ เหล่าคณะมิชชันนารี เมื่อโรงเรียนที่จัดตั้งโดยคณะมิชชันนารีได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจจากชนชั้นต่างๆ ในสังคมไทยแล้ว รัฐบาลจึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนของฝ่ายไทยตามตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 โรงเรียนโรงเรียนสตรีของรัฐ

โรงเรียน	หน่วยงาน	ปีก่อตั้ง (พ.ศ.)	ผู้ก่อตั้ง	หมายเหตุ
โรงเรียนเสาวภา		2435		
โรงเรียนราชินี		2447	สมเด็จพระ	
โรงเรียนราชินีบูรณะ	ภาครัฐ	2457	พระศรีพัชรินทรา	(จ.นครปฐม)
โรงเรียนวิเชียรมาตุ		2459	บรมราชินีนาถ	(จ.ตรัง)
โรงเรียนสภาราชินี		2459		(จ.ตรัง)
โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์		2460		(จ.พระนครศรีอยุธยา)
โรงเรียนสตรีวิทยา	ภาค	2442	กระทรวงธรรมการ	มิสตันแลป (Miss Dunlap) เป็นครูใหญ่
โรงเรียนศึกษานารี	เอกชน	2444	ให้การสนับสนุน	ครูทิม กาญจนโอวาท

ที่มา : มาโนชญ์ มุลทรัพย์. การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453). หน้า 55-63.

จากตารางที่ 1 และตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการเริ่มให้ความสำคัญทางการศึกษาแก่สตรี ซึ่งการจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับว่าเป็น

⁶³ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2547). สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย. หน้า 266.

พระมหากษัตริย์ของพระองค์ที่ทรงบำเพ็ญให้เกิดประโยชน์แก่พสกนิกรและประเทศชาติในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรี ซึ่งเดิมมีเพียงในราชสำนักเท่านั้นและเปลี่ยนเป็นระบบโรงเรียน การเข้ามาของชาติตะวันตกจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของสตรีเป็นอย่างมากจนนำไปสู่การจัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีโดยมิชชันนารีและรัฐบาลขึ้นมากมายทั้งในพระนครและตามหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งค่านิยมในสังคมทำให้สตรีมีโอกาสทางสังคมมากขึ้นทั้งสภาพความเป็นอยู่ รวมถึงการประกอบอาชีพในสังคมไทย

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) พระองค์ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา (พ.ศ. 2456) ไว้ว่า

“...ในส่วนของการศึกษานี้ เราอยากจะใคร่ได้เห็นท่านทั้งหลายใฝ่ใจให้ดียิ่งขึ้น ในทางที่จะบันดาลให้การดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เพราะเราทั้งหลายไม่ควรจะตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ควรจะลืมนึกว่า ชาติจะอยู่ได้ต่อไปก็โดยอาศัยมีคนชั้นลูกหลานของเราทั้งหลายที่จะสามารถดำรงชาติของเราสืบต่อไป และถ้าจะให้เขาทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้มีความสามารถเช่นนั้น เราก็ต้องช่วยกันบำรุงการศึกษาเพื่อให้วิชาแก่คนชั้นลูกหลานของเรา”⁶⁴

พระองค์ทรงกำหนดให้กระทรวงนครบาลจัดการการศึกษาในเขตเมือง กระทรวงมหาดไทยจัดในเขตหัวเมืองทั้งหมด และกระทรวงธรรมการให้มีหน้าที่จัดและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา⁶⁵ จนกระทั่งออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464⁶⁶ เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จ เพราะมีข้อบังคับกำหนดให้ทั้งชายและหญิงที่มีอายุระหว่าง 7 ถึง 14 ปีต้องเรียนหนังสือ⁶⁷ ส่งผลให้การศึกษาได้รับการพัฒนาและแพร่ขยายมากขึ้น ดังเห็นได้จากจำนวนโรงเรียนและจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 2,311 โรงเรียนในตำบล เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 3,817 โรงเรียนในตำบล⁶⁸ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาและการมีส่วนร่วมของราษฎร โดยรัชกาลที่ 6 ทรงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับปรุงและการพัฒนาประเทศ

⁶⁴ จิตรกร, ตั้งเกษมสุข. (2525). *ความเป็นมาของการศึกษาไทย*. หน้า 159.

⁶⁵ วรวิทย์, หุ่นเจริญ. (2545). *โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2411-2468)*. หน้า 26.

⁶⁶ พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464. (2464, 23 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 38. หน้า 246- 289.

⁶⁷ เดวิด เค วัยอาจ. (2556). *ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับสังเขป*. หน้า 405.

⁶⁸ วรวิทย์, หุ่นเจริญ. (2545). *โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2411-2468)*. หน้า 28.

โดยเฉพาะวรรณกรรม บทความ เพื่อเป็นการหล่อหลอมจิตใจและเสริมสร้างความรู้สึกรักชาติความเป็นหนึ่งเดียวกันของราษฎรสยาม เพื่อพัฒนาราชกรให้มีคุณภาพและเป็นพลเมืองดีอย่างแท้จริง

นอกจากนี้รัชกาลที่ 6 ทรงตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกคือ “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” (พ.ศ. 2459) อันเนื่องจากพระองค์ทรงเสด็จไปศึกษาจากต่างประเทศ ทรงมีพระประสงค์ให้มีการศึกษาระดับสูงในไทย⁶⁹ การขยายระบบการศึกษาจึงต้องแบ่งหน้าที่ด้านการศึกษาระหว่างกระทรวงธรรมการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล รวมถึงการประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาและการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกสะท้อนให้เห็นว่าราษฎรทุกชนชั้นและทุกเพศทุกวัยได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง รวมถึงส่งเสริมให้ราษฎรตระหนักถึงหน้าที่ของการเป็นนักเรียนที่จะต้องพยายามศึกษาหาความรู้เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ เพื่อเป็นการพัฒนาและยกระดับให้แก่ราษฎรและเด็กที่จะเป็นกำลังของชาติให้กลายเป็นราษฎรที่มีความรู้ความสามารถพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 – 2477) เริ่มมีปัญหาทางการศึกษากล่าวคือ ราษฎรมีความรู้เฉพาะวิชาสามัญแต่ขาดความรู้ทางด้านวิชาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะหางานทำไม่ได้ จึงทรงมีนโยบายจัดการศึกษาเพื่อเป็นการอบรมให้ราษฎรมีความรู้ตามสมควรแก่อัธยาศัย และเริ่มดำเนินการศึกษาด้านวิชาชีพเพื่ออบรมให้เกิดความรักและนิยมในวิชาชีพนั้น ๆ รวมถึงการอบรมเกี่ยวกับสุขอนามัยเพื่อป้องกันโรคภัยต่าง ๆ เช่น การอบรมการพลศึกษา การลูกเสือ การอนุสฎาภาษาชาติ และการให้ความสำคัญกับสุขาภิบาลในโรงเรียน ตลอดจนการอบรมให้เป็นผู้มีจรรยาดี การจัดการศึกษาจะไม่มุ่งเน้นสอนเพียงเพื่อให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้และมีความรู้เท่านั้น แต่จะสอนให้รู้ถึงความเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพ และที่สำคัญจะต้องเป็นคนดีที่รู้จักทำมาหากินแบบซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ดังนั้นนโยบายการจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 7 การเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ เริ่มมีการพัฒนาระบบที่ดีควบคู่ไปกับการขยายโอกาสทางการศึกษาที่ทั่วถึงและเน้นพัฒนาคุณภาพการในทุกภูมิภาค โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มปริมาณและขยายพื้นที่ทางด้านการศึกษา รวมทั้งสร้างระบบการศึกษาที่ดีและการเปลี่ยนแปลงการจัดระบบการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อราษฎรทุกระดับชั้นในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มสตรี เนื่องจากค่านิยมของสตรีในอดีตจะเน้นการเรียนเพื่อเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีตามแบบกุลสตรีไทยเท่านั้น แต่ในสังคมสมัยใหม่ การศึกษามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและสร้างโอกาสต่าง ๆ ส่งผลให้สังคมไทยและ

⁶⁹ วรวิทย์ พุ่มเจริญ. (2545). *โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6* (พ.ศ.2411-2468).

สตรีเริ่มให้ความสำคัญและความสนใจแก่การศึกษามากขึ้น เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้สตรีมีบทบาทและโอกาสทางอาชีพในสังคมมากขึ้น

การพัฒนาการศึกษาโดยเฉพาะระบบการศึกษาแบบใหม่ ส่งผลให้สตรีได้รับโอกาสทางการศึกษา และเพื่อยกระดับฐานะและความสามารถในการทำหน้าที่แม่เรือนให้ดีขึ้น รวมถึงเพื่อเป็นการขยายโอกาสทางอาชีพให้แก่สตรีได้มีความสามารถในการเลี้ยงชีพตนและครอบครัว จึงนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่แต่ก่อนชายจะมีบทบาทในการหารายได้หลักโดยการทำงานมาเพื่อจุนเจือครอบครัว ซึ่งการศึกษาแบบใหม่ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีไทยอย่างต่อเนื่อง

2.4. การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อสตรีในสมัยสร้างชาติ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรมีความมุ่งมั่นเกี่ยวกับแผนพัฒนาทางการเมืองในรูปแบบประชาธิปไตยผ่านการร่างกฎหมายเพื่ออบรมบ่มเพาะให้ราษฎรไทยเรียนรู้การมีส่วนร่วมและความเสมอภาคในสังคมมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองนี้ คณะราษฎรจึงมีแนวคิดหลัก 6 ประการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศและราษฎรให้ก้าวหน้าบนพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ⁷⁰ โดยหลังการปฏิวัติคณะราษฎรได้ส่งผู้แทนไปปาฐกถาให้ราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ ทราบหลักการของคณะราษฎร

“คณะราษฎร คือ ชาวเมืองส่วนหนึ่ง ซึ่งมีทหารบก ทหารเรือ พลเรือน พ่อค้า ชาวนา ชาวสวน และกรรมกร รวมกันขึ้นเป็นคณะหนึ่ง เพื่อมุ่งทำประโยชน์แก่พี่น้องร่วมชาติดังหลัก 6 ประการ

(1) จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลายให้มั่นคง เช่น เอกราชในทางการเมือง หมายความว่า รัฐบาลของเราจักต้องสามารถจัดการบ้านเมืองภายในได้ตามอำเภอ...ให้ความคุ้มครองแก่พลเมืองของตน ในดินแดนต่างประเทศ เป็นต้น

⁷⁰ หลัก 6 ประการของคณะราษฎร ได้แก่ 1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลายของประเทศไว้ให้มั่นคง 2. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลง 3. จะต้องทำนุบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำจะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก 4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน 5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความอิสระเมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น 6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร โปรดดู อาทร อยู่สมบูรณ์. (2541). “คณะราษฎรกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตย”. หน้า 55-56.

เอกราชในการศาล หมายความว่า จะต้องพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไป
ตามกฎหมายบ้านเมือง โดยปราศจากอำนาจใด ๆ มาบังคับ

เอกราชในทางเศรษฐกิจ หมายถึงว่า ให้พวกเราทำมาหากินได้โดยเต็มที่
เพื่อความเจริญแก่ตนและประเทศของเรา...”⁷¹

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงเจตจำนงที่ชัดเจนของคณะราษฎรที่ต้องการเอกราช
ที่สมบูรณ์ ความปลอดภัยในประเทศ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมความเสมอภาค
สิทธิเสรีภาพของราษฎร และการส่งเสริมการศึกษา เพื่อเป็นการยกระดับบทบาทและฐานะของ
ราษฎรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น รวมถึงเสริมสร้างความรักชาติและความภาคภูมิใจให้แก่ราษฎรเพื่อ
สร้างชาติให้เป็นหนึ่งเดียวและเป็นปึกแผ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมของคนใน
ชาติโดยเฉพาะสตรีไทยที่ได้รับโอกาสให้มีความเท่าเทียมกับฝ่ายชายในด้านต่าง ๆ มากขึ้น
ซึ่งแนวคิดหลัก 6 ประการ ถือเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาประเทศในรูปแบบประชาธิปไตย

สมัยแรกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 - 2487) เริ่มมีนโยบาย
สร้างชาติ โดยประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญ 12 ฉบับ”⁷² สำหรับราษฎรปฏิบัติตามคำประกาศของรัฐบาล
เพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบและเป็นการยึดหลักปฏิบัติให้กลายเป็นประเพณีประจำชาติ โดย
มีลักษณะคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณของมนุษย์ที่เจริญแล้วจะพึงปฏิบัติ⁷³ รัฐนิยม 12 ฉบับนี้ ถือเป็น
เป็นหลักแห่งความมั่นคงของประเทศชาติที่จะเป็นหนทางที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความเข้มแข็ง
และเจริญก้าวหน้า⁷⁴ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อธิบายไว้ในสุนทรพจน์ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน
พ.ศ. 2482 มีข้อความว่า

⁷¹ สจข., (2)สร.0201.10/3 ปี 1 เรื่องคณะราษฎรส่งผู้แทนไปแสดงปาฐกถา.

⁷² รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ มีดังนี้ ฉบับที่ 1 ว่าด้วยใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฉบับที่ 2 เรื่องการ
ป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ฉบับที่ 3 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย ฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และ
เพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภค บริโภคที่กำเนิดขึ้นในประเทศไทย
ฉบับที่ 6 เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติไทย ฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ฉบับที่ 8 เรื่อง
การแก้ไขเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ฉบับที่ 10 เรื่องการ
แต่งกายของประชาชนชาวไทย ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ฉบับที่ 12 การช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก
โปรดดู ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). การประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญ” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-
2487. วารสารประวัติศาสตร์. หน้า 20-36.

⁷³ สำนักโฆษณาการ. (2482). สุนทรพจน์ นายกรัฐมนตรี บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแก่
ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสจัดสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา. หน้า 33.

⁷⁴ ไพฑูรย์, เจ๊ะแสบ. (2522). นโยบายชาตินิยมของประเทศระหว่าง พ.ศ. 2481 – 2488. หน้า 138.

“หลักรัฐธรรมนูญเป็นหลักที่คนไทยทั้งชาติได้กำหนดนัดหมายว่าประเพณีเหมือน ๆ กัน ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้เลือกสรรแล้วว่าจะเป็นประโยชน์แท้จริง เพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นหมู่ข้าราชการและประชาชนสมควรจะได้รับการศึกษาและเป็นที่พึงพอใจแก่บรรดาผู้รักชาติทั้งปวง รวมทั้งบิดามารดา ผู้ปกครองของเยาวชนที่จะสร้างอนาคตของชาติ ตามหลักนโยบายสร้างตนเอง สร้างครอบครัว และสร้างชาติ”⁷⁵

รัฐธรรมนูญส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติของประชาชนบนพื้นฐานของนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยเหตุนี้ทุกคนในชาติจึงเป็นหลักที่ช่วยนโยบายสร้างชาติให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยเฉพาะแถบชนบทที่มีพลเมืองส่วนใหญ่ของชาติ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าของชาติ กล่าวคือ “ความก้าวหน้าของประเทศและคนไทยจะต้องอาศัยความก้าวหน้าของชนบท แผนการใดที่ทำให้ฐานะของชาวชนบทกะตือรือร้น แผนการนั้นจะเรียกว่าเป็นแผนการสร้างชาติ อันมั่นคงถาวรไม่ได้...”⁷⁶ ดังนั้นจะต้องตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองเพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การสร้างชาติต่อไป ดังสุนทรพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ว่า “ การสร้างชาติ คือการสร้างตัวของคนทุกคนในบรรดาประชากรของชาติให้ดี ถ้าเราทุกคนมีร่างกายแข็งแรง มีวัฒนธรรมดี มีศีลธรรมงาม และมีอารยธรรมดี - คืออย่างไทยซึ่งไม่มีชาติใดจะดีกว่าอยู่แล้ว ประกอบอาชีพให้รุ่มรวยดังนี้ ชาติไทยก็จะดีตามไปด้วย...”⁷⁷ แม้ว่าบทบาทของประชาชนคือการทำตามนโยบายของผู้นำ แต่ยังส่งเสริมและพัฒนาฐานะให้มีความเท่าเทียมและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งการเท่าเทียมกันระหว่างเพศจะส่งเสริมสิทธิสตรีและความเสมอภาคของบุคคลในทุก ๆ ด้าน เช่น โอกาสทางการศึกษา การประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น รวมถึงการปฏิบัติงานของข้าราชการที่จะต้องให้ความสำคัญแก่ทุกคนในชาติเนื่องจากบุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกัน⁷⁸ นำไปสู่การยกเลิกบรรดาศักดิ์ และการชักชวนให้ผู้มี

⁷⁵ กรมโฆษณาการ. (กรกฎาคม 21, 2482). “สุนทรพจน์พันเอกหลวงพรหมโยธี”. ใน **ข่าวโฆษณา**. (3). หน้า 1.

⁷⁶ ปรีศนิย, เกศะบุตร. (2530). **การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487**. หน้า 18.

⁷⁷ ข่าวโฆษณาการ. (กรกฎาคม, 2482). สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี กล่าวทางวิทยุกระจายเสียง แต่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล ใน **อภิสิทธิ์สมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงลพบุรี**. (3). หน้า 823.

⁷⁸ ข่าวโฆษณาการ. (2483). **ให้ข้าราชการระมัดระวังกิริยามารยาทในการติดต่อกับราษฎร**. (3). หน้า 1395.

บรรดาศักดิ์คือนบรรดาศักดิ์ “เพราะการดำรงอยู่ในบรรดาศักดิ์ดีจะเป็นการลักลั่นไม่เป็นระเบียบ ทั้งยังจะทำให้เข้าใจผิดไปว่าผู้มีบรรดาศักดิ์นั้นมีสิทธิพิเศษดีกว่าผู้อื่นด้วย”⁷⁹ เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคทั้งบุคคลและเพศสภาพ

เมื่อเหล่าสตรีที่รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ได้เริ่มเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างเพศ เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเก่าของสังคมที่จำกัดขอบเขตของสตรี เช่น การวางบทบาทให้สตรีเป็นเพียงเมียและแม่ที่ดีเท่านั้น ซึ่งกลุ่มสตรีสมัยใหม่เป็นกลุ่มที่ขับเคลื่อนบทบาทสตรีให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น และการส่งเสริมบทบาทสตรีนี้ นำมาสู่การก่อตั้งสมาคมสตรีไทยแห่งกรุงสยาม⁸⁰ ซึ่งเป็นการจัดตั้งสมาคมเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนทางความคิดของสตรีต่างอาชีพ นำมาสู่การวางพื้นฐานการสร้างความสำเร็จให้แก่สตรีไทยต่อไป ดังเห็นได้จากนโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

“...ในการสร้างสมาคมสำหรับผู้หญิงนี้ควรจะเป็นไปโดยความสามัคคี ในขั้นแรกสมาคมควรอบรมนิสัยของสตรีให้รู้จักใช้เหตุผล อบรมผู้หญิงให้รู้จักใช้ความเจริญแบบใหม่ ในขั้นที่สอง คือ การอบรมผู้หญิงให้ตระหนักถึงการเป็นแม่บ้านและการปกครองบ้าน โดยให้ผู้หญิงรู้ว่าการบ้านเป็นสิ่งสำคัญที่นำผู้หญิงไปสู่การเมือง”⁸¹

การส่งเสริมกิจกรรมสตรีในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 ถือเป็นสมัยที่เฟื่องฟูในการส่งเสริมบทบาทสตรีอีกยุคหนึ่ง โดยรัฐมีส่งเสริมการจัดประกวดการแต่งกายหรือนโยบายส่งเสริมให้สตรีทำงาน การจัดตั้งวงดนตรีหญิง การก่อตั้งกองทหารหญิง รวมถึงนโยบายที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของสตรีในฐานะแม่ทำให้รัฐส่งเสริมกิจกรรมงาน “วันของแม่” ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนี้ ทั้งนี้จะลำดับเหตุการณ์และกิจกรรมตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสตรี สะท้อนให้เห็นถึงหลังการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นถือเป็นตัวแปรสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาบทบาทสตรี ดังที่ได้แสดงในตารางที่ 3 ดังนี้

⁷⁹ รอง, ศยามานนท์. (2520). ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. หน้า 184.

⁸⁰ สมาคมสตรีไทย จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2475 โดยนางละมัย บุณยธรรมิก เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งสมาคม โปรดดู สตรีไทย สมาคม. (2524). ประวัติการก่อตั้งและการดำเนินกิจกรรมของสมาคมสตรีไทยแห่งประเทศไทย พ.ศ.2475-2523. หน้า 5-10.

⁸¹ หญิงไทย. (23 พฤศจิกายน 2475).

ตาราง 3 ลำดับเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับนโยบายของสตรีในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1

เหตุการณ์	
พ.ศ. 2484	
14	ขอให้เปลี่ยนแปลงการแต่งกาย เนื่องในโอกาสได้ดินแดนคืน
17	มี.ค. แจ้งเรื่องการแต่งกายของสตรีไทยที่จะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีและเข้าในเขตต์พระบรมมหาราชวัง
13	เม.ย. คำปฏิสันถารของนายกรัฐมนตรีแด่มวลสตรีไทยบรรดาที่ปฏิบัติตามคำวิงวอนเรื่องการแต่งกาย พ.ศ. 2484
14	มิ.ย. เรื่องการสวมหมวก
27	ส.ค. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการแต่งกายของสตรี
8	ธ.ค. ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก ขอเดินทัพผ่านประเทศไทย
พ.ศ. 2485	
17	ก.ค. ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้รับพระกรุณาฯ โปรดเกล้าพระราชทานยศทหารเป็นพันโทหญิงแห่งกองทัพไทย
22	ส.ค. เปิดรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง
-	ก.ย. ตั้งองค์การส่งเสริมการสมรส โดยกระทรวงสาธารณสุข
-	ต.ค. เปิดรับสมัครนักเรียนนายสิบหญิง
พ.ศ. 2486	
8	ม.ค. ตั้งสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง
1	ตั้งวันที่ระลึกข้าราชการหญิง
18	ก.พ. พิธีเปิดโรงเรียนนายสิบหญิง
10	จัดงานวันแม่ โดยกระทรวงสาธารณสุข
19	มี.ค. เปิดสโมสรสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง
29	จัดงานสมรสหมู่ขององค์การส่งเสริมการสมรส-จัดสมรสหมู่ครั้งแรก
9	เม.ย. ตั้งวงดนตรีหญิงประจำสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง

ที่มา : เรียงตามลำดับข้อมูลจากบนลงล่าง: (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.118); (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.95); (พิบูลสงคราม, 2484a, น.1093-1094); (พิบูลสงคราม, 2584b, น.1404-1409); (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2484, น.73-79); (โยชิฮาวา โทชิฮารุ, 2550, น.4-5, 28-33); (กองหนังสือพิมพ์ กรมโคสนาการ, 2485, น.1152-1153); (ประกาศกรมยุทธศึกษาทหารบก เรื่องรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง, 2485, น.1288-1290); (กรมโคสนา

การ, 2485, น.1347); (ประกาศกรมเสนาธิการทหารบกฝ่ายเทคนิค เรื่องรับผู้อาสาสมัครเข้าเป็นนักเรียนนายสิบหญิง, 2485, น.1391-1393); (ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่อง แต่งตั้งหัวหน้าสำนักวัฒนธรรม, 2486 น.14); (ป.พิบูลสงคราม และ ล.พิบูลสงคราม, 2486, น.137-139); (กรมโคสนาการ, 2486a, น.176-180); (กรมโคสนาการ, 2486b, น. 3-4.); (พิบูลสงคราม, 2486c, น. 285-289); (กรมโคสนาการ, 2486c, น.215-216); (กรมโคสนาการ, 2486d, น.304-30)

นอกจากนี้การจัดการศึกษาถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสตรีให้มีบทบาทในสังคมและสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศมากขึ้น โดยการศึกษาของสตรีได้ระบุไว้ในแผนการศึกษา (พ.ศ. 2475) ว่า “หญิงต้องได้รับความเสมอภาคกับชายในการรับการศึกษา แต่หลักสูตรการศึกษาของสตรี มีวิชาแตกต่างกับชายในบางส่วน ตามลักษณะธรรมชาติของหญิง”⁸² การศึกษาถือเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ สตรีที่มีสถานะเป็นแม่จะต้องมีหน้าที่สอนบุตรเพื่อเป็นกำลังของชาติที่มีคุณภาพและศีลธรรมต่อไป ฉะนั้นการเป็นแม่จึงต้องเป็นสตรีที่มีความรู้ความสามารถ โดยการริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนสตรีทั่วทุกจังหวัดตั้งแต่นั้นมาจนถึงชั้นอุดมศึกษา ดังปรากฏในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลตอนหนึ่งว่า “จะจัดให้มีการศึกษาในโรงเรียนสตรีถึงชั้นมัธยมบริบูรณ์ทั่วทุกจังหวัดเช่นที่จัดแก่โรงเรียนชายโดยครบถ้วนแล้ว”⁸³ แต่กระนั้นการขยายตัวของสถานศึกษาสำหรับชายและหญิงไม่สมดุลกันตามตารางที่ 4 ดังต่อไปนี้

ตาราง 4 จำนวนสถานศึกษาทั้งชายและสตรีใน พ.ศ. 2482

ลำดับ	ประเภทสถานศึกษา	ชาย/แห่ง	หญิง/แห่ง
1.	โรงเรียนมัธยมต้น	81	72
2.	โรงเรียนมัธยมปลาย	80	55
3.	โรงเรียนฝึกหัดครู	24	12
4.	โรงเรียนสามัญและอาชีวศึกษา (พระนคร)	39	14
รวม		224	153

ที่มา : “ระเบียบกระทรวงธรรมการ”. 2482 : 1748-1749

จำนวนโรงเรียนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงรัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาของชายเพื่อให้ชายได้ใช้ความรู้ในการพัฒนาบ้านเมืองอย่างเต็มที่ ในขณะที่โรงเรียนของเหล่าสตรีจะ

⁸² สจข.,ศธ.0701.9.10.43. กรรมการพิจารณาแผนการศึกษา (พ.ท.หลวงรณสีทิพิชัย 2498).

⁸³ สจข.,กค.0301.1.38F/13. “สถิติการศึกษาพุทธศักราช 2482 ของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ”

มุ่งเน้นปลูกฝังค่านิยมและให้ความสำคัญไปกับการแต่งงาน การเป็นภรรยา การเป็นมารดา แต่กระนั้นด้านการศึกษาก็ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้สตรีได้มีโอกาสเล่าเรียนในด้านการช่างเพิ่มขึ้นโดยจัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรี 21 แห่ง อาทิ โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ โรงเรียนโชติเวช โรงเรียนเสาวภา และโรงเรียนการช่างธนบุรี⁸⁴ และในระดับอุดมศึกษาของสตรีได้มีการขยายตัวมากขึ้น และเนื่องด้วยสมัยสุริยราชามีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลายประการ ทำให้สตรีเริ่มมีบทบาทในสังคมและรับโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น โดยเฉพาะสตรีชนชั้นกลางได้แก่ ข้าราชการสตรีในกระทรวงต่าง ๆ ทหารหญิง และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจใหม่ แต่จะมีอุปสรรคจากเงื่อนไขบางประการ เช่น ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม รวมถึงอัตราส่วนระหว่างชายและสตรีทำให้สตรียังถูกจำกัดสิทธิและเน้นการส่งเสริมสร้างคุณสมบัติแม่เรือนเป็นหลัก ทั้งนี้ยังคงมีข้อจำกัดบางประการในตำแหน่งเฉพาะผู้ชาย ดังหนังสือพิมพ์หญิงไทยที่เผยแพร่เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ว่า

“...ก็เพราะว่าอาชีพของผู้หญิงและผู้ชายบางจำพวกยังไม่เห็นด้วย ความไม่เห็นด้วยของผู้ชายจำพวกนี้แหละ ทำให้เกิดมีเสียงแปร่ง ๆ ขึ้น... หญิงไม่ควรไหวหวั่นหรือเก็บมาเอาใจใส่ เพราะสิ่งใดที่เราทำบริสุทธิ์ ไม่ผิดศีลธรรมกฎหมายก็ดี ย่อมเป็นสิ่งที่ถูกทั้งสิ้น...จงพยายามก้าวหน้าในสิทธิกับอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรมเพื่อความเจริญของตนของอารยประเทศที่เจริญรุ่งเรืองเถิด !”⁸⁵

ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงการจำกัดโอกาสทางอาชีพของสตรีและการแบ่งแยกการประกอบอาชีพ รวมถึงความเจริญในหน้าที่การงานจึงนำไปสู่การพิจารณาในการวางหลักเกณฑ์การรับสตรีเข้ารับราชการ ซึ่งสตรีที่ประกอบอาชีพข้าราชการจะมีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงน้อยกว่าข้าราชการชาย เพราะบางอาชีพอาจไม่เหมาะสมสำหรับสตรี บทบาทสตรียังถูกจำกัดด้วยสถานภาพภายในครอบครัว กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจของครอบครัวยังคงเป็นฝ่ายชายที่เป็นผู้รับผิดชอบได้ดีกว่า ซึ่งสตรีจะเป็นเพียงฝ่ายเสริมฐานะครอบครัวให้ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีภาระหน้าที่หลักที่ต้องรับผิดชอบในฐานะแม่และเมียที่จะต้องคอยดูแลครอบครัว เช่น การดูแลและจัดแจงภายในบ้าน และการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา การแบ่งหน้าที่ระหว่างเพศนั้นจะคำนึงถึงความเหมาะสมของเพศสภาพและภาระที่แตกต่างกัน เช่น การแต่งงานถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สตรีไทยไม่สามารถทุ่มเทกับงานนอกบ้านได้เท่าฝ่ายชายส่งผลให้ได้รับโอกาสทางอาชีพน้อย แต่กระนั้นนโยบายสร้างชาติพยายามส่งเสริมและยกระดับบทบาทสตรีไทยต่อกลุ่มสตรีไทยแต่ละชนชั้น

⁸⁴ แดงขาวอาชีวะ ฉบับพิเศษ. 2499 : 12-18.

⁸⁵ หญิงไทย. (20 สิงหาคม 2475).

กล่าวคือ กลุ่มสตรีชั้นสูงและข้าราชการสตรีจะมีทัศนคติเชิงบวกต่อนโยบายของรัฐ แต่กลุ่มสตรีชั้นกลางบางกลุ่มมีทัศนคติเชิงลบ โดยเฉพาะกลุ่มบัณฑิตสตรีทางกฎหมายมีทัศนคติที่ยังคงพยายามเรียกร้องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศผ่านการขอแก้ไขกฎหมาย และการตื่นตัวของสตรีจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่เรียกร้องเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมในอนาคต⁸⁶

ดังนั้นนโยบายการสร้างชาติสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสตรีไทยในทุกๆ ด้าน โดยการสร้างนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรีเพื่อให้สตรียอมรับและกำหนดบทบาทหน้าที่ผ่าน “อุดมการณ์แม่เรือน” ที่แฝงด้วยเป้าหมายที่เน้นความเสียสละและเอกราชของชาติเป็นสำคัญ การเชิดชูเกียรติและบทบาทของเมียและแม่ การเรียกร้องสิทธิและบทบาทของสตรีผ่านกิจกรรมที่องค์กรของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจะปลูกฝังให้คนในชาติตระหนักถึงความสำคัญของสตรีในแง่ของการค้าจุนสถานครอบครัวดังที่ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม หัวหน้าสำนักวัฒนธรรมหญิงได้ประพันธ์หลักการไว้ความตอนหนึ่งว่า

“หญิงไทยเป็นรากแก้ว	รากฐาน
เพื่ออบรมลูกหลาน	ชาติแก่แล้ว
ลูกไทยแกร่งแรงแบบ	เปรียบเหล็ก
เครื่องระเบียบวินัยแล้ว	เลิศด้วยแม่สอน...” ⁸⁷

รัฐบาลจัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและสโมสรสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงที่มีข้าราชการสตรีระดับสูงและภรรยาข้าราชการมาทำหน้าที่เป็นกรรมการในสาขาต่าง ๆ⁸⁸ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสตรี โดยมีแผนวัฒนธรรมสงเคราะห์และแผนเรื่องราวร้องทุกข์เพื่อสอดส่อง สืบสวน และดูแลสตรีตลอดจนการเผยแพร่วัฒนธรรมใหม่ๆ ทั้งนี้เพื่อยกระดับสตรีให้เป็นที่ยอมรับในสังคมและเป็นบทบาทใหม่ที่สตรีจะต้องเผชิญเพื่อความก้าวหน้าและเพื่อมีโอกาสต่าง ๆ ในสังคมของการพัฒนาสถานภาพสตรี รวมถึงเป็นองค์กร

⁸⁶ ดวงหทัย, บุญเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย : วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์ . หน้า 15.

⁸⁷ สุขข.,มท.2.2.12/19. “ตั้งประธานและกรรมการจัดการกระจายเสียงทางวิทยุในวันสถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2486”

⁸⁸ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยใน สมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2485. หน้า 166.

ตัวแทนสตรีในการติดต่อกับองค์กรนานาชาติในนามองค์กรสตรีไทย⁸⁹ ดังที่ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ในประเทศที่เจริญแล้วทุกประเทศ ย่อมรับความสามารถของสตรีโดย สตรีสามารถเข้าร่วมประกอบอาชีพได้ทุกประเภท ทางด้านสังคมและครอบครัว สตรีได้รับการยกย่องให้ออกงานเคียงคู่กับบุรุษ ดังนั้นสำหรับประเทศไทย เรื่องเหล่านี้ยังเป็นเรื่องแปลกใหม่ไม่นิยมกระทำกันจึงควรให้มีการเชิดชูบทบาท และฐานะของผู้หญิงให้อยู่ในสภาพที่น่าพอใจให้ความมั่นใจแก่หญิงได้ที่จะ กระทำหน้าที่ทุกอย่างเคียงคู่ไปกับสามี...”⁹⁰

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงเหล่าสตรีเริ่มตระหนักและให้ความสนใจในการได้รับ ข่าวสารหรือกระแสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของสตรีจากบริบทโลก จนนำมา ซึ่งการยกระดับและส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีความสำคัญมากขึ้นเพื่อพิสูจน์ศักยภาพและ ความสามารถในการบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนการทำงานนอกบ้านและการจัดหา อาชีพให้แก่สตรีผ่านนโยบายสนับสนุนอาชีพสตรีภายใต้การดูแลของสำนักวัฒนธรรมหญิง ดังที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวไว้ในสุนทรพจน์ เรื่อง “สิบสองเก้าของหญิงไทย” ว่า “...จึงซาบว่าจะจัด ให้มีอาชีพแก่หญิงขึ้น เช่น จะจัดการประกอบโรงแรมใหม่ ที่กำลังสร้างอยู่ตรงข้ามกรมโคนนาการ จะจัดตั้งบริษัทสแดงละคอนขึ้น และจะจัดตั้งการอาชีพอื่นๆ ที่เหมาะแก่หญิงขึ้น...”⁹¹

นโยบายที่แปลกใหม่สำหรับสตรี คือ นโยบายสตรีที่เน้นสร้างคุณสมบัติความเป็นแม่ให้มี สุขภาพและจิตใจที่เข้มแข็งเพื่อพร้อมเผชิญหน้ากับภาวะสงครามและกองทัพญี่ปุ่น โดยเฉพาะ เหล่าทหารญี่ปุ่นที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการวิตกังวลของรัฐบาลที่อาจจะส่งผลกระทบต่อความเสื่อมเสียแก่ สตรีได้ รวมถึงผู้นำเล็งเห็นถึงกองทัพของเหล่านานาประเทศที่มีสตรีเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพ อาทิ กองทัพรัสเซีย กองทัพสหรัฐอเมริกา กองทัพอังกฤษ ทางรัฐบาลจึงได้สนองจุดมุ่งหมายของ อุดมการณ์รัฐที่เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านการนำเรื่องราววีรสตรีไทยโดยหยิบยกเพียงบางส่วนมา แต่งเติมปรับเปลี่ยนไปจนบิดผันเรื่องราวหรือเรียกได้ว่าเป็นการสร้างและเผยแพร่ผ่านสื่อและ เครื่องมือที่รัฐจะสามารถใช้ได้ เช่น บทละคร เพลง แบบเรียน พิธีกรรม ไปจนถึงการสร้างอนุสาวรีย์ ทำให้เรื่องราวของวีรสตรีสามัญชนเหล่านั้นก็กลายเป็นความจริงและตราตรึงอยู่ในใจของ

⁸⁹ ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงใน ประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์. หน้า 6.

⁹⁰ “สัมภาษณ์ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม” อ้างในสภาสตรีแห่งชาติ 2522: 61.

⁹¹ สยามคิตชัย, 2486, น.243

ประชาชน⁹² ซึ่งการสร้างวีรสตรีสามัญชนเพื่อปลุกขวัญกำลังใจให้สตรีมีความเต็มใจในการปกป้องเอกราชของชาติ ทางรัฐบาลจึงได้ก่อตั้งกองทหารหญิงขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนชายในขณะออกไปรบ โดยได้รับความสนใจจากเหล่าสตรีเป็นจำนวนมากจากคำบอกเล่าของบุตรสาวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นหนึ่งสตรีในการสมัครง่ายร้อยหญิง เนื่องด้วยอาชีพทหารเป็นอาชีพที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีด้วยตัวของอาชีพเองแล้วยังเป็นใบเบิกทางและโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม อีกระดับหนึ่งจึงทำให้เหล่าสตรีทุกระดับจึงให้ความสนใจในการสอบเข้าครั้งนี้

ทั้งนี้ยังจัดกิจกรรมการกุศลที่เน้นบทบาทของการเป็นผู้ให้ การดูแลและให้คำปรึกษาแก่สตรี ตลอดจนองค์กรที่รณรงค์เพื่อสิทธิสตรีอย่างสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2496) ถือเป็นการยกระดับฐานะและบทบาทสตรีไทย รวมถึงเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลในลักษณะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น การจัดงานวันแม่ในวันที่ 15 เมษายน งานสมรสหมู่ การสอนหนังสือผู้ใหญ่ ดังนั้นงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรีทางรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทและมีส่วนร่วมในสังคมจึงจะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงแต่บทบาทความเป็นแม่และเมียที่ดีเพียงอย่างเดียวแต่อาจกล่าวได้ว่านโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับเป็นการสร้างนโยบายส่งเสริมสตรีให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่งผลให้สตรีได้รับการพัฒนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการได้รับโอกาสให้สตรีมีบทบาทในสังคมมากกว่าที่ผ่านมา

2.5. สรุป

การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศและสมัยสร้างชาติได้เปลี่ยนแปลงตามรูปแบบสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะเศรษฐกิจและการเมืองเป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นในสังคม ซึ่งการเลิกไพร่และการเลิกทาสที่ส่งผลเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะสตรีส่วนใหญ่ปรากฏในกลุ่มสตรีชนชั้นสูงและสตรีชนชั้นกลางที่มีฐานะก่อนที่จะเป็นกลุ่มสตรีชนชั้นล่าง เช่น การแต่งกาย วัฒนธรรม ค่านิยม และการศึกษาที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นฐานการเปิดโอกาสทางอาชีพและการมีส่วนร่วมในสังคม โดยเน้นการก่อตั้งโรงเรียนเพื่อราษฎรทั้งชายและหญิงให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมเพื่อเป็นกำลังของชาติในการพัฒนาชาติให้ก้าวหน้าต่อไปในอนาคต เมื่อเข้าสู่สมัยสร้างชาติรัฐบาลให้ความสำคัญแก่สตรีอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นผ่านอุดมการณ์แม่เรือนที่เน้นให้สตรีเป็นเหมือนรากฐานของสถาบันครอบครัว นำมาสู่การพัฒนาบทบาทสตรีให้มีความเท่าเทียมกันทั้งสิทธิ

⁹² วราภรณ์, เผือกเล็ก. (2547). การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481 - 2487) . หน้า 25-30.

และเสรีภาพผ่านนโยบายของรัฐและการจัดตั้งสมาคม องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรี ซึ่งจะเป็นตัวแทนสตรีในการติดต่อกับองค์กรนานาชาติในนามองค์กรสตรีไทยที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้เหล่าสตรีตระหนักถึงสิทธิและบทบาทหน้าที่ที่ควรจะได้รับ รวมถึงปัจจัยภายนอกอย่างภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นำมากองทัพญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทยส่งผลให้ผู้นำเริ่มตระหนักถึงการส่งเสริมสตรีอย่างจริงจังเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและเป็นที่พึ่งให้แก่เหล่าสตรี เพื่อมิให้สตรีจะต้องไปเกี่ยวข้องกับชาวญี่ปุ่น ทางรัฐบาลจึงได้เริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรี เพื่อส่งเสริมให้สตรีกล้าแสดงออกในสังคมมากขึ้นและยังเป็นการเปิดโอกาสให้แก่สตรีตามแบบแผนนโยบายที่ทันสมัยควบคู่กับค่านิยมเดิมที่เหมาะสม โดยสตรีจะได้รับการยกย่องให้มีความสามารถและฐานะที่สูงขึ้น รวมถึงสถานภาพและบทบาททางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การก่อตั้งกองทหารหญิงที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของนโยบายสร้างชาติกับค่านิยมเดิม โดยผู้นำเล็งเห็นถึงบทบาทหน้าที่ของสตรีในกองทัพของนานาประเทศ ทั้งนี้เหล่าสตรีกลุ่มนี้จะต้องผ่านการบ่มเพาะแนวคิดในสังคมทหาร ทำให้เกิดข้อแตกต่างระหว่างอาชีพทหารหญิงกับอาชีพอื่น ๆ และเกิดแนวคิดของสตรีสมัยใหม่

บทที่ 3

การเกิดขึ้นและการพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงสมัยสร้างชาติ

“...ประเทศไทยแต่ก่อนนี้ใช้ชายทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติเพราะชายมีลักษณะที่เข้มแข็งตามธรรมชาติ แต่สมัยนี้เมื่อเกิดสงครามขึ้น คนทั้งชาติไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ...โดยเหตุนี้เองประชาชนพลเมืองทุกเพศทุกวัย จะต้องเตรียมพร้อมแต่ก่อนนี้เรามีชายเป็นทหาร พ่อบ้าน ส่วนแม่บ้านและคนอื่น ๆ ก็เป็นลูกบ้าน แต่ทุกวันนี้ ผู้หญิงก็ดี เด็กก็ดี ต่างต้องรู้จักป้องกันรักษาตัวและครอบครัว คนไทยทั้งชาติจะต้องเป็นนักรบ ทั้งรู้จักต่อสู้และหลบภัย...เพื่อเป็นให้เบนไปตามความต้องการของชาติเวลานี้ ไม่มีอะไรดีไปกว่าการจัดตั้งกองทหารหญิง...”⁹³

ภายใต้แนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่ามกลางสถานการณ์โลกที่กำลังเผชิญหน้ากับสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้ทั้งผู้นำและราษฎรตระหนักถึงภัยที่กำลังคุกคามเข้ามาในประเทศซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเอกราชและความเป็นชาติไทยด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีความต้องการที่จะให้คนในชาติพร้อมต่อการเผชิญหน้าและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและร่างกายให้แก่ประชาชน จึงได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 12 ประการ (พ.ศ. 2482 – 2485) เพื่อปฏิบัติให้เป็นประเพณีประจำชาติ⁹⁴ การออกพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ พ.ศ. 2484⁹⁵ เพื่อเตรียมความพร้อมเมื่อถึงคราวสงคราม และส่งเสริมกิจกรรมที่ให้คุณค่าแก่สตรีทั้งสถานะและบทบาททางสังคม เช่น การจัดงานวันแม่ครั้งแรก วันระลึกข้าราชการสตรี การจัดตั้งสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรี การส่งเสริมให้สตรีทำงานนอกบ้าน การจัดประกวดการแต่งกาย รวมถึงกิจกรรมที่เสริมสร้างให้สตรีมีความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจ เช่น ประกาศจากกรมยุทธศึกษาทหารบก (ร.จ.ปร.) พ.ศ. 2485 รับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง นายสิบหญิง และอาสาสมัครทหารหญิง ถือเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่กองทัพได้รับสมัครสตรีเข้าศึกษาวิชาทหาร บทนี้ศึกษาถึง

⁹³ กรมโคสนาการ. (2487, มีนาคม). คำปราศรัยเนื่องในการพิธีติดยศแก่ทหารหญิงและนายสิบหญิง. *ข่าวโคสนาการ*. 7(3). หน้า 732.

⁹⁴ ณรงค์ พวงพิศ. (2545). การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2482-2487). *วารสารประวัติศาสตร์*. หน้า 20-42.

⁹⁵ พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ พระพุทธศักราช 2484. (2484, 28 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 58. หน้า 1723.

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอาชืพทหารหญิง อาชืพทหารหญิงในสมัยสร้างชาติ และพัฒนาการของอาชืพทหารหญิง ซึ่งอาชืพทหารหญิงถือเป็นการเปิดโอกาสทางอาชืพใหม่ให้แก่สตรีไทย

3.1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอาชืพทหารหญิง

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นย้ำเรื่องการสร้างชาติให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้า ประชาชนในชาติจะต้องช่วยเหลือร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียงและเป็นหนึ่งเดียวกัน เนื่องจากภาวะสงครามส่งผลให้ผู้นำริเริ่มแนวคิดนโยบายสร้างชาติเพื่อปกป้องประเทศ รัฐบาลจึงส่งเสริมอุดมการณ์ในการรักชาติและให้ความสำคัญแก่กองทหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้รัฐบาลเรียกร้องให้ประชาชนเข้มแข็ง เสียสละ และทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่สืบไป รวมถึงส่งเสริมสตรีให้มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจและร่างกายเช่นเดียวกับชาย เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจที่ต้องเผชิญหน้ากับภาวะสงครามผ่านนโยบายสร้างชาติ ภาวะสงครามจึงเป็นเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมเดิมจากที่สตรีมีบทบาทน้อยในสังคม กลายมาเป็นสตรีมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือปกป้องประเทศชาติ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในด้านอาชืพของสตรี ทั้งนี้รัฐบาลก่อตั้งกองทหารหญิงขึ้น โดยประกาศรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง และนักเรียนนายสิบหญิงพร้อมกันใน พ.ศ. 2485 และรับสมัครอาสาสมัครทหารหญิงเพื่อเป็นทหารหญิงชั้นลูกแถวในเวลาต่อมา (พ.ศ. 2487) การกำเนิดของอาชืพทหารหญิง ถือเป็นการเปิดโอกาสทางอาชืพทหารให้แก่สตรีเช่นเดียวกันกับชาย โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของอาชืพทหารหญิง ได้แก่ ภาวะสงคราม นโยบายในสมัยสร้างชาติ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมสมัยใหม่

3.1.1. ภาวะสงคราม

ปัจจัยประการแรกที่เกิดอาชืพทหารหญิง คือ การที่ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงครามในสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482 – 2488) สงครามครั้งนี้เริ่มต้นที่ฝั่งยุโรปจากการที่เยอรมันบุกโปแลนด์ใน พ.ศ. 2482 สงครามได้ขยายไปทั่วโลกหรือเรียกได้ว่าเป็น “สงครามเบ็ดเสร็จ”⁹⁶ สาเหตุของสงครามเกิดจากข้อขัดแย้งต่าง ๆ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เกิดความไม่เป็นธรรมที่เยอรมนีได้รับหลังเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 1 ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ที่เกิดจากลัทธินาซีในเยอรมนีและลัทธิฟาสซิสต์ที่ยึดแนวทางชาตินิยมภายใต้การนำของ เบนิตโต มุสโสลินี ของอิตาลี และความล้มเหลวขององค์กรสันนิบาตชาติในการสร้าง

⁹⁶ กล่าวคือ เป็นการทำสงครามที่รัฐที่เกี่ยวข้องนั้นใช้ทรัพยากรและอาวุธที่ตนเองมีทุกอย่างโดยไม่มีข้อจำกัดเพื่อทำลายรัฐของศัตรู โปรดดู สุรชาติ บำรุงสุข. (2541). *สงคราม : จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ 21*. หน้า 119.

ความสัมพันธ์ระหว่างนานาชาติ⁹⁷ เป็นต้น โดยสงครามได้แบ่งพันธมิตรทางทหารคู่สงครามออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายสัมพันธมิตรนำโดยอังกฤษ ฝรั่งเศส (และต่อมาสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมภายหลัง) และฝ่ายอักษะนำโดยเยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น จากนั้นสงครามขยายตัวไปทั่วยุโรป

รัฐบาลไทยจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2482-2487) ได้ประกาศนโยบายเป็นกลางตั้งแต่เริ่มเกิดสงครามในยุโรป ขณะเดียวกันภายในประเทศได้เกิดกระแสชาตินิยมและบรรดานิสิตนักศึกษาประชาชนได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส จนกลายเป็นแรงกดดันต่อนโยบายเป็นกลาง รัฐบาลพยายามเจรจากับรัฐบาลอินโดจีนของฝรั่งเศส ซึ่งถ้าสำเร็จอาจจะเป็นหนทางของการค้าประกันนโยบายเป็นกลาง แต่การเจรจาไม่เป็นผลจึงทำให้เกิดสถานการณ์ตึงเครียดตามแนวชายแดนไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส นำมาสู่การปะทะกันทางทหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 และกลายเป็นกรณีข้อพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส รัฐบาลญี่ปุ่นเสนอตัวเข้ามาเป็นตัวกลางไกล่เกลี่ยและเปิดการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เนื่องด้วยญี่ปุ่นได้เข้ามาบีบบังคับในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสจนประสบความสำเร็จ ทำให้ญี่ปุ่นได้รับเกียรติภูมิสูงขึ้นและแผนการขยายอำนาจลงใต้ของญี่ปุ่นก็ประสบความสำเร็จอีกขั้นหนึ่ง⁹⁸

สงครามโลกครั้งที่ 2 ขยายเข้าสู่ทวีปเอเชียในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 หรือเรียกว่า “สงครามมหาเอเชียบูรพา”⁹⁹ เมื่อญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับเยอรมนีบุกโจมตีฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่ฮาวายเพิร์ลและโจมตีประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในคืนวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ และเข้ามึดของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ประเทศไทยถูกญี่ปุ่นบุกโจมตีบริเวณชายฝั่งหลายพื้นที่ได้แก่ บางปะกง ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และปัตตานี พร้อมกับยื่นข้อเสนอมขอความร่วมมือจาก รัฐบาลไทยในการอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไปได้¹⁰⁰ ขณะนั้นประเทศไทยได้ประกาศ

⁹⁷ พลับพลึง, คงชนะ. (2551). “สงครามโลก: บทเรียนสำหรับมนุษยชาติ”. ใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เอกสารการสอนชุดวิชาอารยธรรมมนุษย์ หน่วยที่ 8-15 ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2. หน้า 156-158.

⁹⁸ สมโชค, สวัสดิวัฑฒ์. (2524). ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484-2488. หน้า 25.

⁹⁹ เล่มเดิม. หน้า 25-26.

¹⁰⁰ ข้อเสนอมของญี่ปุ่น ได้แก่ 1.ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยจะทำสัญญาไมตรีทางบกและป้องกันร่วมกัน 2.ประเทศไทยจะให้ความร่วมมือแก่ประเทศญี่ปุ่นในทางการทหารเท่าที่จำเป็นตามที่กล่าวในข้อ (1) 3.อนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศไทยและอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็นทั้งหมด รวมทั้งป้องกัน

นโยบายเป็นกลางจึงไม่มีนโยบายที่จะช่วยเหลือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดและอำนาจสิทธิขาดจึงขึ้นอยู่กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดเพียงผู้เดียว¹⁰¹ รัฐบาล พิจารณาเห็นว่าหากไม่ยอมรับข้อเสนองของญี่ปุ่นอาจเกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของ ประชาชนมากขึ้น รวมทั้งอาจถูกญี่ปุ่นยึดครอง จึงตกลงยอมเข้าร่วมกับญี่ปุ่นโดยทำข้อตกลง ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น¹⁰² ในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐบาลไทยได้ลงนาม “กติกาสัญญาทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ต่อมาในเดือนเดียวกันได้ลงนาม “กติกาสัญญา พันธไมตรีระหว่างประเทศ”¹⁰³ ทั้งนี้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แถลงต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ว่า

“ที่เราได้ตกลงไปแล้วนั้น ผมขอยืนยันว่ารู้สึกเป็นทางที่ดีที่สุด เป็น ทางที่จะให้เราได้อุดหนุนไป และเป็นทางที่จะให้เราได้อาศัยสภาพของเราคืนมาได้ ผมเห็นว่ามีทางเดียวคือทางนี้เท่านั้น...อยากจะขอให้ทุกคนยอมหวานอมขมกลืน พยายามที่จะผูกมิตรกับคนญี่ปุ่นเท่าที่จะทำได้...ถ้าเรารบตั้งแต่วันนั้นแล้ว ผมนึก ว่าป่านนี้พวกเราก็จะไม่ได้มานั่งอยู่อย่างนี้ และเอกราชจะต้องเสียไป...”¹⁰⁴

คำแถลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการตัดสินใจในครั้งนี้ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น การตัดสินใจที่ยากลำบากสำหรับสถานการณ์ที่เข้มงวดทั้งความปลอดภัยของบ้านเมืองและกลัว การสูญเสียที่จะตามมา แต่การทำข้อตกลงกับญี่ปุ่นได้สร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มต่าง ๆ

มิให้มีการปะทะกันระหว่างทหารญี่ปุ่นและทหารไทย และ 4.ญี่ปุ่นจะให้ประกันในความเป็นเอกราช อธิปไตย และเกียรติยศของประเทศไทย จะได้รับความเคารพ และประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยในการที่จะเอา ดินแดนที่เสียไปคืนมา โปรดดู รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) เรื่องประเทศไทยถูกญี่ปุ่นรุกราน และการเจรจาทำความตกลง ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2484.

¹⁰¹ ดิเรก ชัยนาม. (2510). *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2*. หน้า 107-107.

¹⁰² ข้อตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น ได้แก่ 1.เพื่อเผชิญกับสถานการณ์อันเร่งร้อนในเอเชีย ตะวันออก ประเทศไทยให้อนุญาตแก่ประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้กองทหารญี่ปุ่นผ่านดินแดนไทย และจะให้ความ สะดวกที่จำเป็นทุกอย่างเพื่อการผ่านดังกล่าว นั้น กับจะจัดการโดยทันทีเพื่อป้องกันมิให้มีการขัดกันอย่างไรๆ เกิดขึ้นระหว่างกองทหารญี่ปุ่นกับกองทหารไทย 2.รายละเอียดในการจัดการตามความในวรรคต้นนั้น จะได้ตกลงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของประเทศทั้งสอง และ 3.ประเทศญี่ปุ่นให้ประกันว่า เอกราช อธิปไตยและ เกียรติยศของประเทศไทย จะได้รับความเคารพ. โปรดดู กบส.ต่างประเทศ. แพ้มสงครามโลกครั้งที่ 2/2:2(8) คำแปล ข้อตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น ลงวันที่ 8 ธันวาคม 2484.

¹⁰³ แกมสุข, นุ่มนนท์. (2544). *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2*. หน้า 23-24.

¹⁰⁴ เนื่องจากกองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดที่ตั้งสำคัญทางยุทธศาสตร์ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด และกองทหารญี่ปุ่น เข้าตั้งฐานทัพในจังหวัดต่าง ๆ ของไทย โปรดดู รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 2484 เรื่อง รัฐบาล ญี่ปุ่นขอให้กองทัพญี่ปุ่นเดินผ่านประเทศไทย ลงวันที่ 10 ธันวาคม 2484.

ในสังคม ทั้งกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐมนตรีบางส่วน และประชาชนบางกลุ่ม เป็นต้น แต่ด้วยวิธีการบริหารบ้านเมืองในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ดำเนินนโยบายสร้างชาติไทยใหม่โดยใช้อำนาจเผด็จการทั้งทางทหารและทางรัฐสภาตามแนว “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย”¹⁰⁵ จึงไม่มีผู้ใดกล้าคัดค้าน จอมพล ป. พิบูลสงครามนำเรื่องนี้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จึงเป็นภาวะที่ผู้แทนราษฎรต้องจำยอมรับในพฤติการณ์ที่ปฏิบัติไปก่อน¹⁰⁶ ต่อมาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 รัฐบาลตัดสินใจประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยให้เหตุผลว่า

“...ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้กระทำการรุกรานประเทศไทยมาเป็นลำดับ โดยส่งทหารรุกล้ำเขตแดนเข้ามาบ้าง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ส่งเครื่องบินลอบเข้ามาทิ้งระเบิดบ้านเมืองและบ้านเรือนของราษฎรผู้ประกอบการหาเลี้ยงชีพอย่างปกติ ทั้งระดมยิงราษฎรสามัญผู้ไร้อาวุธอย่างทารุณผิดวิสัยอารยะชนไม่กระทำการเปิดเผยตามประเพณีระหว่างชาติ นับได้ว่าเป็นการระเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศและมนุษยธรรม ประเทศไทยจึงไม่สามารถทนดูต่อไปได้อีก...”¹⁰⁷

การตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะสงครามซึ่งส่งผลต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งนี้รัฐบาลได้สร้างนโยบายสร้างชาติที่สอดคล้องกับการปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติและความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะสตรีที่มีความจำเป็นต้องส่งเสริมศักยภาพและบทบาทให้มีความเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกายเพื่อเป็นหลักและกำลังของชาติต่อไปผ่านนโยบายสร้างชาติ ซึ่งหนึ่งในนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรี คือ การริเริ่มอาชีพทหารหญิง ถือเป็นนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับทหารที่จะต้องมีความกล้าหาญ อดทน เข้มแข็ง มีระเบียบวินัย ดังที่ปรากฏในคำชี้แจงถึงความจำเป็นในการจัดตั้งกองทหารหญิงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่า

“...แต่สมัยนี้เมื่อเกิดสงครามขึ้น คนทั้งชาติไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ พี่น้องในแนวหลังย่อมมีทางที่จะได้รับภัยเท่ากัน...แต่ทุกวันนี้ ผู้หญิงก็ดี เด็กก็ดี ต่างต้องรู้จักป้องกันรักษาตัวและครอบครัว คนไทยทั้งชาติจะต้องเป็นนักรบ ทั้ง

¹⁰⁵ แถมสุขุ, นุมนนท์. (2544). เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 . หน้า 24-25.

¹⁰⁶ สภาผู้แทนราษฎร. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2484 (ลับ) วิสามัญครั้งที่ 3 วันอังคารที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484.

¹⁰⁷ “คำแถลงการณ์เกี่ยวกับการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา”.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 วันที่ 25 มกราคม 2485. หน้า 247.

รู้จักต่อสู้และหลบภัย...ไม่มีอะไรดีไปกว่าการจัดตั้งกองทหารหญิง...เมื่อออก
ประจำการทหารหญิงแล้ว ไปหมู่บ้านก็จะได้ช่วยกันให้การอบรมวิชาทหารให้
แพร่หลาย..”¹⁰⁸

ดังนั้นภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่
กระตุ้นให้ผู้นำตื่นตัวและตระหนักถึงการสร้างนโยบายสร้างชาติที่ส่งเสริมบทบาทของสตรีและ
การให้ความสำคัญแก่สตรีมากขึ้น เพราะเหล่าสตรีนั้นก็ถือเป็นกำลังพลที่สามารถปกป้องประเทศ
ได้เช่นกัน

3.1.2. นโยบายในสมัยสร้างชาติ

การสร้างนโยบายการสร้างชาติพร้อมกับความคาดหวังของสังคม และความคาดหวัง
ของผู้นำอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อตอบสนองสถานการณ์สงครามที่แพร่ขยายเข้าสู่เอเชีย
และประเทศไทย และใช้นโยบายชาตินิยมที่จะพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ การ
ดำเนินนโยบายและการปฏิบัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แบ่งเป็น 2 ช่วง ในช่วงแรก คือ พ.ศ.
2481 - 2487 เป็นการยึดหลักชาตินิยมในการสร้างชาติแต่ยังคงอยู่ในกรอบของประชาธิปไตย และ
ช่วงหลัง พ.ศ. 2491 - 2500 เป็นการยึดตัวบุคคลเป็นผู้นำอย่างการยึดตนเป็นแกนกลางของจอม
พล ป. พิบูลสงคราม¹⁰⁹ ซึ่งกล่าวได้ว่าการสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือเป็นการ
ตอบสนองค่านิยมใหม่ในแบบ “วัฒนธรรมทางการเมืองใหม่” เพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาล
ควบคู่ไปกับการสร้างความชอบธรรมและความเห็นชอบจากพลเมืองให้สนับสนุนรัฐบาล¹¹⁰ และยัง
ส่งเสริมให้ชาติมีความเจริญก้าวหน้าตามแบบวิทยาการสมัยใหม่ของโลกตะวันตกและยกระดับ
ฐานะความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทั้งการเมือง
เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อไม่ให้ชาติอื่นเอาเปรียบประเทศไทยได้อีกต่อไป¹¹¹ ดังคำปราศรัยของ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่กล่าวผ่านทางวิทยุกระจายเสียงในอภิบาลจิตสมัยแห่งวันทำศพในวันที่
31 มีนาคม พ.ศ. 2482 ว่า

¹⁰⁸ กรมโคสนาการ. (2487, มีนาคม). คำปราศรัยเนื่องในการพิธีติดยศแก่ทหารหญิงและนายสิบหญิง.
ใน ข่าวโคสนาการ. 7(3). หน้า 732.

¹⁰⁹ สุวิมล พลจันทร์. (2531). กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ
พ.ศ. 2476 - 2487. หน้า 102-105.

¹¹⁰ ปรีศนีย์ เกศบุตร. (2530). การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล
ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487. หน้า 12.

¹¹¹ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-
2487. หน้า 50.

“...สร้างชาติ คือ การสร้างสถานะบางอย่างอันได้แก่การยกระดับฐานะความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตของคนในชาติให้ทัดเทียมกับอาระประเทศ วิธีการที่จะกระทำเช่นนี้ได้คือ การสร้างและการเปลี่ยนแปลงชนบประเพณีวัฒนธรรมบางประการที่เคยปฏิบัติกันมา ทั้งนี้วัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจะต้องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความมีระเบียบวินัยและความสามัคคีของคนในชาติ”¹¹²

มาตรการการสร้างชาติของรัฐบาลเริ่มจากการออกกฎหมายให้แก่ประชาชนได้ยึดถือปฏิบัติที่จะเป็นแนวทางพื้นฐานไปสู่สังคมสมัยใหม่และเน้นแนวคิดชาตินิยมเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญแก่เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หน้าที่ของคนไทยต่อชาติ และการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ให้แก่พลเมือง¹¹³ ซึ่งรัฐนิยมมีจำนวน 12 ฉบับ ระหว่าง พ.ศ. 2482 - 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความหมายรัฐนิยมว่า “...รัฐนิยม หมายถึง การปฏิบัติให้เป็นประเพณีที่มีประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลานอนุชนคนไทยได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ มีลักษณะและละม้ายคล้ายคลึงกับจรรยา มารยาทของมนุษย์ที่เจริญแล้วจะพึงปฏิบัติ...”¹¹⁴ สะท้อนให้เห็นถึงการตีความได้ว่า “รัฐนิยม” ไม่ใช่พระราชบัญญัติเพื่อบังคับ แต่เป็นการส่งเสริมและเชิญชวนให้เห็นสมควรในการปฏิบัติเสมือนเป็นประเพณีของชาติที่ควรปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสยามให้มีความทัดเทียมประเทศมหาอำนาจ โดยเริ่มจากรัฐนิยมฉบับที่ 1 เป็นประกาศการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ เปลี่ยนแปลงชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ประเทศไทย” (24 มิถุนายน พ.ศ. 2482) และรัฐนิยมอีก 11 ฉบับ ที่ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐนิยมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังความเป็นชาติและส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงผู้นำพยายามสร้างชาติสมัยใหม่แต่ยังคงความเป็นไทยไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์และพยายามเชิญชวนให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ซึ่งการเผยแพร่รัฐนิยมนั้นจะเกิดประโยชน์สูงสุดได้ จะต้องชี้แจงรายละเอียดของรัฐนิยมให้แก่กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ เพื่อที่จะจัดการอบรมเหล่าข้าราชการให้เกิดความซาบซึ้งและสามารถปฏิบัติตามได้จริง จึงจะสามารถเผยแพร่แก่ประชาชนและเป็น

¹¹² สุขสรรค์, แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487. หน้า 51.

¹¹³ เล่มเดิม. หน้า 52.

¹¹⁴ สำนักโฆษณาการ. (2482). สุนทรพจน์ นายกรัฐมนตรี บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล ในโอกาสจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา. หน้า 33

แบบอย่างที่ดีได้อย่างเข้าใจและถูกต้อง¹¹⁵ ทาง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวผ่านสุนทรพจน์ว่า

“... หลักรัฐนิยมเป็นหลักที่คนไทยทั้งชาติได้กำหนดนัดหมายว่าจะประพฤติเหมือนกัน ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้เลือกสรรแล้วว่า จะเป็นประโยชน์แท้จริง เพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นหมู่ข้าราชการและประชาชนสมควรจะได้รับการอบรมและเป็นที่พึงพอใจแก่บรรดาผู้รักชาติทั้งปวง รวมถึงบิดามารดา ผู้ปกครองของเยาวชนที่จะสร้างอนาคตของชาติ ตามหลักนโยบายสร้างตนเอง สร้างครอบครัว และสร้างชาติ...”¹¹⁶

การที่รัฐบาลออกประกาศรัฐนิยมให้ประชาชนถือปฏิบัติโดยไม่ตราเป็นพระราชบัญญัตินั้น เพราะทางผู้นำไม่เห็นสมควรที่จะออกเป็นกฎหมายบังคับประชาชน เนื่องจากอาจจะไม่ได้ผลลัพธ์หรือความร่วมมือมากนัก จึงให้ประชาชนปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยไม่ให้ซึมซับจนกลายเป็นลักษณะนิสัย ซึ่งการปฏิบัติตามรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับนี้ ในบางเรื่องอาจจะไม่มีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันมากนัก เพราะประชาชนมองว่าประโยชน์ของชาติที่พึงปฏิบัติเป็นเรื่องที่ไกลตัวและไม่เห็นถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่างรัฐนิยมและการสร้างชาติ แต่ในบางเรื่องก็เป็นการบังคับหรือเข้าไปควบคุมการใช้ชีวิตประจำวันมากเกินไป เช่น การให้เลิกกินหมาก ซึ่งวัฒนธรรมการกินหมากในอดีตที่ถือเป็นเครื่องหมายแสดงถึงฐานะและเกียรติยศของคนในสังคม แต่ในสมัยสร้างชาตินี้ “คนกินหมากเป็นผู้ไม่มีวัฒนธรรม”¹¹⁷ เป็นต้น รัฐนิยมบางประการยังคงอยู่มาถึงปัจจุบัน บางข้อได้เปลี่ยนเป็นพระราชบัญญัติ เช่น พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ (21 กันยายน พ.ศ. 2483) โดยให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า “ลักษณะที่แสดงความจริงใจของงาม ความเป็นระเบียบอันดีงาม ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”¹¹⁸ และได้จัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (29 กันยายน พ.ศ. 2485) เพื่อเป็นแหล่งที่ดำเนินงาน ปรับปรุง ทะนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติให้แพร่หลาย¹¹⁹

¹¹⁵ กรมโฆษณาการ. (2482, สิงหาคม) “มติคณะรัฐมนตรี เรื่องการปฏิบัติตามรัฐนิยม” ใน *ข่าวโฆษณา*. 5: 4.

¹¹⁶ กรมโฆษณาการ. (2482, 21 กรกฎาคม) “สุนทรพจน์พันเอกหลวงพรหมโยธี”. ใน *ข่าวโฆษณา*. ฉบับ 3.

¹¹⁷ ทวีศักดิ์ เผือกสม. รัฐนิยม. ใน *บทความหอจดหมายเหตุ*. หน้า 3.

¹¹⁸ พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483. *ราชกิจจานุเบกษา*. 57:37. หน้า 517-520.

¹¹⁹ ดร.ณิ บุญภิบาล. (2520). “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่สอง”. หน้า 415.

ต่อมาได้จัดตั้งสโมสรวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2486)¹²⁰ แต่รัฐนิยมบางฉบับได้ถูกยกเลิกไปภายหลังสิ้นสุดรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งรัฐนิยมถือเป็นนโยบายสร้างชาติที่เน้นถึงการส่งเสริมความเป็นชาติไทยในแบบภาพรวมอยู่

นโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจะต้องอาศัยเครื่องมือในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเป็นสื่อกลางเพื่อเผยแพร่และปลูกฝังให้แก่ประชาชนให้มีแนวคิดที่ว่าเชื้อผู้นำพาชาติพ้นภัย เช่น การปลูกฝังผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการในรายการสนทนาระหว่างนายมั่น ชูชาติ กับนายคง รักไทย ซึ่งเป็นรายการที่พูดปลุกใจประชาชนให้รักชาติและเกิดความสามัคคีกัน เช่น บทสนทนาในวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ที่นายคง รักไทย ได้กล่าวว่า

“...วิธีแก้ที่จะไม่ให้พวกเราแตกเหว ท่านสามัคคีไทยว่าต้องสามัคคีกันไว้ ว่าจะไรก็ตามกัน ว่าตามรัฐบาลหรือผู้นำ...ถ้าได้ว่าจะไรก็ตามกัน ไม่แตกแยกออกจากสกุลไทย ไม่เห็นแต่จะกอบโกยเอาดีคนเดียว เอารายได้ ไม่จ้อราษฎรบังหลวง ทำหน้าที่ให้สำหรับดีที่สุด ถ้าทำได้ตั้งนี้แล้วชาติสกุลไทยก็จะเป็นปึกแผ่น ทุกด้วยกัน สุขด้วยกัน รวยด้วยกัน จนด้วยกันเราสกุลไทยก็รอดจากความคับขันไปได้...”¹²¹

ข้อความนี้เป็นการพูดปลุกใจให้ประชาชนตระหนักถึงภัยที่ชาติกำลังเผชิญอย่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยผ่านกระบอกเสียงสำคัญของรัฐบาลที่จะโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้มีความรักชาติ ความสามัคคี ความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาติ และความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ เช่น หนังสือพิมพ์ธรรมาธิปไตยที่เน้นได้ปลูกฝังลัทธิชาตินิยมของผู้นำ (14 กรกฎาคม พ.ศ. 2497) ว่า

“...งานสร้างชาติไม่ใช่ของง่ายเฉกเช่นละเลงขนมเบื้องไม่ว่าด้วยปากหรือมือ...ไม่ว่าการสร้างชาติไทยหรือสร้างชาติอื่น ๆ ในขณะที่โลกเผชิญวิกฤตเยี่ยงปัจจุบันก็ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก...รัฐบาลจึงต้องทำงานหนักและเสี่ยงอันตรายมากยิ่งขึ้น...ไม่มีผู้ใดยอมเหนื่อยเพื่อชาติได้เสมอเหมือนท่านจอมพลอีกแล้ว...”¹²²

¹²⁰ สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487. หน้า 53.

¹²¹ ศศิ, เสตะจันทน์. (2537). การเผยแพร่ประชาธิปไตยของรายการสนทนาทางวิทยุระหว่างนายมั่น ชูชาติ กับนายคง รักไทย ช่วง พ.ศ. 2484-2486. หน้า 243.

¹²² อภิรดี, เจริญธัญสกุล. (2542). แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. หน้า 123.

ทั้งนี้รัฐบาลได้ปลูกฝังความรักชาติควบคู่กับการส่งเสริมและยกระดับประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยเฉพาะการริเริ่มนโยบายส่งเสริมและยกระดับบทบาทสตรีให้มีความสำคัญ ความรู้ความสามารถ นำไปสู่การส่งเสริมอาชีพให้แก่สตรี โดยการไม่แบ่งแยกงานระหว่างเพศนั้นจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จและทัดเทียมอารยะประเทศ ซึ่งท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า

“...ในประเทศที่เจริญแล้วทุกประเทศ ยอมรับความสามารถของสตรีโดยสตรีสามารถเข้าร่วมประกอบอาชีพได้ทุกประเภท ทางด้านสังคมและครอบครัว สตรีก็ได้รับการยกย่องให้ออกงานเคียงคู่กับบุรุษ ดังนั้นสำหรับประเทศไทย เรื่องเหล่านี้ยังเป็นของแปลกใหม่ไม่นิยมกระทำกัน...ทางที่จะส่งเสริมที่ดีที่สุด คือ จะต้องเปิดโอกาสให้หญิงได้รับการศึกษาอบรมจนเกิดความสามารถ และมั่นใจเพียงพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทใหม่ของตนจนเป็นที่ยอมรับในสังคมได้...”¹²³

จากนโยบายดังกล่าวส่งผลให้เกิดโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมบทบาทสตรี เช่น การอบรมเรื่องสุขอนามัย การเลี้ยงดูลูก การทำครัว การเย็บปักถักร้อย และรัฐบาลได้เปิดโรงเรียนทอผ้าของกระทรวงธรรมการในจังหวัดทั้ง 36 จังหวัด รวมถึงการอบรมเป็นนักเรียนไปรษณีย์อีกด้วย โดยนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีต่อเหล่าสตรีได้เน้นการส่งเสริมให้มีความสำคัญแก่บทบาทและสถานภาพสตรี โดยเฉพาะบทบาทของเมียและแม่ที่ดีที่ครอบคลุมถึงคุณสมบัติของสตรีไทยทั้งความรู้ การงานภายในบ้าน หน้าที่ของภรรยาและแม่ ความมีระเบียบวินัย ความเข้มแข็งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งหน้าที่หลักของสตรีจะต้องเป็นผู้เพิ่มจำนวนประชากรเพื่อเป็นกำลังของชาติต่อไป

นโยบายสร้างชาติที่สำคัญอีกนโยบายหนึ่ง คือ การพยายามในการผลักดันให้ประชาชนแต่งงานมีครอบครัวเพื่อเพิ่มประชากรให้แก่รัฐ โดยจัดตั้งองค์การส่งเสริมการสมรสของกระทรวงสาธารณสุขที่สนับสนุนจัดกิจกรรมสมรสหมู่พร้อมกันทั่วประเทศ และในส่วนของข้าราชการจะให้ข้าราชการหญิงชายพบปะใกล้ชิดกันด้วยการส่งให้สถานที่ราชการงดปฏิบัติราชการในบ่ายวันพุธเพื่อซ่อมร่างซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะให้หญิงชายได้เกี่ยวกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นแม่พันธุ์และให้กำลังใจสามี ในนาม ‘ดอกไม้ของชาติ’ และจัดตั้งวันแม่แห่งชาติเพื่อเผยแพร่ความรู้อนามัยแม่และเด็กและยกย่องเกียรติของสตรีผู้เป็นแม่ที่มีส่วนช่วยสร้างชาติ ซึ่ง พ.ศ. 2485 มีคนเกิดวันละ

¹²³ สตรีแห่งชาติ. (2522). “สัมภาษณ์ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม” ใน *โครงการศึกษาเรื่องสตรีไทย เกียรติและงานของสตรี พ.ศ. 2521-2522*. หน้า 61.

1,552 คน และตายวันละ 719 คน ฉะนั้นจึงมีพลเมืองเพิ่มขึ้นในปีนั้น 303,600 คน¹²⁴ โดยจำนวนประชากรในขณะนั้นมีประมาณ 16,010,000 คน¹²⁵ ทั้งนี้จาก พ.ศ. 2480 ปรากฏว่าคนโสดอยู่ทั่วราชอาณาจักร 1,895,675 คน คิดเป็นร้อยละ 23.6 ของคนวัยเดียวกัน สำหรับชายร้อยละ 27.0 และสตรีร้อยละ 20.4 เมื่อเทียบอัตราแล้วมีจำนวนที่สูงพอสมควรสำหรับการผลิตประชากรเพิ่มขึ้น¹²⁶ สำหรับความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้ประเทศไทยเป็นประเทศมหาอำนาจ จึงจะต้องมีนโยบายเพิ่มจำนวนพลเมืองเป็นอันดับแรกก่อน โดยกล่าวไว้ในพิธีสมรสของชาติ ครั้งที่ 2 ว่า “...ความสำคัญยิ่งยู่ที่พลเมือง...จะต้องเร่งรัดชาติของเราให้มีพลเมืองเพิ่มขึ้นกว่านี้ หย่าอย่างน้อยจะต้องมี 40 ล้านคน และยิ่งกว่านั้นยิ่งดี...”¹²⁷ นอกจากนี้สตรีต้องทำหน้าที่เป็นแม่ที่ดีที่ต้องดูแลและสั่งสอนให้กำลังพลเป็นอนาคตของชาติ ซึ่งเหล่าสตรีทั้งหลายจึงจะต้องมีความประพฤติที่ดีเพื่อเป็นแม่พิมพ์ของชาติต่อไป ตามนโยบายของรัฐบาลที่ว่า “...การที่จะสร้างพลเมืองดีนั้น จำเป็นต้องสร้างแม่ที่ดีขึ้นก่อน ถ้ามีแม่ดีแล้วก็เป็นการแน่นอนว่าจะได้พลเมืองของชาติที่ดีที่สุด...”¹²⁸

การเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นได้สร้างผลกระทบต่อความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และความคิดของคนในประเทศ รัฐบาลเกิดความวิตกกังวลต่อการถูกกลืนกินชาติ ซึ่งได้เกิดเหตุการณ์การทะเลาะกันระหว่างทหารญี่ปุ่นกับชายไทยที่ได้รับความสนใจจากรัฐ เพราะเป็นเรื่องของการหยามศักดิ์ศรีและสะท้อนความสัมพันธ์ระดับประเทศ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของสตรีไทยกับทหารญี่ปุ่นจะเป็นจังหวัดที่มีการก่อสร้างทางรถไฟสายมรณะ เช่น ความสัมพันธ์แบบอยู่กินฉันฉัวเมียหรือ “ผู้หญิงนักเที่ยว” (ผู้หญิงที่ขายบริการทางเพศ) ที่ถูกส่งมาจากกรุงเทพ รวมถึงผู้หญิงที่มาเป็นแรงงานรับจ้างพร้อมทั้งรับเงินแลกเปลี่ยน ในขณะเดียวกัน พบว่าส่วนใหญ่เป็นหญิงต่างชาติ เช่น ผู้หญิงญี่ปุ่น ผู้หญิงจีน หรือผู้หญิงเกาหลี ที่เป็น “หญิงบำเรอกรม (Comfort women)” ในประเทศ

¹²⁴ โรม บุณนาค. “เหตุที่คนไทยมี ๖๕ ล้านในวันนี้ ไม่ใช่เป็นไปอย่างไม่ตั้งใจ แต่เป็น “องค์การส่งเสริมการสมรส”. (ออนไลน์).

¹²⁵ สจข., (2) สร.0201.5/23 “เรื่องเพิ่มจำนวนประชากรประเทศไทย (10 สิงหาคม – 31 ตุลาคม 2484)”

¹²⁶ แหล่งเดิม. (ออนไลน์).

¹²⁷ โกวาทของพระท่านนายกรัตมนตรีนโพนีสสมรสของชาติ ครั้งที่ 2 นะ จังหวัดลำปาง 22 พฤษภาคม 2486. (2486, พฤษภาคม). ใน ข่าวโฆษณาการ. 6(5) หน้า 452.

¹²⁸ “สาส์นของพระท่านนายกรัตมนตรีน สำหรับวันงานของแม่ภาคเหนือ นะ จังหวัดลำปาง 14 เมษายน 2486”. (2486, เมษายน). ใน ข่าวโฆษณาการ. 6(4). หน้า 336.

ไทย ส่งผลให้กิจการค้าประเวณีขยายตัว¹²⁹ นอกเหนือความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณีคือ ความวิตกกังวลของผู้เฝ้ากับการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นที่อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทยและสตรีไทย ดังที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า “ไทยเราเป็นลัทธิวิถึเปลี่ยนไปได้ง่ายดาย อย่างผู้หญิง เมื่อกินเลี้ยงงานนายโมริยามา ใส่เสื้อญี่ปุ่นเข้าไปแล้ว”¹³⁰ และกล่าวถึงเรื่องที่มีผู้หญิงไทยไปทำงานกับญี่ปุ่นว่า “กะชวงต่างๆ เคยร้องว่าข้าราชการสตรีวิ่งไปทำงานกับญี่ปุ่นปนแฉว และการค้าของญี่ปุ่นก็จะขยายตัวขึ้นมากออกทุกที”¹³¹ ส่งผลให้ผู้นำตระหนักถึงการปกป้องเอกราชโดยการส่งเสริมและสร้างนโยบายสร้างชาติที่สอดคล้องกับการปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติและความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะสตรีที่มีความจำเป็นต้องส่งเสริมศักยภาพและบทบาทให้มีความเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกายเพื่อเป็นหลักและกำลังของชาติต่อไปผ่านนโยบายสร้างชาติ

รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายส่งเสริมสตรีที่เน้นแนวคิด “อุดมการณ์แม่เรือน” คือเป็นการปลูกฝังให้สตรีภายใต้ปัจจัยหลักของเหล่านโยบายสร้างชาติ ได้แก่ นโยบายด้านวัฒนธรรม นโยบายทางเศรษฐกิจ นโยบายสร้างชาติด้วยประชากร และนอกจากนี้ยังมีนโยบายด้านการสร้างกำลังและการป้องกันประเทศ¹³² ที่มีความแตกต่างจากนโยบายทั่วไป กล่าวคือ นโยบายการสร้างกำลังและการป้องกันชาตินั้นจะให้สตรีเข้ามามีบทบาทร่วมกับชายเพื่อปกป้องประเทศชาติ ซึ่งเป็นนโยบายที่เกิดจากภาวะสงครามที่กำลังเผชิญ ส่งผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตระหนักถึงการปรับปรุงกองทัพเพื่อเตรียมความพร้อมทั้งกำลังพล กำลังอาวุธ และยุทธวิธีทางการทหารให้มีคุณภาพสูงสุด ได้กล่าวว่า “...รัฐบาลจะบำรุงกองทัพบกกองทัพเรือ และกองทัพอากาศให้มีความเข้มแข็งพอควรแก่การป้องกันอิสรภาพของประเทศชาติ การบำรุงนี้จะพยายามทำทั้งในคุณภาพและปริมาณ...”¹³³ และพยายามสร้างความเป็นหนึ่งเดียวและแนวคิดที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันซึ่งประชาชนทุกคนจะต้องปฏิบัติตามผู้นำอย่างมีระเบียบวินัยและความกล้าหาญที่พร้อมจะ

¹²⁹ ไสภิดา, วีรกุลเทวัญ. (2544). ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. หน้า 50.

¹³⁰ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 16/2485 วันพุธที่ 18 มีนาคม 2485

¹³¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) ครั้งที่ 1/2486 วันเสาร์ที่ 2 มกราคม 2486

¹³² สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487. หน้า 54.

¹³³ สจข., กองกลางสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. แฟ้ม 1 เรื่องที่ 1/2482. “นโยบายของรัฐบาล ลงวันที่ 26 ธันวาคม 2481”.

เสียสละเพื่อชาติโดยมีจิตใจที่เข้มแข็งในแบบทหาร¹³⁴ และเน้นย้ำในการบำเพ็ญตนเพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือผู้อื่น และรู้จักการฝึกอาวุธเพื่อป้องกันตัวรวมทั้งต้องสร้างพื้นฐานทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีระเบียบวินัย¹³⁵ ที่จะเป็พื้นฐานสำคัญในการสร้างกำลังใจและการป้องกันชาติต่อไป

เมื่อชาติจะต้องเผชิญกับภาวะสงคราม นโยบายสร้างชาติจึงต้องเน้นไปที่ประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะสตรีผู้ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอจะต้องมีความเข้มแข็งทั้งกายและจิตใจ ทางรัฐบาลจึงเน้นย้ำบทบาทหน้าที่สตรีผ่านนโยบายสร้างชาติที่สตรีจะต้องเป็นทั้งฝ่ายให้กำลังใจชายหรือเรียกได้ว่า “ขวัญใจของชาติ” ที่มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจส่งผลให้ผู้นำได้จัดตั้งสภาวัฒนธรรมหญิงขึ้น โดยกล่าวไว้ว่า “...ฉันหยากเห่นสภาวัฒนธรรมหญิง เร่งส่งเสริมจิตใจหญิงให้เข้มแข็งโดยเร็ว เพื่อช่วยให้ชายจิตใจอ่อน จะได้กลับเข้มแข็งขึ้นตามไปด้วย...”¹³⁶ และสตรีจะต้องมีความพร้อมทั้งกายและใจในการที่จะต้องเผชิญกับภาวะสงครามและสตรีจะต้องสามารถที่จะสนับสนุนในขณะที่ชายกำลังปฏิบัติหน้าที่ได้ และจะต้องสามารถปลุกฝังความกล้าหาญผ่านบทบาทของการเป็นแม่ที่เข้มแข็งที่จะสามารถสั่งสอนบุตรธิดาของตนให้เติบโตเป็นกำลังของชาติต่อไปได้ในอนาคต ดังข้อความว่า “...การสร้างกำลังใจของชาติเพื่อให้มีขวัญดีและไม่ขาดสติในเมื่อต้องเผชิญกับอันตรายนั้น จะต้องฝึกหัดอบรมกันตั้งแต่เล็กในการอบรมเช่นนี้ ต้องอาศัยหญิงเป็นหัวแรง จะให้ชายฝ่ายเดียวเป็นผู้นำเท่านั้นไม่สำเร็จหญิงต้องช่วยด้วย ชาติจึงจะมีขวัญดีและมีน้ำใจเข้มแข็ง...”¹³⁷ ส่งผลให้รัฐบาลริเริ่มนโยบายจัดตั้งกองทหารหญิงขึ้นเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สตรีทั้งหลายมีความกล้าหาญและเพื่อเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนทหารชายในขณะออกไปปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งถือเป็นการเริ่มดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขวัฒนธรรมของชาติแบบดั้งเดิม โดยส่งเสริมและเพิ่มเติมบทบาทสตรีไทยให้มีความเป็น “แม่พิมพ์ของชาติที่เข้มแข็ง” ที่จะเป็แบบอย่างให้แก่ประชาชนในฐานะเป็นทั้งแม่แบบหรือแม่พิมพ์ให้กับลูก¹³⁸

ดังนั้นภายใต้้นโยบายการสร้างชาติ สตรีจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างชาติผ่านบทบาทของแม่และเมียที่ดีที่จะเป็นเบื้องหลังกำลังใจสำคัญให้แก่ชายในการรับใช้ชาติต่อไป และ

¹³⁴ ปรัดนี้ เกศะบุตร. (2530). การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487. หน้า 28.

¹³⁵ สจ.ช., กองกลางสำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. แฟ้ม 21 เรื่อง 1/2482 สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 24 มิถุนายน 2482.

¹³⁶ แพ้หรือชนะอยู่ที่ใจ. (2486, สิงหาคม). ใน ข่าวโฆษณาการ. 6(3). หน้า 234-235.

¹³⁷ “คำปราศรัยเนื่องในการพิธีติดยศแก่ทหารหญิงและนักเรียนนายสิบหญิง”. (2487, มีนาคม). ใน ข่าวโฆษณาการ. 7(3). หน้า 732.

¹³⁸ สุพัตรา, กอบกิจสุขสกุล. (2531). การประภควดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477 - 2530). หน้า 58.

บทบาทของประชาชนที่จะต้องช่วยกันรักษาความเป็นชาติไทยไว้ยิ่งชีพ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวว่า “...การสร้างชาติ...ถ้าจะให้ชายสร้างฝ่ายเดียวเท่านั้นเป็นไม่สำเร็จแน่ ต้องอาศัยหญิงสร้างด้วยจึงจะสำเร็จ...ฉะนั้นในการสร้างชาติจึงถือกันว่าหญิงเป็นเครื่องมือที่จะให้เกิดความสำเร็จในขั้นแรกหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งที่ว่าหญิงเป็นแม่พิมพ์ในการสร้างชาติ...”¹³⁹ ซึ่งการส่งเสริมบทบาทและสถานภาพสตรีส่งผลให้ค่านิยมเดิมได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญทางการศึกษาแก่สตรีและการได้รับโอกาสทางอาชีพมากขึ้นผ่านการสร้างนโยบายสร้างชาติของสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนั้นอาชีพทหารหญิงถือเป็นหนึ่งในนโยบายสร้างชาติที่ส่งเสริมบทบาทของสตรีและยังเป็นอาชีพที่แปลกใหม่ในสังคมที่สตรีนั้นจะสามารถแสดงศักยภาพให้เห็นถึงความสามารถที่มากกว่าขอบเขตค่านิยมเดิมของสตรี ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) จึงมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีผ่านนโยบายสร้างชาติ ได้แก่ นโยบายการเร่งเพิ่มผลเมืองอย่างการจัดงานสมรสหมู่ นโยบายการสร้างกำลังและป้องกันชาติอย่างการจัดกองทัพหญิง และการสร้างชาติทางวัฒนธรรมอย่างการส่งเสริมบทบาทที่สำคัญของการเป็นเมียและแม่ที่ดี

3.1.3. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมสมัยใหม่

การประกอบอาชีพในสังคมไทยในอดีตส่วนใหญ่ผู้ชายมักเป็นผู้ประกอบอาชีพหลักในการดูแลครอบครัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่งผลให้เกิดค่านิยมใหม่ ๆ จึงทำให้สตรีเริ่มตระหนักถึงการหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวเพิ่มขึ้น โดยเริ่มมีแนวคิดที่จะออกไปทำงานนอกบ้านและเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมียาชีพเพื่อเลี้ยงตนได้ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะแต่งงานหรือยังเป็นโสดอยู่ก็ตาม การเลี้ยงตนได้ถือมีความสำคัญมากขึ้นในสังคมสมัยนั้น การเกิดนโยบายสร้างชาติของรัฐที่ส่งผลต่อค่านิยม บรรทัดฐานและสถานภาพของประชาชนได้ถูกยกระดับให้สูงขึ้น โดยเฉพาะสตรี นอกจากนี้รัฐบาลยังส่งเสริมมาตรการต่าง ๆ เช่น การคุ้มครองแรงงานสตรี การส่งเสริมด้านการศึกษาให้แก่สตรี โดยมุ่งเน้นให้สตรีสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งแม่และเมียที่ดีและยังสามารถทำงานอาชีพควบคู่กันอย่างมีประสิทธิภาพถือเป็นการเปิดโอกาสทางอาชีพที่หลากหลายให้แก่สตรีได้ ในขณะเดียวกันได้มีการจัดหาอาชีพที่เหมาะสมให้กับสตรี อาทิ งานในโรงงานอุตสาหกรรมเบา (เช่น การแคะเมล็ดฝ้าย การทำของเล่น การทำอาหารสำเร็จรูป) งานด้านบริการ (เช่น การโรงแรม ทางสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินการจัดตั้ง 2 แห่ง คือ โรงแรมรัตนโกสินทร์ และโรงแรมสุริยานนท์) การรับราชการ และงานสังคมสงเคราะห์ โดยงาน

¹³⁹ โฉวาทของพระท่านนายกรัชมณเตรในพิธีสมรสของชาติ ครั้งที่ 2 นะ จังหวัดลำปาง 22 พฤศจิกายน 2486. (2486, พฤษภาคม). ใน *ข่าวโฆษณาการ*. 6(5). หน้า 452.

เหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของแม่เรือนนั่นเอง สำหรับอาชีพราชการที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุน คือ อาชีพพยาบาล เนื่องจากเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับนโยบายเพิ่มกำลังของชาติและเป็นผู้ดูแลสุขภาพอนามัยของแม่และเด็ก และเป็นการสร้างกำลังคนให้กับชาติ

การได้รับการศึกษาถือเป็นการเปิดช่องทางสำคัญที่จะนำไปสู่อาชีพที่หลากหลายและมั่นคงให้แก่สตรี เนื่องจากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมทั้งการศึกษาและอาชีพควบคู่กันและสอดคล้องกับนโยบายสร้างชาติ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรีที่จะเน้นให้สตรีนำไปประกอบอาชีพอย่างการประกอบอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า และการจัดตั้งโรงเรียนการผลิตครุภัณฑ์เรือน (โรงเรียนการเรือนวังจันทรถนอม) เพื่ออบรมสั่งสอนสตรีไทยให้รู้จักดูแลอบรมบุตรหลานให้เป็นกำลังของชาติต่อไป ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการเรือนพระนคร¹⁴⁰ การศึกษาในชั้นอุดมศึกษามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น สตรีเข้ารับการศึกษที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในคณะต่าง ๆ มีจำนวนมากขึ้น อาทิ คณะวิทยาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ และคณะพาณิชย์-บัญชี ซึ่งจำนวนบัณฑิตสตรีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เข้ารับการศึกษใน พ.ศ. 2481-2487 จากทั้งหมด (ชายและหญิง) จำนวน 1,005 คน มีผู้เรียนเป็นสตรีถึง 361 คน¹⁴¹ สะท้อนถึงการศึกษที่เริ่มเปิดกว้าง การขยายทางความคิด ค่านิยม และการส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทและมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น แต่ในทางกลับกันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมีสตรีที่จบการศึกษปริญาตรีด้านกฎหมายระหว่าง พ.ศ. 2481-2488 จำนวนเพียง 46 คน¹⁴² เพราะมีข้อโต้แย้งในแง่ของค่านิยม คือ ยังมีความเห็นว่าการศึกษาด้านกฎหมายควรเป็นชายเท่านั้นที่ควรศึกษา เนื่องจากการส่งเสริมให้สตรีมีความเก่งกล้าเกินงามถือว่าการผิดค่านิยมในสังคมที่มีต่อสตรีไทย จึงไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรและด้วยสังคมยังคาดหวังให้สตรีศึกษาวิชาที่เกี่ยวกับหน้าที่ของสตรีเท่านั้น¹⁴³ ซึ่งทางคุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ ซึ่งเป็นนักศึกษาวิชากฎหมายในช่วงนั้นได้เล่าถึงทัศนคติต่อการเรียนกฎหมายของสตรีว่า

¹⁴⁰ สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487. หน้า 130.

¹⁴¹ นิศา ชูโต และคณะ. (2535). บัณฑิตสตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470 - 2528 . หน้า 162.

¹⁴² แผนกทะเบียนและสถิติ กองกลางสำนักงานเลขาธิการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อ้างใน บุญเย็น วอทอง. (2512). มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง : กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย. หน้า 154.

¹⁴³ สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487. หน้า 143.

“...ขณะที่เริ่มเข้าเรียนกฎหมาย ในฐานะที่ข้าพเจ้าถูกแวดล้อมและ
อบรมด้วยจารีตประเพณีแบบโบราณอย่างเคร่งครัด...แต่ด้วยความมั่นใจว่า การ
เรียนกฎหมายจะให้ผลดีแก่ข้าพเจ้าอย่างแน่นอน ฉะนั้นจึงไม่ยอมโอนอ่อนต่อข้อ
ทัดทานและสมัครเข้าเรียนวิชากฎหมายจนได้...”¹⁴⁴

การส่งเสริมการศึกษาศรีถือเป็นส่วนหนึ่งในการเตรียมความพร้อมต่อการ
เปลี่ยนแปลงประเทศเพื่อให้มีความทัดเทียมกับอารยประเทศ แต่ยังมีข้อจำกัดทางขอบเขต
วัฒนธรรมจารีตประเพณีอยู่จึงทำให้การส่งเสริมทางการศึกษาของสตรีและอาชีพในบางประการ
ได้รับการสนับสนุนไม่เต็มที่เท่าที่ควรหรือมีข้อวิจารณ์ถึงความไม่เห็นด้วย เช่น อาชีพทหารหญิง

ทัศนคติที่มีต่ออาชีพของสตรีส่วนใหญ่มาจากความต้องการของรัฐบาลที่พยายาม
สร้างนโยบายส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของสตรีผ่านการส่งเสริมการศึกษาให้แก่สตรีเป็น
อันดับแรกเพื่อที่จะได้มีโอกาสทางอาชีพต่อไป โดยเฉพาะอาชีพราชการที่ผู้นำสามารถปลูกฝัง
ได้ง่ายกว่าอาชีพอื่น ซึ่งผู้นำได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการงานอาชีพผ่านงาน
วันที่ระลึกข้าราชการสตรี (พ.ศ. 2486) ว่า “...การศึกษาของเราได้มุ่งทำทุกอย่างนับแต่ปรับปรุง
ชีวิตทาง ทั่วทาง เวลานั้น เติมนั้น จนถึงให้ยังมีสมรรถภาพเป็นตั้งแต่แม่ของชาติจนถึงทหารของ
ชาติ...”¹⁴⁵ สะท้อนให้เห็นถึงมาตรการหรือข้อกำหนดต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพในระบบราชการหรือเป็น
อาชีพที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาล เช่น อาชีพข้าราชการ และอาชีพทหารหญิง เนื่องจากมีความ
ต้องการให้กลุ่มข้าราชการสตรีเป็นกลุ่มนำให้แก่สตรีทั้งชาติโดยจะต้องมีความพร้อมทั้งวัฒนธรรม
และมีสมรรถภาพเท่าชาย และการเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนแหล่งงานต่าง ๆ ภายในรัฐที่
เกี่ยวกับสตรีอย่างงานในสภาวัฒนธรรมสตรี เช่น การจัดงานสมรส คณะกรรมการสอดส่องความ
ประพฤติข้าราชการสตรี เป็นต้น¹⁴⁶ แต่ยังคงมีเงื่อนไขและข้อจำกัดทางสังคมบางอย่างที่ส่งผลให้
เกิดความต่างระหว่างเพศและความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของหน้าที่การงาน เช่น สตรีไม่ควรออก
ปฏิบัติงานนอกสถานที่หากไม่มีความจำเป็น สตรีไม่เหมาะแก่งานที่มีลักษณะตรากตรำและ

¹⁴⁴ สุภัทรา, สิงหลกะ. (2525). **สิทธิสตรี : ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย**.
หน้า 34.

¹⁴⁵ “สาส์นของพระท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพระท่านพันโทหญิง ด.พิบูลสงคราม ใน งาน
วันที่ระลึกข้าราชการหญิง นส. สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ 1 กุมภาพันธ์ 2486”. ใน **ข่าวโฆษณาการ**. 6(2)(กุมภาพันธ์
2486). หน้า 137-139.

¹⁴⁶ นันทิรา, ขำภิบาล. (2530). **นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูล
สงคราม พ.ศ. 2481-2487** . หน้า 225.

ฝ่าอันตราย¹⁴⁷ เช่น อาชีพข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และอาชีพทหารหญิงถือเป็นอาชีพรับราชการเช่นกัน จึงมีข้อจำกัดที่คล้ายคลึงกับเหล่าข้าราชการ หากแต่จะเน้นไปที่การเสียสละและการปลูกฝังจิตสำนึกรักชาติมากกว่า ซึ่งทาง นนร.หญิง อุไรพันธุ์ จปานนท์ นายร้อยหญิงรุ่นแรก ได้เล่าถึงช่วงเวลาของการเป็นนักเรียนนายร้อยหญิงผ่านบทความ “หญิงเหมาะกับการเป็นทหารเพียงไร” ว่า

“...ในเมื่อหญิงจำนวนหนึ่งได้ผ่านการศึกษาวชิรศึกษาแล้วโดยสมบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นก็มีปัญหาต่าง ๆ กันมากมายไปหมด ความคิดเห็นต่าง ๆ พายนอกก็ยังมีอีกหลายทางด้วยกัน...

ฉะนั้นในโอกาสที่ผู้หญิงได้เข้ารับราชการเป็นทหารหญิงมีความสามารถน้อยกว่าชายก็จริงอยู่ แต่เมื่อหญิงได้รับความรู้ในเรื่องกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทหารไว้แล้ว เมื่อถึงคราวจำเป็นก็อาจจะช่วยเหลือผู้ชายเป็นการแบ่งภาระของผู้ชายไปได้บ้าง...”¹⁴⁸

ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและความสนใจของสตรีเฉพาะกลุ่ม ที่ต้องถูกวิจารณ์จากสตรีบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยหรือแม้กระทั่งชายที่มองถึงความไม่เหมาะสมกับสตรี การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมสมัยใหม่นั้นขึ้นอยู่กับขอบเขตทางความคิดของสตรีในแต่ละกลุ่ม สตรีบางกลุ่มมีความสนใจความแปลกใหม่ทางอาชีพ แต่สตรีบางกลุ่มกลับยังมีความคิดค่านิยมเดิมที่เห็นถึงความไม่เหมาะสมของการศึกษาและอาชีพบางอาชีพ ซึ่งนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเปิดโอกาสต่าง ๆ ทั้งด้านแนวคิดอาชีพ ความสามารถ ที่จะเป็นตัวสะท้อนขีดความสามารถของสตรีที่จะเลือกเป้าหมายของตนเองได้ และยังส่งผลต่อการพัฒนาทางบทบาทและสถานภาพสตรีที่พร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ นโยบายของรัฐบาลในการจัดหาอาชีพสำหรับสตรี ทำให้สตรีมีโอกาสในการประกอบอาชีพมากขึ้น นอกเหนือจากอาชีพพยาบาลและครู อาทิ ข้าราชการสตรีในกระทรวงต่าง ๆ ทหารหญิง และอาชีพเกี่ยวกับธุรกิจใหม่ ๆ อย่างพนักงานโรงแรม แต่กระนั้นสังคมยังเปิดโอกาสสำหรับสตรีในการประกอบอาชีพน้อยกว่า เช่น โอกาสในการปฏิบัติหน้าที่หรือการเข้ารับราชการในตำแหน่งสูง ๆ ยังเป็นชายโดยส่วนใหญ่ ซึ่งหากมองในแง่การพัฒนารูปแบบสตรีแล้ว ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการประกอบอาชีพของสตรีในสังคมสมัยใหม่

¹⁴⁷ สจข., ศธ.0701.18.1/4 “รายงานการประชุม อ.ก.พ. กระทรวง พ.ศ.2480-2482”

¹⁴⁸ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 325.

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดอาชีพทหารหญิงอยู่ภายใต้สถานการณ์โลกอันเป็นผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการปลูกฝังการเป็นแม่แบบของสตรีทั้งประเทศ ให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ความเสียสละ ความรักชาติ การมีเกียรติและศักดิ์ศรีของอาชีพทหาร รวมถึงการแสดงถึงความเป็นมหาอำนาจและความเป็นสากลที่สตรีนั้นสามารถทำอาชีพเดียวกับชายได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นตัวกระตุ้นให้สตรีมีพัฒนาการทางบทบาทและสถานภาพที่สูงขึ้นส่งผลให้เกิดทัศนคติและค่านิยมใหม่ต่ออาชีพสมัยใหม่ ซึ่งแสดงถึงความสนใจของสตรีในประเทศมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอาชีพทหารหญิงที่ถือเป็นอาชีพที่น่าสนใจและแปลกใหม่สำหรับสังคมสมัยนั้น แต่ไม่ก่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อเรื่องอาชีพสตรี ซึ่งการเกิดอาชีพทหารหญิงเป็นไปเพื่อการปลูกจิตสำนึกของสตรีไทยตามนโยบายของผู้นำ โดยเฉพาะการรักเกียรติของสตรีไทยจะเป็นเครื่องชี้ที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมอารยะและความเป็นมหาอำนาจ และยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและสมรรถภาพของสตรีที่ทัดเทียมกับชายได้

3.2. อาชีพทหารหญิงในสมัยสร้างชาติ

“...ในการอบรมเช่นนี้ ต้องอาศัยหญิงเป็นหัวแรง จะให้ชายฝ่ายเดียวเป็นผู้ทำหน้าที่นั้นไม่สำหรับ หยิ่งต้องช่วยด้วย ชาติจึงจะมีวันดี และมีน้ำใจเข้มแข็ง...”¹⁴⁹ ข้อความดังกล่าวแสดงถึงความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ให้สตรีมีส่วนร่วมในการสร้างชาติไปพร้อมกับชาย โดยยามสถานการณ์บ้านเมืองสมัยสร้างชาติที่กำลังเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นนี้ ประเทศได้เข้าสู่ภาวะคับขันซึ่งทางกองทัพญี่ปุ่นได้พยายามขอทำสนธิสัญญาผ่านแดน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญในการผลิตกองกำลังพลเพิ่ม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีความต้องการสร้างแม่แบบกลุ่มสตรีให้เป็นแม่แบบของชาติ โดยมีความประสงค์ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและจิตใจที่สามารถทำหน้าที่เสียสละเพื่อชาติได้แบบชายชาติทหาร ทั้งยังเป็นการสร้างกำลังใจของชาติให้แก่ประชาชนเพื่อพร้อมเผชิญกับภาวะสงครามที่กำลังเผชิญอยู่ ส่งผลให้มีแนวคิดก่อตั้งกองทหารหญิงขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวไว้ว่า

“...กำลังอันเข้มแข็งเกร่งกล้าในการป้องกันประเทศชาตินั้น คือ ทหาร ไม่เลือกว่า ชายหญิง...เหมือนกับบรรพบุรุษของเรา ... ด้วยเหตุนี้จึงได้ดำริจัดตั้ง

¹⁴⁹ กรมโศสนาการ. (2487, มีนาคม). คำปราศรัยเนื่องในการพิธีติดยศแก่ทหารหญิงและนายสิบหญิง. ใน *ข่าวโศสนาการ*. 7(3). หน้า 732.

ทหารหญิงขึ้น แต่การจะมีทหารหญิงจำต้องมีนายทหารหญิงขึ้นก่อน เพื่อบังคับ
บัญชา การปกครองฝึกสอนอบรมให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย...”¹⁵⁰

จึงพระราชยศนายพันโทให้แก่ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม ในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 เพื่อประจำตำแหน่งนายทหารเหล่าทหารปืนใหญ่พร้อมกับตำแหน่งนายทหารพิเศษ ประจำกองทัพบกและตำแหน่งราชองครักษ์พิเศษ¹⁵¹ เพื่อเป็นนายทหารในการบังคับบัญชาเหล่าทหารหญิงต่อไป

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มอบให้โรงเรียนทหารบกฝ่ายเทคนิคจัดตั้งโรงเรียน นายร้อยหญิงและโรงเรียนนายสิบหญิงรุ่นแรกขึ้นใน พ.ศ. 2485 โดยมีพื้นฐานจากการจัดตั้งกองทหารหญิงของรัสเซียและเหล่าประเทศมหาอำนาจที่เตรียมฝึกหัดทางทหารให้แก่สตรีเพื่อจะต้อง ทำหน้าที่แทนชายในขณะทำการรบและสตรีอีกจำนวนหนึ่งฝึกหัดเพื่อออกไปรบกับชาย¹⁵² ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นนายทหารฝึกทหารหญิงในรุ่นต่อไป โดยมีหลักการในการทำงานเดียวกับโรงเรียนนายร้อยสำรองทุกประการ เว้นแต่บางสิ่งที่ไม่สะดวกแก่การปฏิบัติของหญิงก็ให้ผ่อนผันเท่าที่จำเป็น¹⁵³ กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพและระบบภายในร่างกายของสตรี เช่น การมีประจำเดือนในแต่ละเดือนที่ทหารหญิงจะต้องมีการมีกิจกรรมว่ายน้ำ หรือการกีฬาที่จะต้องให้การปะทะร่างกายด้วยความแรง เช่น กีฬา รักบี้ แต่กีฬาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติได้ อาทิ การบริหาร แท่งเหล็กเข่า รวาคู รวาคูเดียว ยูโด ห่วง ฟัน ดาบฝรั่ง ดาบไทย ต่อยมวย ว่ายน้ำ ไต่เชือก และการฝึกที่ปฏิบัติได้ อาทิ การทำการรบ การยิงปืนจริง การเดินเท้าทางไกล ลูกกระเบิดขว้าง ทั้งนี้จะอยู่ในการดูแลของอาจารย์ ทหารชายประจำวิชานั้น ๆ เช่น ร้อยเอก ไสว เกตุสุวรรณ ร้อยโท ม.ล. พุทธ สนิทวงศ์ และเหล่านักเรียนเทคนิคมาคอยช่วยในการฝึก¹⁵⁴

นอกจากการรับสมัครเหล่านักเรียนนายร้อยหญิงชั้นสัญญาบัตรและนักเรียนนายสิบหญิงชั้นประทวนแล้ว ยังเปิดรับอาสาสมัครทหารหญิงชั้นลูกแถวเพื่อให้เป็นระเบียบตามแบบทหารชาย สตรีที่ผ่านการสอบจะมีรายชื่อตามจำนวนที่กำหนด แต่ในรายชื่อสำรองที่จะต้องมียกยอสำรอง ผู้ที่ผ่านการสอบแต่สละสิทธิ์ซึ่งยังไม่พบหลักฐาน แต่กระนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่เหล่าสตรีที่

¹⁵⁰ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม. (2527). หน้า 46.

¹⁵¹ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานยศทหาร และแต่งตั้งราชองครักษ์พิเศษ. (2485, 14 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 59. หน้า 1767.

¹⁵² “รัสเซียมีทหารผู้หญิงอยู่ 250,000 คน”. ใน ประชาชาติ. 19 มีนาคม 2485. หน้า 9, 17.

¹⁵³ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม. (2527). หน้า 47.

¹⁵⁴ ครอบครัว พิบูลสงคราม ปราณีประชาชน พันธุ์กระวี (2560). นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่น 2486. หน้า 252-259.

สอบผ่านและได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวจริงแล้วนั้นน่าจะสละสิทธิ์ไม่มาก เนื่องจากทุกคนมีความต้องการและมุ่งมั่นที่จะเป็นทหารแล้วจะต้องผ่านทางด้านความรู้วิชาการและการทดสอบร่างกาย จึงถือว่าคิดมาแล้วพอสมควรที่จะสามารถเป็นทหารหญิงได้ และเมื่อพิจารณาหลักฐานแล้วจะพบว่าไม่มีผู้ใดหรือแม้กระทั่งเหล่านักเรียนนายร้อยหญิงกล่าวถึงการสละสิทธิ์ มีเพียงแต่ผู้ที่ลาออกก่อนสำเร็จการศึกษาเท่านั้น

เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรแล้วจะได้บรรจุเข้ารับราชการในกรมทหารศรีสุริโยทัย (กรมทหารหญิงแห่งแรกของประเทศ) ประกอบด้วย 3 กองพัน ได้แก่ กองพันทหารหญิงสุนารี กองพันทหารหญิงเทพสตรี และกองพันทหารหญิงศรีสุนทร เนื่องจากการใช้โครงสร้างเดียวกับ กรมทหารและกองพันทหารชายและเหล่าทหารหญิงเพิ่งถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกจึงจำเป็นที่จะต้อง มีนายทหารชายทำการควบคุมดูแลในการจัดระเบียบกรมทหารหญิง รวมถึงการที่นักเรียนนายร้อยหญิงจะต้องมาฝึกภาคสนามที่ศูนย์ทหารปืนใหญ่ จ.ลพบุรี ในระหว่างนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแผนที่จะขออนุมัติร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 จึงได้มีการเตรียมความพร้อมกองทหารที่จังหวัดลพบุรี ทั้งนี้เหล่าสตรีที่เข้ามาเป็นทหารหญิงรับรู้ถึงบทบาทของตนในอนาคต กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติเหล่าทหารหญิงจะทำหน้าที่เหล่าสนับสนุน แต่ในยามสถานการณ์คับขันเหล่าทหารหญิงก็สามารถทำหน้าที่เป็นเหล่ารบได้เช่นกัน ดังที่พันโทหญิงละเอียด พิบูลสงครามได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...นักเรียนทุกคนต้องรักษาเกียรติจนชีวิตหาไม่และให้ระลึกเสมอว่านักเรียนนายร้อยหญิงต้องตายในสนามรบเช่นเดียวกับนักเรียนนายร้อยชาย”¹⁵⁵

3.2.1. นักเรียนนายร้อยหญิง

“...เสียงปืนนัดแรกของทหารหญิง จะเป็นสัญญาณบอกให้พี่น้อง
สกลไทยทั้งชาติ ทุกเพศทุกวัย จับอาวุธเข้าต่อสู้กับศัตรูที่ทำลายเอกราชอธิปไตย
ของไทยเรา เพื่อที่หมายสุดท้าย ชัยชนะ หรือชาติบางระจัน ชื่ออันมีเกียรติสูงสุด
ทหารหญิงต้องระลึกอยู่เสมอว่า ปืนนัดแรกของตนเป็นสันดานให้
ชาติไทยจับอาวุธเข้าประหารศัตรูของชาติ ทหารหญิงยึดมั่นเป็นมติประจำตน คือ
ชาติตายดีกว่าเป็นทาส และทหารหญิงเป็นผู้ตัดสินว่า เวลาใดชาติตายดีกว่าเป็น
ทาส...”¹⁵⁶

¹⁵⁵ ครอบครัว , พิบูลสงคราม ปราณีประชาชน พันธุ์กระวี (2560). นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่น 2486.

หน้า 91.

¹⁵⁶ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (10 ธันวาคม 2486) ณ ทำเนียบสามัคคีไชย โปรตดู แหล่งเดิม.

หน้า 31.

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่เหตุคับขันจากภาวะสงคราม ส่งผลให้ผู้นำต้องการมีกำลังพลที่เข้มแข็งทั้งชาติไม่ใช่เพียงแต่ชายเท่านั้น โดยเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2485 ได้มีการประกาศรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิงทั้งทางใบปลิวของกรมยุทธการศึกษาทหารบก (ร.ร.จปร.) หนังสือพิมพ์¹⁵⁷ และวิทยุกระจายเสียง ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่รับสมัครสตรีเข้ารับการศึกษาวชิราวุธแบบเต็มรูปแบบเพื่อเป็นกำลังสำคัญของชาติและเป็นสตรีแนวหน้าในการป้องกันประเทศ โดยผู้สมัครจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. สตรีจะต้องมีสถานะโสด
2. สตรีจะต้องมีอายุอยู่ระหว่าง 18 – 24 ปี
3. สตรีจะต้องสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 ของกระทรวงศึกษาธิการ หรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า
4. มีนามตัว นามสกุล และสัญชาติเป็นไทย ทั้งบิดามารดาต้องเป็นคนไทยโดยกำเนิด
5. ไม่ถูกปลดจากยุวนารี
6. มีอวัยวะสมบูรณ์ปราศจากโรค ลักษณะท่าทางและขนาดร่างกายเหมาะสมเป็นทหาร
7. มีเสียงแจ่มใส
8. บิดามารดาผู้ให้กำเนิดต้องเป็นผู้มีหลักฐานหรืออาชีพอันชอบธรรม
9. ต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

และผู้สมัครจะต้องสอบผ่านตามเกณฑ์ที่กรมยุทธการศึกษาทหารบกกำหนด ได้แก่ จะต้องไม่ถูกตัดคะแนนความประพฤติเกินกว่าครึ่ง และจะต้องได้คะแนนแต่ละวิชาเกินร้อยละ 35 เป็นต้น ซึ่งจะรับนักเรียนเพียง 30 คนเท่านั้น ทั้งนี้ทางโรงเรียนนายร้อยหญิงได้กำหนดห้วงเวลาการศึกษา 1 ปี 6 เดือน แบ่งเป็นภาควิชาการ 1 ปี และภาคปฏิบัติ 6 เดือน โดยจะทำการเรียนการสอนในลักษณะเป็นโรงเรียนประจำ ณ โรงเรียนเทคนิคทหารบก (ตรงบริเวณเชิงสะพานมัฆวานรังสรรค์) เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรแล้วจะได้บรรจุเข้ารับราชการในกรมทหารศรีสุริโยทัย (กรมทหารหญิงแห่งแรกของประเทศ) ประกอบด้วย 3 กองพัน ได้แก่ กองพันทหารหญิงสุนารี กองพันทหารหญิงเทพสตรี และกองพันทหารหญิงศรีสุนทร ตำแหน่งนายทหารสัญญาบัตร

¹⁵⁷ “ประกาศกรมยุทธศึกษาทหารบก เรื่องรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง”. ใน ข่าวโฆษณาการ. 5(8)(สิงหาคม 2485). หน้า 1288-1290.

และได้รับพระราชทานยศเป็นนายร้อยตรี โดยจะได้รับอัตราเงินเดือนชั้น 26 เป็นจำนวนเงิน 80 บาทต่อเดือน แต่หากสมรสแล้วต้องออกจากราชการ

เมื่อข่าวสารการรับสมัครนี้แพร่ขยายไปทำให้สตรีหันมาสนใจในอาชีพนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งทางคุณจิรวาส ปันยารชุน (พิบูลสงคราม) บุตรสาวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนักเรียนทหารหญิงรุ่นแรกได้เล่าถึงประสบการณ์การสมัครเป็นนักเรียนนายร้อยหญิงว่า

“ผู้สมัครเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบกมีจำนวนมากกว่า 500 คน และต้องอบรมผ่านทั้งหมด 2 รอบ เพื่อคัดเลือกให้เหลือ 60 คนเศษสำหรับด้านสอบสัมภาษณ์ โดยจำนวนนักเรียนที่รับนั้นอยู่ที่ 30 คน อัตราการแข่งขันจึงสูงมาก เพราะต้องมีคนพลาดหวังเกือบร้อยละ 95 ด้วยเหตุนี้ เพื่อนร่วมรุ่นบ้างก็ถึงขั้นเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยว คือไปไหว้พระขอพรหรือบนบาน ไก่ตอนกับศาลเจ้าก็ยังมิ ซึ่งนี่แสดงให้เห็นความใฝ่ฝันของวัยรุ่นสาวหลายคนสมัยนั้นว่าอยากเป็นทหารกันจริงจังขนาดไหน”¹⁵⁸

ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าสตรีและครอบครัวสตรีในสมัยนั้นมีความคิดที่เปิดกว้าง เพราะการรับสมัครสตรีเข้ามาเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกถือเป็นความแปลกใหม่และท้าทายทั้งความสามารถ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีแบบเก่า และด้านภาคการศึกษาวิชาการและภาคปฏิบัติจะมีความคล้ายคลึงกับการเรียนแบบทหารชาย ซึ่งด้านการศึกษาวิชาการ ได้แก่ วิชาหมวดคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ จิตวิทยา สุขศึกษาพลศึกษา ประวัติศาสตร์การสงคราม วิชาทางทหาร เป็นต้น¹⁵⁹ โดยจะศึกษาเกี่ยวกับวิชาทหารทุกเหล่าทั้งภาคทฤษฎีและการฝึกที่โรงเรียน เช่น เหล่าทหารราบ เหล่าทหารม้า เหล่าทหารปืนใหญ่ เหล่าทหารเรือ เหล่าทหารสื่อสาร เหล่าทหารอากาศ เหล่าทหารพระธรรมนูญ จิตวิทยา สุขวิทยาอนามัย ศีลธรรม ไอพิช เป็นต้น¹⁶⁰ และต่อมาเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ได้ถือกำเนิดนักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรก โดยมีรายชื่อดังนี้

¹⁵⁸ ภูมิ พวงศไกรฤกษ์ และคณะ. (2561). *อยากลืมกลับจำ*. หน้า 112.

¹⁵⁹ ปวีณา มุขอเสด. (2560). *การจัดการการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พ.ศ. 2491 – 2534*. หน้า 54.

¹⁶⁰ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 111-176.

ตาราง 5 รายชื่อนักเรียนนายร้อยหญิง ตามลำดับเลขประจำตัว

ลำดับ	รายชื่อนักเรียนนายร้อยหญิง		หมายเหตุ
1.	นสร.หญิง จีรวาส์	พิบูลสงคราม	
2.	นสร.หญิง วิบูลพร	บรรหาญศุภวาท	
3.	นสร.หญิง กุณฑล	พุกะนันทน์	หัวหน้าตอน
4.	นสร.หญิง ชูลาก	วิสุวัต	
5.	นสร.หญิง อุ่น	ชาญชัยศึก	สอบได้ที่ 1 / ปัจจุบันเป็นคุณหญิง
6.	นสร.หญิง เอมอร	จันทร์มะ	
7.	นสร.หญิง ผุสดี	เพชรพลาย	อยู่สภาพความมั่นคง
8.	นสร.หญิง กมลวรรณ	วิสิทธยุทธศาสตร์	ยศพันเอก
9.	นสร.หญิง ปราณี่	เทวาทดี	
10.	นสร.หญิง อุไรพันธ์	จปานนท์	สอบได้ที่ 2
11.	นสร.หญิง พอจิตต์	โกศลยุทธสาร	
12.	นสร.หญิง เรวดี	ตันทะตะนัย	
13.	นสร.หญิง พรณี่	สุทรเสวี	
14.	นสร.หญิง ทองเริ่ม	ทรัพย์สีบวงส์	
15.	นสร.หญิง อุ่น	รอดคำแหง	
16.	นสร.หญิง อมรา	นิกรอาสา	
17.	นสร.หญิง วรณา	ลีละศิริ	
18.	นสร.หญิง บุญเรือน	บุญยะกาญจน์	
19.	นสร.หญิง สมปอง	พ่วงทรัพย์	
20.	นสร.หญิง ชาดา	กำเนิดนันท	เสียชีวิตแล้ว
21.	นสร.หญิง บัวผัน	พรหมพริกส์	
22.	นสร.หญิง มณีรัตน์	อจลบุญ	เสียชีวิตแล้ว
23.	นสร.หญิง นลินี	แจ่มพัชนี	
24.	นสร.หญิง สุคนธ์	สรวีสูตร	
25.	นสร.หญิง จันทน์	พุกะรัตน์	

388420951

SWU iThesis gs601130188 thesis / rev: 29062564 12:02:31 / seq: 20

ตาราง 5 (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อนักเรียนนายร้อยหญิง	หมายเหตุ
26.	นร.หญิง สว่าง ปรีกัมสีก	ลาออกก่อนสำเร็จการศึกษา
27.	นร.หญิง อมรรัตน์ โมกษะสมิต	เรียนต่อปริญญาโทที่ ม.เกษตรฯ
28.	นร.หญิง กรองทิพย์ สุขสภา	เสียชีวิตแล้ว
29.	นร.หญิง บุญส่ง ทั้งทองคำ	ลาออกก่อนสำเร็จการศึกษา
30.	นร.หญิง ลาภารัตน์ เกษะโกมล	

ที่มา : โสภาส เพ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). (17).

จากรายชื่อตามตารางข้างต้นนั้น บางคนเป็นลูกหลานข้าราชการ บางคนเบนเข็มชีวิตจากอาชีพครู เช่น คุณอุ๋น ชาญชัยศักดิ์ คุณบุญเรือน บุญยะกาญจน์ และคุณกรองทิพย์ สุขสภา หรือแม้กระทั่งคนที่กำลังเรียนด้านกฎหมายอย่างคุณสมปอง พวงทรัพย์ บางคนมาไกลจากต่างจังหวัด เช่น จังหวัดลำพูนอย่าง คุณบัวผัน พรหมพริกส์ ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่เป็นลูกหลานทหาร เนื่องจากเป็นผลมาจากการอบรมบ่มเพาะและสังคมสิ่งแวดล้อมโดยรวมของครอบครัว ทหารนำมาสู่การยอมรับค่านิยมจากรุ่นสู่รุ่น เช่น พันโทหญิงวิบูลพร บรรหาญศุภวาท ที่เคยเป็นอดีตนักเรียนเตรียมแพทย์จุฬาฯ และได้เปลี่ยนเส้นทางชีวิตมาเป็นนักเรียนนายร้อยหญิง ได้กล่าวว่า “...พ่อเป็นอาจารย์โรงเรียนนายร้อย พ่อต้องการให้เป็นทหาร เราก็ไม่ค่อยรู้ละ...เมื่อพ่อเป็นอาจารย์ ครอบครัวเราสมัยก่อนลูกอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ พ่อแม่เขาทำอะไรก็ไปอย่างนั้น เขาบอกว่าเรียนทหาร เราก็ไปสอบเข้า...”¹⁶¹ และร้อยตรีหญิง จีรวัสส์ พิบูลสงคราม บุตรสาวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เล่าถึงการเข้าสมัครเป็นนักเรียนนายร้อยว่า “ตอนสมัครเป็นนักเรียนนายร้อยหญิง บ้าเต็มใจไปเองสิ คุณพ่อไม่ได้ต้องมาบังคับ หรือพูดอะไรเลย พอรู้ว่าเขาดึงกองทหารหญิง บ้าก็อยากเป็นทหารหญิง...”¹⁶² การเป็นบุตรสาวของผู้นำทางทหารและผู้นำประเทศจึงทำให้เกิดการบ่มเพาะทางความคิดจากการเลี้ยงดูด้วยเช่นกัน หรือบางคนอย่าง คุณอมรรัตน์ โมกษะสมิต ซึ่งท่านดำรงตำแหน่งสูงสุดในบรรดานายร้อยหญิงรุ่นแรกเป็นพันเอกหญิงได้กล่าวเล่าถึงการเข้ามาเป็นนายทหารหญิงเพราะมีความใฝ่ฝันตั้งแต่เด็กว่า “ตอนเด็ก ๆ เห็นผู้ชายเขาเรียน

¹⁶¹ โสภาส, เพ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). หน้า 17.

¹⁶² ภูมิ พวงศ์เจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 111.

ก็อยากติดดาวกับเขาบ้าง”¹⁶³ ซึ่งการปฏิบัติงานประจำวันหรือเรียกได้ว่าตารางปฏิบัติของเหล่านักเรียนนายร้อยในทุก ๆ วัน ดังต่อไปนี้

ตาราง 6 ตารางปฏิบัติประจำวันของนักเรียนนายร้อยหญิง

เวลา	กิจกรรม (จันทร์ – ศุกร์)
0530	ตื่นนอน
0530 – 0535	ล้างหน้า แต่งกายกีฬา และเก็บที่นอน
0535 – 0630	เข้าห้องเรียนฝึกตนเอง
0630 – 0700	ตัดต้นและเข้าแถวเคารพธงชาติ
0700 – 0730	อาบน้ำ แต่งเครื่องแบบ
0730 – 0800	รับประทานอาหารเช้าที่หนึ่ง
พัก	
0800 – 1155	เข้าห้องเรียน (พัก 5 นาที ทุกๆ 1 ชั่วโมง)
1200 – 1300	รับประทานอาหารเช้าที่สอง
พัก	
1300 – 1500	เข้าห้องเรียน (พัก 5 นาที ทุกๆ 1 ชั่วโมง)
1500 – 1515	แต่งกายฝึก
1515 – 1700	ฝึก
1700 – 1730	เล่นกีฬา อาบน้ำ แต่งตัวลาลอง
1800	เคารพธงชาติ
1800 – 1900	รับประทานอาหารเช้าที่สาม
พัก	
1900 – 1930	เข้าห้องเรียนฝึกฝนตนเอง
1930 – 1945	พักและฟังข่าววิทยุ
1945 – 2100	เข้าห้องเรียนฝึกฝนตนเอง
2105 – 2130	สวดมนต์ เข้านอน

¹⁶³ แหล่งเดิม. หน้า 17.

ตาราง 6 (ต่อ)

เวลา	กิจกรรม (เสาร์)
0530	ตื่นนอน
0530 – 0535	ล้างหน้า แต่งกายกีฬา และเก็บที่นอน
0535 – 0630	เข้าห้องเรียนฝึกตนเอง
0630 – 0700	ตัดต้นและเข้าแถวเคารพธงชาติ
0700 – 0730	อาบน้ำ แต่งเครื่องแบบ
0730 – 0800	รับประทานอาหารเช้าที่หนึ่ง
	พัก
0800 – 1155	เข้าห้องเรียน (พัก 5 นาที ทุกๆ 1 ชั่วโมง)
1200 – 1300	รับประทานอาหารเช้าที่สอง
	พัก
1300 – 1400	เข้าห้องเรียนฝึกฝนตนเอง
1400 – 1555	ความสะอาดอาคาร สถานที่และตรวจสิ่งของส่วนตัว
1600	กลับไปพักบ้าน
เวลา	กิจกรรม (อาทิตย์)
1900 – 1930	กลับถึงโรงเรียน
1930 – 2100	เตรียมการเกี่ยวกับการศึกษา
2105 – 2130	สวดมนต์ เข้านอน

ที่มา : ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์ระวี. (2560). นักเรียนหญิงรุ่น 2486. (94-95).

ดังตารางข้างต้นเป็นการเรียนภาคทฤษฎีและการฝึกที่โรงเรียน ซึ่งจะมีวิชาที่ต้องผ่านทั้งหมด 13 ตัว การเรียนจะลากยาวจากวันจันทร์ไปจนถึงวันเสาร์ วันละ 3-4 วิชา และการรับประทานอาหารเช้าแต่ละมื้อจะรับประทานร่วมกับนักเรียนนายร้อยสำรอง โดยจะมีอาจารย์หลัก ๆ 2 ท่านที่เป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบ ได้แก่ พันตรี ธนอม กิตติขจร และร้อยเอก หะริน หงสกุล ทางร้อยตรีหญิง จีรวัสส์ พิบูลสงคราม ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาเรียนตอนหนึ่งว่า

“แรกสุดตอนเช้าต้องมีเคารพธงชาติใช่ไหมคะ แล้วก็เข้าฟังห้องเล็ก เซอร์ ก็มหน้าจกกันมือหนักเลย ตกบ่าย พวกเราค่อยออกไปฝึกกลางแจ้ง ที่แรก แด่ฝึกแถว ท่าตรง ช้ายหันขวาหัน อะไรที่มันง่าย ๆ พักหลังถึงเริ่มมีต้อยมวย พัน

ดาบ ไต่เชือก ญูโด ว่ายน้ำ ก็ใช้คูแถวคลองผดุงกรุงเกษมนั้นแหละจะเป็นสระ
ก่อนจะได้ยิงปืนและหัดขว้างระเบิดกัน”¹⁶⁴

ทั้งนี้หากนักเรียนนายร้อยหญิงได้กระทำความผิดจะได้รับโทษนั้นตามระเบียบวินัย
ทหารหรือขึ้นอยู่กับผู้บังคับบัญชาโดยไม่มีการงดเว้น เช่น ร้อยตรีหญิง จีรวัสส์ พิบูลสงคราม ได้เล่า
ว่า “ป่าเคยถูกทำโทษร่วมกับเพื่อน ๆ หลายคนนะ โดนวิ้งริบโรงตีก็เพราะมาเข้าคลาสช้า และเคย
ถูกสั่งให้ถ่างหญ้าด้วย...”¹⁶⁵

เมื่อถึงการฝึกภาคสนาม ทางนักเรียนนายร้อยหญิงได้มีโอกาสไปดูการฝึกของเหล่า
นักเรียนนายร้อยสำรองก่อนที่จะทำการฝึก ทาง ร้อยตรีหญิง นลินี แจ่มพัธน์ ได้เล่าถึงการฝึกบาง
ตอนว่า

“...แม้จะต้องลำบากตรากตรำเพียงใด การนอนกับดินกินกลาง
หญ้า การวิ่งในทุ่งนาอันแดกแหว่งและร้อนระอุด้วยแสงอาทิตย์ การหมบลงใน
พื้นที่แข็ง อ่อนเป็นโคลนนั้น พวกเราไม่เคยนึกกลัวขยะแขยงเลย...

...พวกเราได้ฝึกอย่างเต็มใจและพอใจยิ่ง แม้ว่าเวลาการฝึกจะมาก
คือตั้งแต่ 0530 -2130 น. รวม 16 ชั่วโมง...กิจกรรมฝึกซึ่งเราต้องผจญกับความร้อน
ความหนาว ความเหนื่อย ความหิว นั้น เราได้ลิ้มรสแล้ว ตลอดจนการใช้ปฏิภาณ
การใช้ลักษณะท่าทางคำพูดในการสั่งการ อันไม่มีโรงเรียนใดจะมี เราก็ดำเนินได้
ซิมมาหมด นับว่าได้รู้จักชีวิต ความอดทนเสียสละของทหารได้ซาบซึ้ง”¹⁶⁶

โดยเฉพาะการขุดสนามเพลาะ เนื่องจากสงครามสมัยก่อนจะให้ทหารลงไปหลบ
กระสุนและต้องตั้งรับข้าศึกในหลุมที่สร้างเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายซับซ้อน การขุดสนามเพลาะจึง
เป็นการฝึกอย่างหนึ่งของภาคสนาม ซึ่งเหล่านักเรียนจะต้องทำการขุดสนามเป็นแนวยาวประมาณ
10 กว่าเมตร จะต้องมีความสูง คูหลุม หลุมบุคคลนั่งยัง นอนยัง และยืนยัง ทางร้อยตรีหญิง จีรวัสส์
พิบูลสงครามได้เล่าความรู้สึกว่า “...ป่าจีรกับเพื่อน ๆ ต้องฝึกขุดสนามเพลาะอยู่หลายวัน ขุดลึก
ระดับมิดหัวและยาวหลายสิบเมตร ที่แรกดูสนุกดี ไม่เห็นมีอะไรยาก จอบพลั่วก็พร้อมใช้ ทว่าหลัง
ผ่านไปไม่ถึง 30 นาที ทุกคนพากันขอลำหน้าดำ แถมมือพองเจ็บแสบกันไปหมด...”¹⁶⁷ ส่วนทาง
ร้อยตรีหญิง นลินี แจ่มพัธน์ ได้เผยความรู้สึกเช่นกันว่า

¹⁶⁴ ฐิติ พวงศ์เจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 113-114.

¹⁶⁵ แหล่งเดิม. หน้า 114.

¹⁶⁶ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). นักเรียนหญิงรุ่น 2486. หน้า 257.

¹⁶⁷ ฐิติ พวงศ์เจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 116.

“...นอกจากการยิงปืนซึ่งทำให้พวกเราเจ็บปวดไปตามกันแล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งพวกเราจะลืมเสียมิได้...คือการขุดสนามเพลาะ...

เมื่อเริ่มขุดครั้งแรกทุกคนหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสยอมเสียมพลั่วกันอย่างกระฉับกระเฉงฟันดิน โดยดินอย่างทะมัดทะแมง ครั้น 30 นาทีล่วงไปลักษณะการฟันดินก็เปลี่ยนช้าลงต่อไป เวลาในการขุดนี้พวกเราใช้ประมาณ 2 ชั่วโมงกว่าต่อ 1 ครั้ง และเราขุด 3 ครั้ง...”¹⁶⁸ (ดังภาพ)

ภาพประกอบ 1 นักเรียนนายร้อยหญิงกำลังฝึกขุดสนามเพลาะ คุณจิรวีร์ บันยารชุน (พิบูลสงคราม) คือคนที่ 2 จากขวา

ที่มา : ภูมิ พวงศเจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. (127).

นอกเหนือจากการเล่าเรียนและการฝึกภาคสนามแล้ว เหล่านักเรียนนายร้อยหญิงยังได้เข้าร่วมกิจกรรมและมีบทบาทปฏิบัติหน้าที่ในโอกาสพิเศษเช่นเดียวกับนักเรียนนายร้อยชายเช่นกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 7 การปฏิบัติหน้าที่ในโอกาสพิเศษของนักเรียนนายร้อยหญิง

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	หมายเหตุ
	วันขึ้นปีใหม่	ณ บริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ร่วมกับ
1 มกราคม 2486	(พิธีเปิดป้ายนามของ ผู้ที่สละชีพเพื่อชาติ)	นักเรียนเทคนิค นักเรียนนายร้อย และ นักเรียนนายร้อยสำรอง

¹⁶⁸ แหล่งเดิม. หน้า 258.

ตาราง 7 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	หมายเหตุ
10 มีนาคม 2486	เข้าร่วมดูการซ้อมรบของ ร.พัน 3	ณ สวนจิตรลดา (อาจารย์ทหารราบเป็นผู้ดูแล)
13 มีนาคม 2486	เข้าเยี่ยมสถานที่พักพิงทหาร (ผ่านศึก)	
8 เมษายน 2486	วันระลึกของกระทรวงกลาโหม	ได้หยุดการศึกษา 1 วัน และมีการทำ กิจกรรมร่วมกันกับนักเรียนเทคนิค นักเรียนนายร้อย และนักเรียนนายร้อย สำรอง
2 พฤษภาคม 2486	การแสดงยุทธภีฟาร่วมกับนักเรียน นายสิบหญิงที่สำนักวัฒนธรรม ฝ่ายหญิงบ้านไทยพันธมิตร	การแสดงมี 2 ชุด คือ หมวดยต่อสู้ เครื่องบินและการพักผ่อนในสนาม
14 กรกฎาคม 2486	วันเกิดจอมพล ป. พิบูลสงคราม	เข้าร่วมอวยพร
28 กรกฎาคม 2486	วันสถาปนากองทัพบก	กรมยุทธศึกษาได้จัดการแสดงกีฬาต่าง ๆ ของนักเรียนทุกโรงเรียน
25 ตุลาคม 2486	วันเกิด พันโทหญิง ละเอียด พิบูลสงคราม	เข้าร่วมอวยพร
-	งานต้อนรับนักเรียนใหม่ของกรมยุทธศึกษา	
-	การไปวางพวงมาลา ณอนุสาวรีย์ปราบขบถ พระบรมรูปทรงม้า	
-	การเวียนเทียนในวันมาฆบูชา	

ที่มา : ฐิติ พวงศรีเจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. (259-262).

เหล่านักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นที่ 1 ได้สำเร็จการศึกษาเข้าพิธีรับกระบี่ในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2487 แต่ยังต้องไปฝึกภาคสนามอีก 6 เดือน ณ ศูนย์ทหารปืนใหญ่ จ.ลพบุรี พันโทหญิง ละเอียด พิบูลสงคราม นายทหารบังคับบัญชาเหล่าทหารหญิง ได้กล่าวโอวาทให้แก่เหล่านักเรียนนายหญิงเพื่อเป็นการปลุกใจและให้ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

“...ในโลกมนุษย์ไม่มีการกระทำใดจะเกิดเกียรติเท่ากับการกระทำ และเสียสละให้แก่ชาติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในเอกราชและอธิปไตยของชาติ ลูกหญิงทุกคนของแม่จงพยายาม ทำสร้างเกียรติอันเลิศนั้นโดยทั่วกัน จงดำเนินตามรอยบรรพชน เพื่อเป็นมรดกอันประเสริฐให้แก่ลูกหลานสกุลไทยตลอดไป ตราบชั่วฟ้าดินสลาย”¹⁶⁹

ซึ่งบทบาทหน้าที่ของนายทหารหญิงจะตรงตามคำปฏิญาณของนายทหารหญิง กล่าวคือ “ฉันจะพลีชีพให้สมกับเกียรติของทหาร คือ ตายในสนามรบ ฉันจะเทิดไว้ซึ่งเกียรติของชาติ คือ สงวนความเป็นดอกไม้งามของไทย ฉันจะทูลเหนือหัวซึ่งเกียรติของหญิง คือ แม่พิมพ์ที่ดี ...คุณงามความดีจะยึดมั่นไว้ให้หนักแน่นกว่าขุนเขา ส่วนความเสียสละเพื่อชาติจะให้เบากว่าปุยขน”¹⁷⁰

ภาพประกอบ 2 นิตยสารสุภาพสตรี นารูปคุณจิรวัดส์ ปันยารชุน (พิบูลสงคราม)

ขณะฝึกฝนการใช้ปืนกลขึ้นปก

ที่มา : ฐิติ พวงศเจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. (124).

การเรียน การฝึก และกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนนายร้อยหญิงได้ปฏิบัตินั้นไม่เพียงแต่เผชิญแค่เฉพาะกลุ่มของตน แต่ได้เข้าร่วมกับนักเรียนเทคนิค นักเรียนนายร้อย และนักเรียนนาย

¹⁶⁹ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). **นักเรียนหญิงรุ่น 2486**. หน้า 36.

¹⁷⁰ ฐิติ พวงศเจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 11.

ร้อยสำรอง จึงได้ทำความรู้จักและผ่านการฝึกมาคล้ายกัน ทางตัวแทนนักเรียนเทคนิค 2486 ได้กล่าวความรู้สึกไว้ตอนหนึ่งว่า

“เรายินดีต้อนรับนักเรียนนายร้อยหญิงด้วยไมตรีอันสุจริต ในสถานะที่เป็นเพื่อนทหกันด้วยกัน ...เมื่อพิจารณาดูอย่างผิวเผิน นักเรียนนายร้อยหญิงซึ่งเป็นเพศที่เปรียบได้กับดอกไม้ไม่เหมาะสมกับงานที่ลำบากตรากตรำและต้องการความเข้มแข็งและอดทนเป็นอย่างมาก แต่พวกเราได้เห็นการฝึกการเรียนและวินัยอันดีอย่างใกล้ชิด ทำให้เราเชื่อมั่นอย่างสนิทใจได้ว่าจะสามารถปฏิบัติหน้าที่นายทหกันหญิงได้อย่างดี...”¹⁷¹

และทางตัวแทนนักเรียนนายร้อยสำรอง 2486 ได้กล่าวความรู้สึกไว้เช่นกันว่า

“พวกเราจำได้ติดตาติดใจเป็นอย่างดีว่า คณะนักเรียนนายร้อยหญิงทหกันบกได้เคยมีเจตนาดีและแสดงความรู้สึกดีต่อคณะนักเรียนนายร้อยสำรองทหกันบกไว้เป็นอย่างดี...ในเหตุการณ์ด้านแก พวกเราได้ซาบว่า คณะนักเรียนนายร้อยหญิงทหกันบกกำลังเป็นที่สนใจและเป็นทีเพ่งเล็งจากสายตาของบุคคลทั่วไปในเวลานี้...บุคคลบางคนอาจจะคาดไม่ถึงว่า หญิงไทยสมัยนี้มีสมรรถภาพและความสามารถอดทนเพียงไรจึงย่อมจะวิจารณ์...

...พวกเราก็เชื่อใจได้เป็นอย่างดีเท่าที่ได้เห็นอยู่ใกล้ชิดร่วมกันและได้เห็นสมรรถภาพ ความสามารถอดทนและความอดทนของคณะนักเรียนนายร้อยหญิงทหกันบกมาแล้วว่า ไม่แต่จะเป็นเพียงดอกไม้ของชาติไทยต้องถนอมเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้ซึ่งมีน้ำใจ อดทนอดจะพิคาคเหล่าอริราชศัตรูของไทยให้พ่ายแพ้พินาศไปด้วยน้ำมือของตนเอง พวกเราหวังว่า คณะนักเรียนนายร้อยหญิงทหกันบกนี้แหละจะเป็นตัวอย่างปรับปรุงสมรรถภาพของหญิงไทย และเป็นแม่พิมพ์แก่นุสตรียไทยในรุ่นต่อ ๆ ไปให้สามารถดำรงเกียรติอันนี้ไว้เป็นมิ่งขวัญคู่ชาติไทยเราสืบไป...”¹⁷²

สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของเหล่าทหกันหญิงผ่านสายตาของเหล่าทหกันชายที่เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของเหล่าทหกันหญิง รวมถึงรับรู้ถึงปัญหาที่เหล่าทหกันหญิงได้พบเจอจากสายตาของบุคคลภายนอกที่มีความไม่เห็นด้วยกับการที่สตรีจะเข้ามาเป็นทหกัน

¹⁷¹ ครอบครัวยุทธสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). นักเรียนหญิงรุ่น 2486. หน้า 265.

¹⁷² แหล่งเดิม. หน้า 267-268.

อย่างไรก็ตาม แม้กองทหารหญิงจะถูกตั้งขึ้นจากปัจจัยด้านความมั่นคงของประเทศ ในภาวะสงครามและได้เรียนฝึกปฏิบัติเช่นเดียวกับทหารชาย แต่อาจกล่าวได้ว่าในทางปฏิบัติ ทหารหญิงจะทำหน้าที่เป็นกองกำลังเสริมช่วยแบ่งเบาภาระและทำการแทนทหารชายขณะออกไปรบหรือปฏิบัติหน้าที่อื่น ไม่ได้ก่อตั้งไว้เพื่อทำหน้าที่หลักอย่างการออกรบเช่นเดียวกับชาย ยกเว้น สถานการณ์จำเป็นจริง ๆ ดังข้อมูลที่คุณจิรวาสส์ พิบูลสงคราม ได้เล่าถึงบทบาทหน้าที่ของ นายทหารหญิงในขณะนั้นว่า “...คุณพ่อตั้งใจให้มีกรมทหารหญิงสุริโยไทแบ่งเป็นกองร้อย ๆ ไม่ได้ส่งไปรบนะคะ แต่คอยช่วยทหารอยู่แนวหลัง...”¹⁷³

3.2.2. นักเรียนนายสิบหญิง

กองทัพได้เปิดรับสมัครนักเรียนนายสิบหญิงหลังเปิดรับสมัครนักเรียนนายร้อยหญิง ได้ไม่ได้นาน โดยลงประกาศตามสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์¹⁷⁴ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2485 ซึ่งเป็นไปตามระเบียบแบบทหารชายที่จะต้องมียุวกองเป็นกำลังพล นักเรียนนายสิบหญิงมีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกับนักเรียนนายร้อยหญิง แต่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ จะรับสตรีที่มีอายุอยู่ระหว่าง 20 – 25 ปี และสตรีจะต้องสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 4 ของกระทรวงศึกษาธิการหรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า เป็นต้น ซึ่งจะต้องทำการศึกษาที่โรงเรียนนายสิบหญิงวังสวนจิตรลดาหรือฐาน โดยวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2486 ถือกำเนิดโรงเรียนนายสิบหญิงอย่างเป็นทางการ และเปิดโรงเรียนนายสิบหญิง¹⁷⁵ ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486¹⁷⁶ มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 85 คน¹⁷⁷ มีระยะเวลาการศึกษา 1 ปี หลักสูตรวิชาที่ต้องเรียนจะมีความคล้ายคลึงกับนายร้อยหญิง ได้แก่ ทหารราบ การฝึกทหาร ช่างทหาร แผนที่ ไร่พืช เทคนิคทหารราบ ระเบียบการทหารบก สุขวิทยา และการฝึกภาคปฏิบัติท่าอาวุธ ทั้งนี้มีการฝึกภาคสนาม ณ ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 และเมื่อสำเร็จการศึกษาได้ประดับยศเป็นนายสิบหญิงในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487¹⁷⁸ ซึ่งมีจำนวนนักเรียนนายสิบหญิงที่จบหลักสูตร

¹⁷³ ภูมิ พวงศรีเจริญ; และคนอื่นๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 126.

¹⁷⁴ “เปิดรับนักเรียนนายสิบหญิง สำเร็จแล้วให้เป็นนายทหารชั้นประทวน”. ใน นิกร. (10 ตุลาคม 2485).

¹⁷⁵ คำสั่งกองทัพบกที่ 7/656 ลง 15 ม.ค. 2487 โปรดดูใน หจข.,บก.สูงสุด 5/193. ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 2486).

¹⁷⁶ “เรื่อง พิธีเปิดโรงเรียนนายสิบหญิง”. ใน ข่าวโคสนาการ, 6(3). หน้า 176-180.

¹⁷⁷ คำสั่งกองทัพบกที่ 17/943 ลง 22 ม.ค. 2486 โปรดดูใน หจข.,บก.สูงสุด 5/193. ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 2486).

¹⁷⁸ หจข.,บก.สูงสุด 5/193. ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 2486).

ทั้งหมด 76 คน¹⁷⁹ และบทบาทหน้าที่ของนายสิบหญิงหลังจากจบการศึกษาแล้วจะได้ทำหน้าที่เป็น รอง ผบ.หมวด จ่ากองร้อย ผู้ช่วยจ่ากองร้อย และผบ.หมู่ฝึกตามลำดับ หรือมีหน้าที่รองจากนาย ร้อยหญิง

3.2.3. อาสาสมัครทหารหญิง

เมื่อเปิดรับนายร้อยหญิงและนายสิบหญิงอย่างเป็นทางการแล้ว ทางกองทัพบกเห็น ว่า จำนวนกำลังพลของทหารหญิงในกองทัพบกนั้นไม่เพียงพอ และการตั้งกองพันทหารหญิง จะต้องมียุทธวิธีขั้นสูงแล้วไว้เป็นกำลังพลจำนวนหนึ่งของตนเอง ทางกองทัพบกมีความ ประสงค์ที่จะจัดตั้งกองทหารหญิงในรัชกาลที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2487 จึงได้เปิดรับผู้อาสาสมัคร เป็นทหารหญิงเพื่อเป็นทหารหญิงขั้นสูง โดยทางกระทรวงกลาโหมได้กล่าวถึงสิทธิของ อาสาสมัครทหารหญิงผ่านคำชี้แจง เรื่อง เกียรติปฏิบัติต่อทหารหญิงว่า “...ตามข้อบังคับทหารว่า ด้วยกองอาสาสมัครทหารหญิงนั้น ก็มุ่งหมายรับสมัครหญิงไทยเข้าร่วมเป็นพลทหารหญิงก่อน เมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมเสร็จแล้ว ก็จะได้คัดเลือกเข้าศึกษาเป็นนายสิบหญิงและเมื่อนายสิบ หญิงแล้วก็จะได้อีกคัดเลือกเข้าศึกษาเพื่อเลื่อนฐานะเป็นนายทหารหญิงต่อไป...”¹⁸⁰ ซึ่งจะรับจำนวน 370 คน โดยผ่านการคัดเลือกที่ทางกระทรวงกลาโหมได้กำหนดไว้และมีคุณสมบัติ คล้ายคลึงกับนักเรียนนายร้อยหญิงและนายสิบหญิง แต่มีความแตกต่างกันที่สตรีจะต้องมีอายุ ระหว่าง 18-25 ปี (นับตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร) และสตรีจะต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่า ป.4 เป็นต้น ซึ่งการประจำการต้องอยู่ในหน่วยทหารหญิงเป็นเวลา 3 ปี หลังจากนั้นก็ถูกปลด ประจำการ¹⁸¹ ซึ่งอาสาสมัครทหารหญิงมีหน้าที่เสมือนพลทหารเกณฑ์ที่คอยเป็นทหารขั้นสูงแล้ว ภายใต้การบังคับบัญชาของนายทหารหญิงตามลำดับเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์แก่กองทัพทหาร หญิง แต่โครงการทหารหญิงก็เป็นถูกยกเลิกไปจึงทำให้อาสาสมัครทหารหญิงไม่ได้ถือกำเนิดขึ้น ดังบทสัมภาษณ์ของ คุณ จีรวัสส์ ปันยารชุน (พิบูลสงคราม) ว่า “เราออกเป็นนายทหารเมื่อวันที่ 14

¹⁷⁹ โดยมี นรส.หญิง ละมุล วิริยรักษ์ (หัวหน้าตอน) นรส.หญิง สังเวียน จีรวัสส์ (หัวหน้าหมวด 1) นรส. หญิง สมจิตต์ กุมารพันธ์ (หัวหน้าหมวด 2) แบ่งการทำงานที่ตามลำดับ ใน คำสั่งกองทัพบกที่ 7/656 ลง 15 ม.ค. 2487 โปรดดูใน หจข.,บก.สูงสุด 5/193. ประวัติโรงเรียนนายสิบหญิง (22 ม.ค. 2486).

¹⁸⁰ สจข.,บก.สูงสุด ๖/๒ ข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับข้อบังคับอาสาสมัครทหารหญิง.

¹⁸¹ สจข.,(ม-บก.สูงสุด/21). เรื่อง รับผู้อาสาสมัครเป็นทหารหญิง 24 มกราคม – 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487.

มกราคม 2487 เสียตายมากะที่คุ้นควง อภัยวงศ์ ไปลัมนโยบายกองพันทหารหญิง...ตอนนั้นมีเสื้อเตรียมรับผู้หญิงเข้ามาเป็นพลทหารแล้ว น่าเสียตายเหลือเกิน”¹⁸²

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการจัดกองทหารหญิงขึ้นเป็นผลมาจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยเข้าสู่ช่วงเวลาที่คับขัน ทำให้รัฐบาลต้องปลูกฝังสตรีให้มีความเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและกายเพื่อพร้อมที่จะเผชิญกับภาวะสงคราม และเหตุผลอีกด้านนั้นก็เพื่อให้ต่างชาติได้เห็นถึงความก้าวหน้าของกองทัพที่ให้เสรีภาพแก่สตรีที่จะสามารถเข้ามาเป็นนายทหารบัญชาการและสามารถทำหน้าที่แทนทหารชายได้เช่นเดียวกัน แต่กระนั้นในบางหน้าที่ยังคงถูกละเว้นไว้ตามความเหมาะสมทางกายภาพของสตรี โดยอาจารย์ที่สอนนักเรียนนายร้อยหญิงได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างทหารหญิงและทหารชายว่า

“...บางทีก็มีการเปรียบเทียบระหว่างทนายชายและทนายหญิงว่าใครจะสามารถดีกว่ากัน เรื่องนี้เห็นว่าเปรียบเทียบกันไม่ได้ เพราะความมุ่งหมายเวลาในการฝึกคุณลักษณะร่างกาย และจิตใจต่างกัน...บางสิ่งหญิงทำได้ดี แต่ชายทำไม่ได้เท่า บางอย่างหญิงก็สู้ชายไม่ได้ เพราะบางข้อเป็นเรื่องที่แก้ไม่ได้ เช่น ปัญหาในเรื่องความปรวนแปรของโลหิต นี่แหละเป็นทางเดียวที่ตรงดิ่งไปยังเรื่องขีดความสามารถระหว่างชายกับหญิงในกรณีบางประการ...

...หรือพูดง่าย ๆ ว่าหลักสูตรสร้างผู้ชายธมดาให้เป็นผู้ชายที่เข้มแข็งโดยทำนองเดียวกัน นักเรียนทนายหญิงก็ควรมีหลักสูตรสร้างผู้หญิงธมดาให้เป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งเท่านั้น ไม่ได้สร้างผู้หญิงธมดาให้เป็นผู้ชายที่เข้มแข็ง...”¹⁸³

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงทหารหญิงได้ถูกเปรียบเทียบกับทหารชายในแง่ของขีดความสามารถต่าง ๆ แต่กระนั้นเป้าหมายของวิชาชีพก็เป็นเป้าหมายเดียวกัน คือ การปกป้องเอกราชและความเป็นไทยเอาไว้ยิ่งชีพ โดยพยายามสร้างความเก่งกล้าและความสามารถเพื่อมีกำลังใจที่เข้มแข็งที่จะนำเหล่ากองทัพทหารเข้าสู่สนามรบได้อย่างเต็มใจและเข้มแข็ง และสามารถที่จะอดทนต่อความยากลำบากได้ด้วยความใจเย็น ซึ่งทางหลักสูตรของทหารหญิงนั้นก็ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากทหารชายมากนัก แต่จะมีบางสิ่งบางอย่างที่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพ

¹⁸² โอภาส เพ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน *มติชนสุดสัปดาห์*. 6(2502). หน้า 18.

¹⁸³ จาก ร.อ. ส. เกตุสุวรรณ อาจารย์ผู้สอนนักเรียนนายร้อยหญิง โปรดดู ครอบครัวยุติพลสงคราม ปรารถนาประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 79.

ความเป็นหญิงมากกว่าเปลี่ยนแปลง และทางกองทัพก็ได้พยายามสร้างค่านิยมและบทบาทใหม่ในสังคมให้แก่สตรีกลุ่มนี้ได้มีบทบาทในสังคมมากขึ้น กล่าวคือ

“ทหารหญิงทุกชั้น นับว่าเป็นหญิงที่ต้องเสียสละความอ่อนหวานในเพศของตน ซึ่งธรรมชาติสร้างไว้ให้เหมาะแก่การปฏิบัติในงานเบา ๆ และที่เกี่ยวกับความสวยงาม เพื่อรับใช้ชาติอย่างนักรบชาย จึงเป็นสมควรที่จะได้รับเกียรติมากกว่าทหารชายตามสมควรแก่กาลเทศะ...

...ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าทหารหญิงย่อมมีเกียรติในความเป็นเพศหญิงอย่างสมบูรณ์ และเพิ่มพูนเกียรติในความเป็นนักรบของชาติอีกโสดหนึ่งด้วย จึงเป็นการสมควรที่จะได้รับเกียรติปฏิบัติเป็นพิเศษเหนือกว่าหญิงทั่วไปทั้งหลาย เป็นการตอบแทนความเสียสละเป็นชาติพลีตลอดไป”¹⁸⁴

ข้อความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเสียสละของเหล่าสตรีว่าควรได้รับการส่งเสริมและยกย่องเกียรติและศักดิ์ศรีเหล่าทหารหญิงในลักษณะนักรบเพื่อชาติ ซึ่งส่งผลให้มีบทบาทในสังคมและยกระดับสถานะให้สูงขึ้น แต่ในทางหนึ่งก็ยังสะท้อนค่านิยมเดิมในสังคมที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของชายหญิงต่างกัน นอกจากนี้เหล่าทหารหญิงจะถูกยกย่องให้เกียรติมากกว่าสตรีทั่วไปโดยเฉพาะเรื่องการเข้าสังคม เหล่าทหารหญิงจะได้รับเกียรติให้สามารถเข้าสังคมได้ทุกแห่ง แต่ก็มีกำหนดกฎระเบียบที่บังคับให้เหล่าสตรีกลุ่มนี้เป็นตัวอย่างของสตรีไทยให้แก่สตรีทั่วไป

ตัวอย่างกฎระเบียบข้อบังคับบางอย่างที่ใช้เฉพาะกับทหารหญิง เช่น ข้อบังคับเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สมัครทหารหญิงที่กำหนดว่าหากทำการสมรสแล้วจะต้องออกจากราชการ¹⁸⁵ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ได้มีคำสั่งเกี่ยวกับการสมรสของทหารว่า “...นักเรียนนายร้อยและนักเรียนนายสิบหญิงจะสำเร็จการศึกษาแล้ว จะต้องมีการสมรสขึ้นในภายหน้าแน่ จึงควรพิจารณาว่า ในระหว่างรับราชการประจำการนั้น ควรอนุญาตให้ทำการสมรสได้ แต่ถ้าไปทำการสมรสโดยไม่ได้รับอนุญาตจะต้องจัดการอย่างไร...”¹⁸⁶ หลังจากที่มีการประชุมกันหลายครั้งจึงได้ผลพิจารณาว่าด้วยหลักเกณฑ์การสมรสของข้อบังคับว่าด้วยการสมรสของทหารหญิง มีดังนี้ “...ทหารหญิงจะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับราชการแล้ว 1 ปีเต็ม แต่ต้องได้รับอนุญาตเสียก่อน ชายที่จะเข้ามาเป็นสามี จะต้องเป็นไทยโดยกำเนิด นับถือศาสนา

¹⁸⁴ สจข., บก. สูงสุด ๒/๒. ข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับข้อบังคับอาสาสมัครทหารหญิง.

¹⁸⁵ “เปิดรับนักเรียนนายสิบหญิง สำเร็จแล้วให้เป็นนายทหารชั้นประทวน”. ใน นิกร. (10 ตุลาคม 2485).

¹⁸⁶ กระทรวงกลาโหม. (2496). ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม 8 เมษายน 2430 ถึง 8 เมษายน 2496. หน้า 395.

พุทธ และต้องไม่มีความเสียหายใดๆ มาก่อน...”¹⁸⁷ สะท้อนให้เห็นถึงความกังวลของผู้นำที่มีต่อการแต่งงานและการมีความครบครัน หากเป็นชายที่ไม่ดีก็อาจจะทำให้เสื่อมเสียเกียรติสตรีและองค์กรได้ และถ้ามีครบครันแล้วก็อาจจะส่งผลให้การทำงานไม่มีประสิทธิภาพหรือเวลาการทำงานไม่เต็มที่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นักเรียนนายร้อยหญิงบางรายได้ลาออกไปก่อนจบการศึกษา ทั้งนี้ยังมีความกังวลในเรื่องของชาวต่างชาติที่อาจจะเข้ามาล่วงรู้ความลับราชการได้ จึงต้องออกหลักเกณฑ์ที่สตรีจะต้องสมรสกับชายไทยแท้แต่กำเนิดเท่านั้น ซึ่งในประเด็นที่กำหนดว่าคู่สมรสต้องเป็นไทยโดยกำเนิดและต้องนับถือศาสนาพุทธยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดชาตินิยมของจอมพล ป. อย่างชัดเจน

การดำเนินโครงการทหารหญิงมีระยะเวลาเพียง 2 ปี ซึ่งเหล่าทหารหญิงมีหลักสูตรการเรียนด้านวิชาการ 1 ปี และการฝึกภาคสนามอีก 6 เดือน ส่งผลทำให้ประสบการณ์ส่วนใหญ่ของเหล่าทหารหญิงมีแต่ประสบการณ์จากการใช้ชีวิตในโรงเรียนนายร้อยหญิง การเรียน และการฝึกภาคสนาม ยังไม่ได้รับราชการหรือปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ แต่ก็ได้เพิ่มความภาคภูมิใจของเหล่าทหารหญิง ซึ่งทาง นนร.หญิง วรณนา ลีละสิริ นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรกที่กล่าวถึงความรู้สึกของการเป็นนักเรียนนายร้อยหญิงว่า

“...ความพยายามและการเสียสละความสุข ความสวยงาม ความสดวกสบาย และ ฯลฯ เช่น ผมเราก็ต้องตัดสั้นแต่ปกเสื้อคอพับ การกะทำต่าง ๆ ของพวกเรานี้ เราทำโดยการเสียสละและอดทนเพื่อให้มีสมรรถภาพและคุณค่าดังกล่าว แล้วในตอนต้นและผลของการกระทำนี้กำลังจะสนองพวกเราอย่างคุ้มค่า คือการสำหรััดเปนนายทหานเพื่อรับใช้ชาติในยามสงครามเช่นนี้ ถึงแม้จะเหนื่อยแต่พวกเราก็กุ้ใจที่เราสามารถทำหน้าที่นี้ได้”¹⁸⁸

และ นนร.หญิง มณีรัตน์ อจลบุญ เล่าถึงการเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยหญิงว่า “...การที่ฉันได้มีโอกาสอันน้อยนักที่หญิงไทยเราจะได้รับ ทำให้ฉันนั่งถึงตัวเองมากขึ้นขั้นแรกฉันจะขอตั้งใจศึกษาหาความรู้ และอดทนรับการฝึกโดยไม่ย่อท้อ เพื่อที่จะได้ออกไปรับใช้ชาติตามกำลังโอกาสและความสามาถที่มีอยู่...”¹⁸⁹ สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นต่อการรับใช้ชาติ ซึ่งเป็นไปตามความประสงค์ของผู้นำในขณะนั้นที่ต้องการให้สตรีกลุ่มนี้เป็นตัวอย่างของสตรีที่เสียสละเพื่อชาติเยี่ยงชายชาติทหาร ดังที่ นนร.หญิง ทองเริ่ม ทรัพย์สืบวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า

¹⁸⁷ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปราณประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 395.

¹⁸⁸ แหล่งเดิม. หน้า 345.

¹⁸⁹ แหล่งเดิม. หน้า 362.

“...ฉะนั้นนักเรียนนายร้อยหญิงทุกคนที่ได้รับการอบรมเช่นทหาน และได้ฝึกฝนมาโดยเฉพาะไม่ผิดกับชาย ต่างก็พยายามจะทำด้วยความอดทน หย่างยิ่งยวด เพื่อเตรียมพร้อมจะเป็นผู้นำหญิงอีกเป็นจำนวนมากหลายซึ่งมาอยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นเราจะเห็นว่า ความคิดเห็นของพระฯ ท่านผู้นำเต็มไปด้วย ความปรารถนาหย่างยิ่ง ที่ต้องการให้ประเทศไทยของเราก้าวหน้าโดยรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้...”¹⁹⁰

เมื่อเข้ารับการศึกษที่โรงเรียนนายร้อยหญิงจะมีการปลูกฝังในเรื่องการรักชาติเป็นสำคัญ โดย นนร.หญิง เอมอร จันทร่มะ ได้เล่าว่า

“เมื่อถึงเวลาเข้าแถวครั้งแรกในตอนเช้า พวกเราจะต้องหยุดในท่าตรง ประสานมือหลับตาตามคำบอกของหัวหน้าตอน และเริ่มปติญาณว่า ตายในสนามรบเป็นเกียรติของท่าน...การเข้าแถวครั้งที่สอง คือ เวลาเคารพธงชาติ เมื่อเวลาเชิบทงชาติขึ้นสู่ยอดเสา ในขณะที่เราจะหยุดในท่าตรงและนิ่งที่สุดพร้อมกับระลึกว่า เราเป็นส่วนหนึ่งของชาติ เราจะบำเพ็ญตนเพื่อชาติ ซึ่งการระลึกนี้เป็นเครื่องเตือนใจเราเสมอทุกเช้าเย็นว่า ร่างกายของเราเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ดังนั้น ทางใดที่กายและใจของเราสามารถทำงานทุกอย่างให้ชาติได้ เราต้องทำเสมอ...”¹⁹¹

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมในรูปแบบระเบียบวินัยทหาร เพื่อให้สตรีเหล่านี้เป็นตัวอย่างให้แก่สตรีไทยทั้งชาติ นอกจากนี้เหล่านักเรียนนายร้อยหญิงได้มีประสบการณ์ที่เป็นเหมือนบททดสอบกำลังใจอย่างหนึ่งของการเป็นทหาร กล่าวคือ ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นกำลังอ่อนกำลังลง จึงทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเป็นเป้าโจมตีทางอากาศจากสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และจีนที่ร่วมกันโจมตี ซึ่งการทิ้งระเบิดมาจนถึงกรุงเทพส่งผลให้เร่งการสร้างหลุมหลบภัยขึ้นเป็นจำนวนมากและหนึ่งในนั้นคือทำเนียบสามัคคีชัย ทางคุณจิรวาส บันนยารชุน (พิบูลสงคราม) ได้เล่าถึงเหตุการณ์นี้ว่า “ไม่กลัวเลยคะ ไม่กลัว บานี้เป็นทหารนะ แล้วมีอยู่ครั้งหนึ่งที่ระเบิดลงแถวโรงเรียนนายร้อยหญิง เขาเอา Flare มาเลย ที่จุดเป็นไฟสว่าง ๆ นั้นแหละ บ้าถือ Flare ออกมายืนส่งตอนกลางคืนให้ทุกคนรีบไปหลุมหลบภัย”¹⁹² แสดงถึงการถูกบ่มเพาะผ่านการฝึกต่าง ๆ โดยเฉพาะการฝึกป้องกันทาง

¹⁹⁰ ครอบครัวพิบูลสงคราม ปรานประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 335.

¹⁹¹ แหล่งเดิม. หน้า 303.

¹⁹² ฐิติ พวงศเจริญ; และคนอื่น ๆ. (2561). “อยากลืมกลับจำ”. หน้า 157.

อากาศเพื่อรับมือต่อภาวะสงคราม จึงทำให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ที่คับขันเช่นนี้ได้ ทั้งนี้ ประสพการณ์จากการทำงานของเหล่าทหารหญิง ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเตรียมความพร้อมของการจัดตั้งกองพันทหารหญิงสุรนารี ซึ่งนอกจากนักเรียนนายร้อยหญิงจะต้องฝึกภาคสนามแล้วยังมีหน้าที่อย่างหนึ่งคือการเป็นผู้บังคับบัญชาเหล่านายสิบหญิงที่กำลังจะมาฝึกภาคสนาม รวมถึงการจัดเตรียมและวางแผนรองรับการรับอาสาสมัครทหารหญิงหรือพลทหารหญิงที่จะต้องมาทำการฝึกที่ค่ายแห่งนี้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดสถานที่อาคารห้องเรียน โรงนอน คลังพลากิจการ สนามฝึก และเครื่องแบบ เป็นต้น แต่เมื่อมีเวลารว่างก็จะไปพักผ่อนกันที่สโมสรนายทหารภายในศูนย์การทหารปืนใหญ่¹⁹³ ซึ่งในระหว่างนั้นยังคงเจอสถานการณ์โจมตีของฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ตลอด จึงส่งผลให้เหล่าทหารหญิงต้องเผชิญการฝึกในสถานการณ์จริง

ดังนั้นอาชีพทหารหญิงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากเหล่าข้าราชการมากนักและหนึ่งในจุดประสงค์หลักของผู้นำ คือ การพยายามสร้างแม่แบบสตรีที่ดีให้เป็นแบบอย่างแก่เหล่าสตรีในประเทศว่าสตรีไทยที่ดีนั้นควรเป็นอย่างไร ซึ่งเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเหล่าข้าราชการทหารหญิง กล่าวคือ จะต้องประกอบไปด้วยน้ำใจกล้าหาญ ร่างกายแข็งแรง รักษาระเบียบวินัย ภูมิจิตใจ การบ้านการเรือน มีความประพฤติที่ดีมีมารยาท และมีความคิดทันสมัยและความก้าวหน้าที่เต็มไปด้วยความมุ่งมั่นในความรักชาติและพร้อมที่จะเสียสละเพื่อชาติได้ทุกเมื่อ

3.3. การปฏิบัติหน้าที่ของทหารหญิง

เมื่อเหล่านายทหารหญิงประดับยศว่าที่ร้อยตรีหญิงแล้วได้ออกไปปฏิบัติราชการตามอาชีพเป็นครั้งแรก โดยประจำการที่ จ.ลพบุรี โดยหน้าที่หลักของนายร้อยหญิงจะต้องคอยฝึกภาคสนามและภารกิจที่เพิ่มเข้ามาคือ การคุมนักเรียนนายสิบหญิงที่กำลังฝึกภาคสนามด้วยเช่นกัน รวมถึงการเตรียมความพร้อมต่อการรับอาสาสมัครทหารหญิงเข้ามาเป็นพลทหารหญิงต่อไป เพื่อในอนาคตนายทหารหญิงจะเป็นผู้บังคับบัญชาและเป็นตัวขับเคลื่อนโครงการทหารหญิงต่อไป ซึ่งการปฏิบัติราชการของทหารหญิงได้ดำเนินมาเพียงระยะเวลา 2 ปี ตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2485 จนถึงปลาย พ.ศ. 2487 จึงมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อจอมพล ป. หมดอำนาจอจลง

ตลอดระยะเวลาของการมีอาชีพทหารหญิงได้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากถึงความไม่เหมาะสม เช่น อาจารย์ที่สอนนักเรียนนายร้อยหญิงได้กล่าวถึงการปรารภของผู้คนภายนอกถึงอาชีพทหารหญิงว่า “...เอาหญิงเป็นนักเรียนนายร้อย จะปฏิบัติหน้าที่ได้หย่างชายละหรือ น้าวิตก

¹⁹³ ฐิติ พวงศัจริญ; และคนอื่น ๆ. (2561). “อยากลืมหลับจำ”. หน้า 159.

เพราะหญิงรูปร่างบอบบางและมีกำลังกายอ่อนแอ...”¹⁹⁴ และความคล่องใจกับบทบาทหน้าที่ของ ทหารหญิง เช่น นายประยูร ชันธวัช ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง ได้สอบถามเรื่องกองทหารหญิง ว่า “1. ตั้งแต่เริ่มตั้งกองทหารหญิงมาใช้จ่ายเงินของชาติสิ้นไปเท่าใดแล้ว 2. การตั้งกองทหารหญิง เพื่อเป็นเกียรติแก่ใคร หรือเพื่อประโยชน์อะไร 3. การจะให้สั่งทหารหญิงไปทำการรบแนวหน้า เพื่อให้ประชาชนหายข้องใจบ้างได้ไหม”¹⁹⁵

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและออกจากประจำการ นายทหารตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2487 ส่งผลให้นโยบายทางการเมืองทหารเปลี่ยนไป¹⁹⁶ โดยกระทรวงกลาโหมประชุมพิจารณาเรื่องนายร้อยหญิงในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2487 รวมถึง กระแสวิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเลิกทหารหญิง โดยนายเสกสุม เจริญสมา ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งกระทู้ถามในสภาว่า “...ทหารหญิงเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น ยังไม่เป็นที่เลื่อมใส และนิยมของคนทั่วไป ฉันจึงขอเรียนถามว่าทางการจะเลิกทหารเสียจะได้หรือไม่ เพราะเท่าที่อยู่ นั้นก็ผิดกับทหารชายเป็นอันมาก...”¹⁹⁷ ต่อมาได้คำสั่งยกเลิกโครงการทหารหญิงทั้งหมดและมี คำสั่งปรับปรุงเปลี่ยนสถานะนายร้อยหญิงเป็นข้าราชการพลเรือนประเภทสามัญทั้งหมดในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2487¹⁹⁸ ตามลำดับ ทั้งนี้พัฒนาการของอาชีพทหารหญิงจึงประกอบไปด้วยปัจจัย การเคลื่อนไหวทางการเมืองและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะของทหารหญิง

3.3.1. การเคลื่อนไหวทางการเมืองส่งผลกระทบต่ออาชีพทหารหญิง

ในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่ 2 กำลังใกล้จะจบลง เหล่าผู้ที่ร้อยตรีหญิงที่จบการศึกษา ภาควิชาการแล้ว และได้เดินทางมาเพื่อทำการฝึกและภารกิจต่าง ๆ ซึ่งในระหว่างการฝึกนั้นได้ เผชิญกับผลกระทบจากสงคราม เช่น การโจมตีของฝ่ายสัมพันธมิตร และการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในประเทศ ซึ่งช่วงปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2

¹⁹⁴ จาก พ.อ. ว.พ จารุมาส อาจารย์ผู้สอนนักเรียนนายร้อยหญิง โปรดดู ครอบครัวพิบูลสงคราม ปรากฏ ประชาชน พันธุ์กระวี. (2560). *นักเรียนหญิงรุ่น 2486*. หน้า 79.

¹⁹⁵ กระทู้ถามที่ 202/2487 . (2487, 27 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 62 ตอน 13. หน้า 306 -307.

¹⁹⁶ ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่องให้นายทหารออกจากประจำการ. (2488, 11 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 62 ตอน 70ง. หน้า 1878.

¹⁹⁷ สจข.,(2) สร.0201.35.2/13 (ปี4 ใน 4 ปี). *กระทู้ถามของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2486-2487*.

¹⁹⁸ สจข.,(2) สร.0201.4/34 “นักเรียนนายร้อยหญิงและทหารหญิง” (1 กันยายน – 29 เมษายน 2496).

ขณะนั้นฝ่ายอักษะอย่างเยอรมนีและญี่ปุ่นกำลังถูกโจมตีอย่างหนักจากฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนสถานการณ์การเมืองทางฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยได้วางแผนโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก่อนสงครามจะยุติ เพื่อไม่ให้ไทยตกเป็นฝ่ายผู้แพ้สงคราม และทางจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดทั้ง 2 ฉบับ คือเรื่องการจัดสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ที่เพชรบูรณ์และเรื่องการจัดสร้างพุทธมณฑลบุรีที่สระบุรี¹⁹⁹ ส่งผลให้สถานการณ์การเมืองเกิดความวุ่นวายเป็นอย่างมาก จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487²⁰⁰ นับเป็นการสิ้นสุดรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) สภาผู้แทนได้ลงมติให้ พันตรี ควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487²⁰¹ ซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ

หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีส่งผลให้นโยบายบางอย่างที่เกี่ยวพันทั้งอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถูกยกเลิกไป ส่งผลให้นโยบายทางการทหารได้รับผลกระทบไปด้วย หนึ่งในนโยบายเหล่านั้น คือ โครงการทหารหญิง โดยวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2488 ทางกระทรวงกลาโหมได้ประชุมและมีคำสั่งพิเศษ เรื่องการเปลี่ยนภวณายทหารหญิงและนายสิบหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญ ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่มีความจำเป็นและไม่มีความมุ่งหมายที่จะต้องจัดหน่วยทหารหญิงขึ้นอีก²⁰² และหากผู้ใดที่มีความประสงค์ที่จะลาออกเพราะไม่สมัครใจที่จะรับ

¹⁹⁹ เสนอร่างพระราชบัญญัติการจัดสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่ที่เพชรบูรณ์กับการร่างพระราชบัญญัติการจัดสร้างพุทธมณฑลบุรีที่สระบุรี. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 4/2487 (สามัญ) วันที่ 20 ก.ค. 2487. และ สภาผู้แทนราษฎร. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 5/2487 วันที่ 22 ก.ค. 2487.

²⁰⁰ กรมโคสนาการ. เรื่องกราบบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487. หน้า 467-468.

²⁰¹ พระบรมราชโองการประกาศ ตั้งนายกรัฐมนตรี (พันตรี ควง อภัยวงศ์). (2487, 1 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 61 ตอน 45ก. หน้า 731.

²⁰² สจข.,บก.สูงสุด 6/10. การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญและยกเลิกคำชี้แจงทหาร (25 ก.ค. 87 - 26 เม.ย. 88).

ราชการต่อก็สามารถลาออกได้ แต่ไม่ได้รับบำเหน็จบำนาญ²⁰³ ซึ่งว่าที่ร้อยตรีหญิง จีรวัสส์ ปันยารชุน (พิบูลสงคราม) ได้ให้ข้อมูลว่า

“ดิฉันรับราชการอยู่กระทั่งคุณพ่อออก... ตอนนั้นสังกัดกองพันสุนทรนารี อีกกองพันหนึ่งกองศรีสุนทร ดิฉันสังกัดกองร้อยที่ 1 กองพันสุนทรนารี ยังไม่ทันจะสมบูรณ์ น่าเสียดมาก พอที่คุณพ่อแพ้เรื่องพุทธมณฑลต้องออก คุณคงเข้ามาใกล้ๆ ๗๗๗๗ หมด ไม่เหลืออะไรเลย เขาส่งเราเข้ากระทรวงกลาโหม แยกแยะไป...”²⁰⁴

จากเหตุการณ์นี้ส่งผลให้บางคนลาออกจากข้าราชการทหาร บางคนย้ายไปสังกัดอื่น ศกทางทหารของเหล่าทหารหญิงเป็นอันต้องยุติลง เหล่าทหารหญิงทั้งนายทหารหญิงและนายสิบหญิงได้สิ้นสุดสถานะกลายมาเป็นพลเรือนดังเดิม

3.3.2. ข้าราชการกระทรวงกลาโหม ประเภทสามัญ

หลังจากทางกระทรวงกลาโหมได้เปลี่ยนแปลงนโยบายทหารส่งผลให้หน่วยทหารหญิงถูกยกเลิกไปและเปลี่ยนสถานะทหารหญิงเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญ ซึ่งถือเป็นการรักษาอาชีพให้แก่กำลังพลในกองทัพ ทั้งนี้ยังยกเลิกคำชี้แจงทหาร เรือง เกียรติปฏิบัติต่อทหารหญิง แสดงถึงการสิ้นสุดของทหารหญิงรุ่นแรกของประเทศ จากบทสัมภาษณ์ของ พันเอกหญิง กมลวรรณ วิสิษฐยุทธศาสตร์ นายร้อยหญิงรุ่นแรกที่ดำรงตำแหน่งสูงสุดในรุ่นได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงว่า “ก็ไม่มีเลื่อนยศแล้ว ตอนนั้นก็ยุบไปโดยปริยาย ไม่มีทหารหญิงแล้ว เป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหม ทำที่เกียกกายแล้วย้ายหน่วยไปเรื่อย ๆ ” (กรมเกียกกายเปลี่ยนเป็นกรมพลธิการทหารบก แผนกเกียกกาย ในปัจจุบัน) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ถือเป็นคำสั่งที่กะทันหันส่งผลให้ทั้งงานที่รองรับและทั้งตัวบุคคลไม่สอดคล้องกัน ตามบทสัมภาษณ์ของว่าที่ร้อยตรีหญิง จีรวัสส์ ปันยารชุน (พิบูลสงคราม) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “...ดิฉันไปอยู่เสนาธิการ ประจำเสนาธิการกระทรวงกลาโหม ไปนั่งอยู่ที่ห้อง ไม่มีงานทำ นั่งอยู่เฉย ๆ รับเงินเดือน กลางวันก็ไปกินข้าว ไม่นานก็ลาออก”²⁰⁵ การเปลี่ยนแปลงของสถานะทหารหญิงและการเปลี่ยนแปลงของงานส่งผลให้บางคนจึงเลือกที่จะลาออก ซึ่งรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

²⁰³ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม. (2527). หน้า 50.

²⁰⁴ โอบาส เพ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). หน้า 18.

²⁰⁵ เล่มเดิม. หน้า 18.

1. นายทหารหญิง

นายร้อยหญิงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน ประเภทสามัญ โดยรายชื่อลำดับที่ 1 - 26 จะได้รับเงินเดือนชั้น (ขั้น) 26 และลำดับที่ 27 จะได้รับเงินเดือนชั้น (ขั้น) 30 กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือน เดือนละ 80 บาท สำหรับนายทหารหญิงที่สังกัดหน่วยในสำนักงาน ปลัดกระทรวงกลาโหม (สม.และบช.) และ สห.ทหาร จะให้กรมการเงิน (กง.) จัดการโอนงบประมาณเงินเดือนและตั้งเบิกจ่ายตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2488 โดยให้นายทหารหญิง จะได้สังกัดหน่วยงานตามตารางดังนี้

ตาราง 8 รายชื่อนายทหารหญิงที่สังกัดหน่วยงานในกระทรวงกลาโหม

สังกัดหน่วยงาน	ลำดับ / รายชื่อ
สำนักงานราชการ บก.สม. (กรมเสมียนตรา)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง เหวดี ตันทะตะนัย
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง อมรรัตน์ โมกขชะสมิต
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง อุ่น ชาญยศ
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง ชูลาภ วสุวัตร
สำนักงานราชการ บก.บช. (กรมปลัดบัญชี)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง วิบูลพร บรรหาญสุภาวาท
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง พงจิตร์ โกศลยุทธศาสตร์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง อมรา นิกรอาสา
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง ปราณ เทวาคูดี
สำนักงานราชการ บก.สท.ทบ. (กรมเสนาธิการทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง กรองทิพย์ สุขสงาม
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง อุไรพันธ์ จปานนท์
สำนักงานราชการ บก.แผนก ร.สท.ทบ. (โรงเรียนเสนาธิการทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง บัวผัน พรหมพริกส์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง จันทน์ พุกะรัตน์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง ผุสดี เพ็ชรพลาย
สำนักงานราชการ บก.พธ. (กรมพลธิการทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง กุลทล พุกกะนันทน์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง มณีรัตน์ อจลบุญ
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง กมลวรรณ วิชาญศาสตร์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง วรรณาสี ลีละศิริ
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง สมปอง พ่วงทรัพย์
	ว่าที่ร้อยตรีหญิง สุคนธ์ สรวินสุตร

ตาราง 8 (ต่อ)

สังกัดหน่วยงาน	ลำดับ / รายชื่อ
สำรวจราชการ บก.กก. (กรมการเงินทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง พรรณี สุนทรเสวี ว่าที่ร้อยตรีหญิง บุญเรือน บุญะกาญจน์ ว่าที่ร้อยตรีหญิง อุ่น รอดกำแหง ว่าที่ร้อยตรีหญิง ทองเริ่ม ทรัพย์สืบวงศ์
สำรวจราชการ บก.สร.ทบ. (กรมเสนาธิการทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง เอมอร จันทรทะมะ ว่าที่ร้อยตรีหญิง ชาดา กำเหนิดนนท์
สำรวจราชการ บก.มณฑล.1 ประจำ สร.ยศ. (กรมยุทธศึกษาทหารบก)	ว่าที่ร้อยตรีหญิง นลินี แจ่มพัฒน์ ร.ท.หญิง รำจวน ฤกษ์บุตร

ที่มา : สจข.,บก.สูงสุด 6/10. การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญและ
ยกเลิกค่าจ้างทหาร (25 ก.ค. 87 - 26 เม.ย. 88).

2. นายสิบหญิง

เนื่องด้วยทางการได้ยุบเลิกหน่วยทหารหญิงแล้ว ฉะนั้นจึงต้องปลดนายสิบหญิง
ออกจากประจำการ เพื่อโอนเข้าบรรจุข้าราชการเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน ประเภทสามัญ
เช่นกัน ซึ่งเงินเดือนจะได้รับเงินเดือนขั้น (ขั้น) 18 เบิกลด 2 บาท (ไม่มีเบี้ยเลี้ยง) สำหรับนายสิบ
หญิงที่สังกัดหน่วยในสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม (สม.และบช.) และสช.ทหาร ทางกรมการ
เงินจะจัดการตั้งเบิกจ่ายตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2488 โดยเหล่านายสิบหญิงจะได้สังกัด
หน่วยงานดังนี้

ตาราง 9 รายชื่อนายสิบหญิงที่สังกัดหน่วยงานในกระทรวงกลาโหม

หน่วยงาน	ลำดับ / รายชื่อ
สำรวจราชการ บก.สม. (กรมเสมียนตรา)	ส.ต.หญิง ประจบ เจริญสมัย ส.ต.หญิง สุทธิรัตน์ วีระผลิน ส.ต.หญิง อาทร จันทรเพ็ญ ส.ต.หญิง ประพิศ เพิ่มทรัพย์ ฯลฯ

ตาราง 9 (ต่อ)

หน่วยงาน	ลำดับ / รายชื่อ
	ส.ต.หญิง เพยว มหาสวิน
สำนักงาน บก.สธ.ทหาร	ส.ต.หญิง เจริญ บุญยาสวิน
(กรมเสนาธิการทหารบก)	ส.ต.หญิง อำนวย ไชยคง
	ส.ต.หญิง ปราณิด กาญจนพูน

ที่มา : สจช., บก.สูงสุด 6/10. การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญและ
ยกเลิกคำชี้แจงทหาร (25 ก.ค. 87 - 26 เม.ย. 88).

ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของเหล่าทหารรุ่นแรกจึงมีพัฒนาการที่ไม่มากนัก เนื่องจากมีเหตุที่จะต้องถูกปรับย้ายและยกเลิกโครงการทหารหญิงไปด้วยภาวะสงครามที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภายในของบรรดาผู้นำ เหล่าทหารหญิงจึงยังไม่ได้แสดงศักยภาพในการทำงานอย่างเต็มที่ รวมถึงยังไม่ทันรับมือกับหน้าที่การงานใหม่ในระหว่างถูกปรับย้ายสถานะของตนเองจึงทำให้บทบาทของสตรีเหล่านี้ไม่ได้โดดเด่นเท่าที่ควร แต่ไม่นานเหล่าสตรีกลุ่มนี้ที่ยังคงเป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหมได้ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตทหารอีกครั้ง ซึ่งทางด้านนายร้อยหญิงบางคนจากว่าที่ร้อยตรีก็ข้ามขั้นไปเป็นร้อยเอกเนื่องจากพิจารณาจากชั้นเงินเดือนที่ได้รับระหว่างทำงาน (กระทรวงกลาโหม) และบางคนได้ย้ายตำแหน่งไปเรื่อย ๆ จนถึงยศ “พันเอก” ได้แก่ พันเอกหญิง กมลวรรณ วิสิษฐยุทธศาสตร์ ซึ่งอัตราเงินเดือนขึ้นเกินตำแหน่งแต่ก็ไม่มีใครก้าวไปถึงชั้น “พลตรี”²⁰⁶ และทางนายสิบหญิงยังไม่มีหลักฐานบ่งบอกถึงการได้รับการปรับยศเช่นเดียวกับนายร้อยหญิง

3.4 สรุป

การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงถือเป็นอาชีพราชการที่แปลกใหม่สำหรับสตรีไทยในช่วงเวลานั้น ซึ่งรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมอาชีพและระบบการศึกษาสมัยใหม่ ทำให้สตรีมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น แต่กระนั้นสตรีก็ไม่ได้รับการส่งเสริมทางอาชีพอย่างจริงจังเนื่องจากเงื่อนไขทางสังคมบางประการ และระบบราชการยังคงเจอปัญหาความแตกต่างกันระหว่างเพศเนื่องจากค่านิยมและความเชื่อในสังคมแต่เดิมนั้นอย่างภรรยาหน้าที่ตามบทบาทของสตรีที่สังคมคาดหวังไว้ คือ บทบาทของมารดาและภรรยา รวมทั้งการเป็นแรงงานที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับ

²⁰⁶ โอบาส เฟ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). หน้า 19.

ครอบครัวยุค²⁰⁷ โดยอาชีพทหารเป็นอาชีพที่มีแต่ชายเท่านั้น จึงทำให้เกิดข้อวิจารณ์ต่าง ๆ มากมายถึงความเหมาะสมหรือความไม่จำเป็น ส่งผลกระทบต่อค่านิยมและสถานภาพของสตรีในวงแคบ เนื่องจากอาชีพทหารหญิงเป็นอาชีพเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ซึ่งจะต้องเป็นกลุ่มสตรีที่สนใจเกี่ยวทหารและบทบาทในสังคมหรือกลุ่มสตรีที่ได้รับอิทธิพลมาจากการอบรมสั่งสอนในครอบครัวทหาร ครอบครัวที่รับราชการ หรือแม้กระทั่งครอบครัวที่ต้องการให้บุตรธิดาของตนรับราชการเนื่องจากเป็นอาชีพที่ทรงเกียรติ เป็นต้น กฎระเบียบของอาชีพทหารหญิงไม่ต่างไปจากเหล่าข้าราชการหญิงมากนัก เช่น คุณสมบัติของการสมัครจะต้องเป็นคนไทย การสมรสจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาก่อนและชายที่จะสมรสจะต้องเป็นคนไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความกังวลของรัฐบาลเกี่ยวกับการที่จะถูกต่างชาติกลืนกินชาติและพยายามสร้างตัวอย่างของการเป็นสตรีที่ดีของชาติ เพราะขณะนั้นกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาพื้นที่ประเทศไทยจึงได้ออกกฎระเบียบในการควบคุมผ่านการสมรสและข้อกำหนดต่าง ๆ ของเหล่ากลุ่มสตรีที่ใกล้ชิดกับอำนาจรัฐ

โครงการทหารหญิงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หมายมั่นให้เป็นกองทหารหญิงเพื่อความเป็นมหาอำนาจ เนื่องจากได้เล็งเห็นประเทศมหาอำนาจอย่างรัสเซียได้เริ่มให้สตรีทำการฝึกทหารเพื่อกองกำลังที่มากขึ้น “...ในจำนวนหญิงรัสเซีย 2,000,000 คนนั้นก็เตรียมฝึกหัดหน้าที่แทนผู้ชายในขณะที่ผู้ชายออกไปทำการรบอยู่นั้นแล้ว และหญิงอีกจำนวน 250,000 คนได้ฝึกหัดทางทหารแท้ ๆ ที่เดียว และทั้งอนุญาตให้หญิงได้เข้าเรียนในโรงเรียนฝ่ายทหารเรียนปนนายทหารได้ด้วย...”²⁰⁸ นอกจากนี้ก็เพื่อเป็นตัวอย่างสตรีที่ดีเช่นเดียวกับข้าราชการหญิง และเป็นกลุ่มสตรีที่จะบ่มเพาะความรักชาติให้แก่บุตรหลานต่อไปได้ โดยโครงการทหารหญิงนี้ได้ริเริ่มการเปิดรับสมัครจากนายร้อยหญิง นายสิบหญิง และอาสาสมัครทหารหญิง (พลทหารหญิง) ตามลำดับซึ่งบทบาทหน้าที่มีความสำคัญแตกต่างกันออกไปเช่นเดียวกับกองทหารชาย โดยช่วงระยะแรกเป็นช่วงที่สตรีกลุ่มนี้ต้องเข้ารับการศึกษาด้านวิชาการทางทหารและเข้ารับการฝึกภาคสนาม ซึ่งในระหว่างนั้นมีภารกิจเพิ่ม คือ การเตรียมความพร้อมของกองพันทหารหญิงโดยจะต้องทำหน้าที่คุมนักเรียนนายสิบและเตรียมพร้อมให้แก่อาสาสมัครทหารหญิงที่กำลังจะเข้ามา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงกำลังริเริ่มขึ้น

เมื่อเกิดเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองเป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่งผลให้กิจการทหารหญิงที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลา 2 ปี (พ.ศ. 2485-

²⁰⁷ สุขสวัสดิ์ แดงภักดี. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487. หน้า 151.

²⁰⁸ “รัสเซียมีทหารผู้หญิงอยู่ 250,000 คน”. ใน ประชาชาติ. 19 มีนาคม 2485. หน้า 17.

2487) ถูกยกเลิกไป โดยมีคำสั่งพิเศษจากกระทรวงกลาโหมให้เหล่าทหารหญิงเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการประเภทสามัญในสังกัดหน่วยงานของกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีบางคนที่รับราชการต่อบางคนลาออกไป รวมถึงยกเลิกคำชี้แจงเรื่องเกียรติปฏิบัติของทหารหญิงเช่นกัน แสดงถึงการยุติทหารหญิงรุ่นแรกอย่างเป็นทางการ แต่ไม่นานเหล่าสตรีกลุ่มนี้ที่ยังคงรับราชการในกระทรวงกลาโหมได้ก้าวเข้าสู่ชีวิตทหารอีกครั้ง²⁰⁹ อย่างไรก็ตามการกำเนิดอาชีพทหารหญิงรุ่นแรกสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือเป็นอาชีพที่แปลกใหม่และได้รับการตอบรับจากสตรีได้ดีพอสมควร ส่งผลให้สตรีมีโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ มากขึ้น แต่กระนั้นโอกาสและบทบาทของสตรีในการประกอบอาชีพยังน้อยกว่าชาย และไม่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพใหม่ของสตรีมากนัก เนื่องจากความสนใจในอาชีพนี้จะมีผลต่อสตรีเฉพาะกลุ่มเท่านั้น เช่น สตรีที่ถูกปลุกฝังมาในแบบค่านิยมทหาร สตรีที่มีความต้องการรับราชการ และสตรีที่มีแนวคิดสมัยใหม่ โดยสิ่งเหล่านี้ยังเป็นเครื่องบ่งบอกที่สำคัญอย่างหนึ่งของความเป็นมหาอำนาจและความก้าวหน้าของประเทศ ซึ่งเป้าหมายของอาชีพนี้เพื่อปลุกจิตสำนึกของสตรีไทยให้เป็นทั้งแม่พิมพ์ที่ดีของชาติที่มีความเข้มแข็งและการรักชาติรักเกียรติของตนท่ามกลางภาวะสงครามที่ทุกคนจะต้องได้รับการปลุกขวัญและกำลังใจ ดังคำปฏิญาณของนักเรียนนายร้อยหญิงที่คอยย้ำเตือนบทบาทและหน้าที่ว่า “...ฉันจะพลีชีพให้สมเกียรติของทหาคือภายในสนามรบ ฉันจะเทิดไว้ซึ่งเกียรติของชาติ สงวนความเป็นดอกไม้งามของไทย ฉันจะทูนเหนือหัวซึ่งเกียรติของสตรี คือ แม่พิมพ์ที่ดี...”²¹⁰

²⁰⁹ โอบาส เฟ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน มติชนสุดสัปดาห์. 6(2502). หน้า 19.

²¹⁰ เล่มเดิม. หน้า 18.

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพหลังสมัยสร้างชาติ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์²¹¹ นำกำลังทหารเข้ายึดอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 โดยแต่งตั้งนายพจน์ สารสิน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างวันที่ 21 กันยายน – 26 ธันวาคม พ.ศ. 2500 จากนั้นได้จัดการเลือกตั้งและพลโทถนอม กิตติขจร ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501 (สมัยที่ 1) ซึ่งต่อมาเกิดความวุ่นวายจากความขัดแย้งต่าง ๆ และไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงตัดสินใจทำการปฏิวัติขึ้นอีกครั้งในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ระหว่าง พ.ศ. 2502 - 2506

เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอย่างมาก โดยด้านสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาค่านิยมของสตรีให้มีบทบาทในสังคม ซึ่งนโยบายของผู้นำส่งผลต่อการเคลื่อนไหวและการเรียกร้องของสตรี โดยเฉพาะกองทัพไทยที่เน้นพัฒนาแบบภาพรวมเพื่อยกระดับกองทัพไทยให้เท่าทันประเทศมหาอำนาจ ดังที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กล่าวในวันพิธีรับส่งหน้าที่ผู้บัญชาการทหารบก (25 มิถุนายน พ.ศ. 2497) ว่า “จงช่วยกันสร้างกองทัพภักให้เจริญสุดยอดในสมัยเรานี้ให้จงได้” ทางกองทัพไทยจึงได้ให้ความสำคัญและเปิดกว้างทางอาชีพให้แก่สตรีในกองทัพ ซึ่งแต่ก่อนอาชีพทหารหญิงสมัยสร้างชาติได้รับความนิยมจากกลุ่มครอบครัวทหาร และกลุ่มคนที่ต้องการอาชีพรับราชการ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นเป็นผู้นำชาติและผู้บัญชาการทหารบก ได้ส่งเสริมให้สตรีเข้ามาทำงานในกองทัพมากขึ้นเช่นเดียวกับกองทัพในประเทศตะวันตก และได้ปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของสตรีในกองทัพตามความเหมาะสมกับเพศสภาพและความสามารถของสตรี

บทนี้จะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของทหารหญิงใน พ.ศ. 2500 – 2506 ที่จะเน้นการกลับมาของอาชีพทหารหญิง ทั้งการเปิดรับสมัครใหม่และการปรับเปลี่ยนข้าราชการทหารเก่าให้กลับเข้าทำงานในฐานะทหารหญิงอีกครั้งที่แสดงถึงการส่งเสริมความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย และการยกระดับสตรีให้สูงขึ้น โดยจะเน้นในสมัยหลังรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ล้นอำนาจ และสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ผู้หญิงได้รับโอกาสที่เปิดกว้างมากขึ้นในการทำงานในกองทัพตลอดจนการพัฒนาสถานภาพและบทบาททหารหญิงที่มีการปรับเปลี่ยนทั้ง

²¹¹ พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับพระราชทานยศ จอมพล ในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2499 . (2499, 27 มีนาคม). **ราชกิจจานุเบกษา** ประกาศสำนักคณะรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานยศ เล่ม 73 ตอน 26ง (พิเศษ) หน้า 1.

การปฏิบัติหน้าที่ด้านความมั่นคงตามขีดความสามารถของทหารหญิงและสถานภาพสตรีที่สนับสนุนการปฏิบัติการกิจของกองทัพได้อย่างเต็มที่

4.1. การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีภายในกองทัพหลังรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 1

เมื่อเกิดความผันผวนทางการเมืองในช่วงใกล้สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจไป และเกิดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกี่ยวกับนโยบายของผู้นำ โดยเฉพาะการยกเลิกกองทหารหญิงและเปลี่ยนสถานะเหล่าทหารหญิงเป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2488 ด้วยเหตุผลที่ไม่มีความจำเป็นและไม่มีความมุ่งหมายที่จะต้องจัดหน่วยทหารหญิงขึ้นอีก²¹² ส่งผลให้บางคนทยอยถูกปลดออกจากราชการซึ่งยศส่วนใหญ่จะหยุดที่ร้อยตรี²¹³

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2491 - 2500) อดีตทหารหญิงที่โอนเป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหมได้กลับสู่สถานะทหารอีกครั้ง โดยมีอัตราตำแหน่ง ยศและสิทธิต่าง ๆ ครึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ชัดเจน แต่หากพิจารณาจากบทสัมภาษณ์ของ พ.อ.หญิง กมลวรรณ วิสิษฐยุทธศาสตร์ นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรกที่มีตำแหน่งทางทหารไปไกลที่สุดในรุ่น ตอนหนึ่งว่า “ตอนที่กระทรวงกลาโหมเปลี่ยนให้ข้าราชการพลเรือนปรับเป็นทหาร เริ่มกลับมาเงินเดือนเข้าขั้นร้อยเอกไปแล้ว ก็รับเป็นร้อยเอกเลย ไม่ได้เป็นร้อยโท ออกโตเมติกไปเลย”²¹⁴ กล่าวคือ การดำรงยศร้อยตรีหญิงไปร้อยโทหญิงใช้ระยะเวลา 3 ปี และการดำรงยศร้อยโทหญิงไปร้อยเอกหญิงใช้ระยะเวลา 4 ปี ฉะนั้นจะใช้เวลาทั้งหมด 7 ปี ซึ่งหากนับจากปีที่ถูกเลิกไปและกลับมีบทบาทอีกครั้งจะอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2497 ซึ่งในปีนั้นมีการแก้ไขพระราชบัญญัติยศทหาร (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2497 และการเปลี่ยนสภาพจากทหารหญิงมาเป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหมก็มีเพียงสมัยเดียว ซึ่งการปรับยศหรือการครองยศของเหล่าข้าราชการกลาโหมพลเรือนจะเป็นไปตามเวลาที่นับตั้งแต่เริ่มรับราชการ ดังข้อมูลจากการบอกเล่าของ คุณจีรวัสส์ ปันยารชุน (พิบูลสงคราม) ว่า “...ที่ไปไกลสุดเห็นจะเป็นองุ่น (นร.หญิง องุ่น รอดคำแหง) เพื่อนรักของคุณบัว ที่ขึ้นถึงยศพันโท...ทำหน้าที่สอนหนังสือทหารชาย”²¹⁵ ส่วนข้าราชการกลาโหมพลเรือน (นายสิบหญิง)

²¹² สจข., บก.สูงสุด 6/10. การจัดตั้งหน่วยทหารหญิงโอนเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือน ประเภทสามัญและยกเลิกคำชี้แจงทหาร (25 ก.ค. 87 - 26 เม.ย. 88).

²¹³ ภูริ, พวงศเจริญ และคณะ. (2561). *อยากลืมกลับจำ*. หน้า 127.

²¹⁴ โอภาส, เพ็ญเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). “เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย”. ใน *มติชนสุดสัปดาห์*. 6(2502). หน้า 18.

²¹⁵ เล่มเดิม. หน้า 127.

ได้รับการปรับเปลี่ยนเช่นกันตามบทเฉพาะกาลที่แจ้งไว้ในข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527 ว่า “...14.1 ตำแหน่งต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร ให้ผู้บังคับบัญชาตั้งแต่ชั้นผู้บัญชาการกองพล ผู้บังคับการกองเรือ ผู้บัญชาการกองพลบิน หรือเทียบเท่าขึ้นไป เป็นผู้สั่ง...” แต่ยังไม่พบหลักฐานว่ามีบทบาททางทหารเช่นเดียวกับนายร้อยหญิง ซึ่งทหารหญิงที่กลับมารับราชการทหารอีกครั้งในช่วงนี้ได้ทำหน้าที่ตามความสามารถของเหล่าทหารหญิงในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ต่อการทำงานและเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาให้กองทัพมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยยึดตามรูปแบบการจัดระบบในกองทัพของหลาย ๆ ประเทศ ที่จัดระบบการทำงานที่สมบูรณ์และการมีหน้าที่ที่เหมาะสมแก่บุคลากร ซึ่งการมีทหารหญิงอยู่ในกองทัพเพื่อช่วยแบ่งเบางานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการรบถือเป็นการที่ควรทำ เพราะทำให้กองทัพจัดกำลังทหารชายไว้เพื่อการรบมากขึ้น

การที่สตรีได้รับการสนับสนุนให้กลับมาดำรงอาชีพทหารอีกครั้ง ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากความต้องการกำลังคนของกองทัพไทยที่กำลังพัฒนากองทัพในยุคสงครามเย็น รวมถึงอาจจะได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกในช่วงเวลานั้น ซึ่งสถานการณ์โลกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญและส่งเสริมเรื่องเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนทั่วโลกที่เคลื่อนไหวทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ทั้งการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องถึงสิทธิมนุษยชนในด้านต่าง ๆ ทั้งสิทธิคนพิการ สิทธิเด็ก สิทธิสตรี และสิทธิของผู้สูงอายุ การเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพเพื่อรณรงค์ให้มีการยุติความขัดแย้ง สงคราม และการไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในเด็กและสตรี ตลอดจนการคัดค้านการใช้อำนาจทั้งนี้การเคลื่อนไหวของสตรียังให้ความสำคัญกับการปกป้องสิทธิ สถานภาพความเป็นมนุษย์ของสตรีและความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำและการกดขี่ทางเพศ รวมถึงการเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม และความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้หลายประเทศมีการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทของสตรีให้มีความก้าวหน้าในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

การเรียกร้องสิทธิการเท่าเทียมกันระหว่างชายกับหญิงเริ่มเคลื่อนไหวไปทั่วโลก โดยประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวสิทธิสตรีผ่านองค์กรผู้หญิงตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้ก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติเพื่อรวบรวมองค์กรผู้หญิงต่าง ๆ โดยเป็นการร่วมทำงานเพื่อสังคมและเพื่อเป็นองค์กรตัวแทนสตรีในการติดต่อกับองค์กรนานาชาติ ทั้งนี้มีองค์กรที่รณรงค์เพื่อสิทธิสตรี เช่น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2496 เพื่อส่งเสริมและตระหนักถึงสิทธิสตรีผ่านการรณรงค์เปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อความเสมอภาค

ระหว่างเพศ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมบทบาทสตรีอย่างเป็นรูปธรรม โดยประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรีใน พ.ศ. 2497 ทำให้เริ่มต้นมีกฎหมายครอบครัวและมรดก²¹⁶ สะท้อนให้เห็นการแสดงออกถึงศักยภาพและความสามารถของสตรีส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ และเริ่มเปิดโอกาสให้สตรีได้มีส่วนร่วมทั้งทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมากขึ้น

ทั้งนี้องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนได้เริ่มส่งเสริมและพัฒนาบทบาทสตรีโดยเฉพาะภายในกองทัพที่สตรีเริ่มมีบทบาทในกองทัพอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นตามลำดับ โดยทหารหญิงในยุคที่สองนี้ได้ทำหน้าที่ด้านการศึกษาและการสาธารณสุข ซึ่งต่างจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยแรกที่อาจตั้งใจให้กองทหารหญิงสามารถทำหน้าที่ในการรบแทนหรือร่วมรบกับทหารชายได้ด้วย เพราะทหารหญิงรุ่นแรกถูกฝึกด้วยหลักสูตรเช่นเดียวกับนายร้อยชาย แม้ว่าบทบาทหน้าที่ของทหารหญิงรุ่นแรกยังไม่ชัดเจน และยังไม่เกิดการปฏิบัติจริงก็ตาม หรืออาจตั้งใจให้เป็นหน่วยสนับสนุนแต่มีความพร้อมด้านการทหารด้วยเพราะขณะนั้นประเทศอยู่ในภาวะสงครามก็เป็นได้ ดังที่ทางรัฐบาลได้ตอบคำถามของนายประยูร ชันธรัักษ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทหารหญิงว่า “การจัดตั้งกองทหารหญิงนั้นมุ่งหมายจะอบรมให้หญิงมีความเข้มแข็งและเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาติในกิจการบางประการ และการที่จะส่งทหารหญิงไปทำการรบในแนวหน้านั้น รัฐบาลนี้ยังมีได้มีนโยบายที่จะกระทำเช่นนั้น”²¹⁷ จากข้อความนี้วิเคราะห์ได้ว่า ผู้นำมีความต้องการให้ทหารหญิงคอยสนับสนุนหรือช่วยงานอยู่เบื้องหลังเพื่อลดภาระหน้าที่ของทหารชายและเพื่อให้ทหารชายได้มุ่งมั่นในการรบ รวมถึงผู้นำยังเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของสตรีว่าหากถึงเวลาจำเป็น ทหารหญิงจะสามารถทำหน้าที่แทนทหารชายได้เช่นกัน เพราะหลักสูตรที่เหล่าทหารหญิงได้เล่าเรียนเป็นรูปแบบหลักสูตรเดียวกันกับนายร้อยชายที่จะเป็นทหารเหล่ารบหรือหน่วยกำลังรบในอนาคต ทั้งนี้ยังไม่พบหลักฐานที่กล่าวถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือบางทีรัฐบาลอาจจะมีได้มีความมุ่งหมายในการเป็นหน่วยรบของทหารหญิงอย่างจริงจัง แต่เป็นเพียงก่อตั้งขึ้นตามนานาประเทศในขณะนั้น

²¹⁶ ดวงหทัย, บุรณเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย : วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์ . หน้า 6.

²¹⁷ ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่องให้นายทหารออกจากประจำการ. (2488, 11 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 62 ตอน 70ง. หน้า 1878.

4.2. การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพครั้งสำคัญ เพราะสมัยนี้มีการพัฒนากองทัพในหลายด้านเพื่อให้มีศักยภาพเทียบเท่ากับนานาชาติประเทศ และที่สำคัญประการหนึ่งคือการเปิดโอกาสให้สตรีเข้าทำงานในกองทัพมากขึ้นในงานด้าน สาธารณสุขและด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการส่งเสริมบทบาทสตรีในกองทัพให้เหมาะสมแก่ สถานภาพและความสามารถอย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสมกับเพศสภาพ ได้แก่ อาจารย์ทหาร พยาบาล เพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้อาชีพทหารหญิงมีความแตกต่างตามยุคสมัยของผู้ นำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ตามลักษณะทางกายภาพและอาจเพราะเล็งเห็น ถึงความไม่เหมาะสมในการทำหน้าที่สู้รบหรือมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสงครามโดยตรง ดังนั้นหลักเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทหารหญิงจึงถูกพัฒนาและแก้ไขให้ มี ความสอดคล้องกับบทบาท หน้าที่ และคุณลักษณะของทหารหญิง

สิ่งที่สำคัญในการเข้ารับราชการทหาร คือ การปรับเจตคติและขจัดอคติทางเพศของทหาร หญิงผ่านการส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางเพศ ทั้งนี้เพื่อปรับทัศนคติดั้งเดิม เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของทหารหญิง โดยมีมุมมองว่าสตรีคือเพศที่อ่อนแอ และอ่อนไหวอาจจะส่งผลต่อการเลือกปฏิบัติ การตัดสินใจ และการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ซึ่ง การพัฒนาขีดความสามารถของทหารหญิงจะต้องส่งเสริมให้ทหารหญิงตัดสินใจพัฒนาโดยไม่ปิด กั้นและให้ความเท่าเทียมกับทหารชาย²¹⁸ กองทัพได้ส่งเสริมและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทาง ทหารสำหรับทหารหญิง โดยทหารหญิงควรได้รับโอกาสในการเข้ารับการศึกษาในหลักสูตรทาง ทหารตามแนวทางรับราชการ เพื่อเสริมบทบาทการเป็นผู้บังคับบัญชาและฝ่ายอำนวยการที่มี ภาวะผู้นำที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีทักษะในการคิดและตัดสินใจในสถานการณ์ระดับชั้นตาม มาตรฐานการฝึกศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างกำลังพลให้สามารถ ตอบสนองความต้องการตามภารกิจของส่วนราชการและหน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการสร้าง แรงจูงใจให้ทหารหญิงได้พัฒนาขีดความสามารถตามความถนัด มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี ได้รับความยุติธรรม และมีความก้าวหน้าในชีวิตรับราชการ

หลังการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ารับตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี การที่จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มาจากอาชีพทหารทำให้สนใจการพัฒนากองทัพทั้ง กองทัพบก กองทัพอากาศ และกองทัพเรือในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้ง

²¹⁸ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2563). เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เรื่อง “บทบาททหารหญิงกับภารกิจด้านการทหาร”. หน้า 1-2.

สำคัญสำหรับเหล่าสตรีที่รับราชการทหารและมีบทบาทหน้าที่ในกองทัพที่ชัดเจน โดยเป็นบทบาทด้านการสนับสนุนพันธกิจของกองทัพอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งกองทัพใช้สถานะความเป็นสตรีเพื่อเป็นผลดีในการทำงานของกองทัพเพื่อแบ่งเบางานเบื้องหลังและความเหมาะสมแก่สถานภาพ โดยทหารหญิงได้ประจำตามหน่วยงานต่างๆ เช่น เป็นอาจารย์สอนนักเรียนทหาร เป็นเสมียนประจำกองพันต่าง ๆ กองทัพบกได้ปรับปรุงนโยบายการรับสมัครเข้ารับราชการในกองทัพ ทั้งรูปแบบหลักสูตรทหารแบบวิชาชีพเฉพาะที่รับพลเรือนเข้าสู่กองทัพโดยตรง เช่น วิทยาลัยพยาบาลของแต่ละกองทัพ และการเข้ารับราชการจากพลเรือนเข้าทำงานเป็นข้าราชการทหารโดยจะต้องผ่านหลักสูตรวิชาทหาร หรือจากนายทหารหญิงที่รับราชการอยู่แล้วมาช่วยราชการ เช่น อาจารย์ทหาร ซึ่งบทบาทสตรีในกองทัพเริ่มเปิดกว้างและชัดเจน ส่งผลต่อการพัฒนากองทัพให้มีศักยภาพและเปิดโอกาสให้สตรีมากขึ้น

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ส่วนหนึ่งมาจากการที่ทางการเล็งเห็นปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในบางสายงานและการมีแนวคิดพัฒนาภายในกองทัพอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุขที่มีปัญหาหลัก คือ กำลังพลไม่เพียงพอต่อการทำงานทั้งแนวหน้าและแนวหลัง จึงจำเป็นต้องพึ่งพาเหล่าสตรี เพื่อเพิ่มกำลังพลและประสิทธิภาพของงาน ในงานด้านการศึกษาที่ต้องการอาจารย์เพิ่ม ส่งผลให้ทางกองทัพเริ่มเปิดรับนายร้อยหญิงจากพลเรือนเข้ารับราชการหรือนายทหารหญิงเข้ามาช่วยราชการในตำแหน่งอาจารย์ทหารหรือตำแหน่งเกี่ยวกับส่วนการศึกษา และด้านสาธารณสุขที่ต้องการบุคลากรทางการแพทย์ในการให้บริการสุขภาพแก่ทหารและประชาชน จึงจัดตั้งวิทยาลัยการพยาบาลของทหาร ที่มีหลักสูตรที่เน้นการเรียนและการฝึกแบบทหารคล้ายคลึงกับหลักสูตรทหารหญิง พ.ศ. 2485 แต่แตกต่างกันตรงที่วิชาชีพพยาบาลเป็นเหล่าสนับสนุนที่มีบทบาทชัดเจน ซึ่งกองทัพได้ริเริ่มและพัฒนาทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจำนวนบุคลากรให้เป็นระเบียบและเพียงพอต่อความรับผิดชอบตามแผนกต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด โดยเล็งเห็นถึงความจำเป็นความสามารถ และศักยภาพของสตรีต่อการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีภายในกองทัพจึงมีความแตกต่างกัน ทั้งการเข้ารับราชการและบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ถือเป็นโอกาสที่หลากหลายให้แก่สตรีเข้ารับราชการทหารอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

4.2.1. บทบาททหารหญิงด้านการศึกษา

สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้ความสำคัญแก่การศึกษามาเป็นอันดับต้น ๆ ดังคำปราศรัยในวันเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติในวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2502 ว่า “...เมื่อการศึกษาแห่งชาติเป็นงานยิ่งใหญ่ และสภาการศึกษาแห่งชาติที่ตั้งขึ้นก็เป็นสภายิ่งใหญ่

หน้าที่ของพวกเราที่ประชุมกันอยู่ในที่นี้ ก็จะต้องหาวิธีทำงานให้ได้ผลยิ่งใหญ่เช่นเดียวกัน เพราะการศึกษามีความสำคัญอย่างแท้จริงสำหรับมนุษยชาติ... ”²¹⁹ กองทัพเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาการศึกษาของทหาร ซึ่งจะเป็นเป็น 2 กลุ่ม

1. กลุ่มสตรีที่เปิดรับสตรีจากพลเรือนที่มีวุฒิในระดับอุดมศึกษามาเป็นอาจารย์ทหารประจำโรงเรียนเตรียมทหาร เนื่องจากตำแหน่งอาจารย์จะต้องอยู่ในระดับนายทหารชั้นสัญญาบัตร ซึ่งจะต้องจบไม่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษา

2. กลุ่มสตรีที่รับราชการทหารอยู่มารับตำแหน่งช่วยราชการ เพื่อเตรียมบุคลากรสำหรับโรงเรียนเตรียมทหารที่ตั้งขึ้นตามคำสั่งกระทรวงกลาโหมที่ 18/1741 ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2501²²⁰ โดยมีรายชื่อบางส่วนของอาจารย์ทหารหญิงตามคำสั่งกรมเสนาธิการกระทรวงกลาโหม กห ที่ 300/17947 ลงวันที่ 28 ส.ค. พ.ศ.2502 ดังนี้

ตาราง 10 รายชื่ออาจารย์ทหารประจำโรงเรียนเตรียมทหาร ใน พ.ศ. 2502

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง	อัตราเงินเดือน/บาท
1.	ร.ท.หญิง ศรีนวล เจียจันทร์พงษ์	อจข. ประจำวิชาอักษรศาสตร์	90
2.	ร.ท.หญิง ลักษณะมา ศรีจันทร์พานธุ์	อจข. ประจำวิชาคณิตศาสตร์	60
3.	ร.ท.หญิง ทศนีย์ อ่องไพบูลย์	นายทหารประจำกองวิชาการ	60
ณ โรงเรียนเตรียมทหาร ณ บริเวณราชดำเนิน			

ที่มา : สจข., บก.สูงสุด 6/28. รายงานข้าราชการ กรมเสนาธิการ กระทรวงกลาโหม (23 ม.ค. 2493 - 24 พ.ค.2503).

รายชื่ออาจารย์ผู้หญิงในตารางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สตรีเริ่มมีบทบาทที่เด่นชัดด้านการศึกษา นอกจากการเป็นอาจารย์แล้วสตรียังทำหน้าที่ต่าง ๆ ด้านวิชาการ เช่น ร.ต.หญิง อนงค์ พรีศักดิ์ดา ตำแหน่งประจำห้องสมุดกรมเสนาธิการ²²¹ ซึ่งการทำหน้าที่ด้านการศึกษาหรือส่วนการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่ากองทัพเห็นความจำเป็นของการมีสตรีเป็นกำลังพลและเพราะสตรีในสังคมไทยขณะนั้นได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยสตรีกลุ่มนี้ต้องฝึกวิชาทหารขั้นพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นอาชีพทหารเพียงเท่านั้น รวมถึงการบทบาทหน้าที่อีกด้านหนึ่งของด้านวิชาการ

²¹⁹ คณะรัฐมนตรี. (2507). **ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502 – 2504.** หน้า 31.

²²⁰ โรงเรียนเตรียมทหาร. (2560). **ประวัติโรงเรียนเตรียมทหาร.** (ออนไลน์).

²²¹ ตามคำสั่งกรมเสนาธิการ กระทรวงกลาโหม กห ที่ 317/18786 9 ก.ย. 2502 โปรดดูใน สจข., บก. สูงสุด 6/28. รายงานข้าราชการ กรมเสนาธิการ กระทรวงกลาโหม (23 ม.ค. 2493-24 พ.ค. 2503).

คือ การล่ามทางทหาร ซึ่งทางพลโทหญิง พิมาย มกรเสน จบการศึกษาระดับปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิต (อบ.31) วิชาเอกภาษาฝรั่งเศส วิชาโทภาษาอังกฤษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2506 – 2510 ได้เล่าถึงประสบการณ์รับราชการทางทหารว่า

“...มายเริ่มต้นเข้ารับราชการทหารด้วยการเป็นอาจารย์สอนและกำกับดูแลหลักสูตรภาษาอังกฤษที่กองภาษา กรมยุทธศึกษาทหารบก และรับทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศ หลังจากนั้นทำหน้าที่เป็นล่ามและแปลเอกสารสำคัญทางราชการของกองทัพบก มายดำรงตำแหน่งสุดท้ายเป็นหัวหน้าสำนักงานประสานการช่วยเหลือทางทหารกับต่างประเทศ และเป็นหัวหน้าสำนักงานในคณะที่ปรึกษาทางทหารของสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทย (JUSMAG THAI)...

ผลงานชิ้นเอกของมายคือ การจัดทำหลักสูตรพิเศษ “Australian English Course” สำหรับนายทหารที่จะไปศึกษาต่อที่ประเทศออสเตรเลีย...เมื่อเกษียณอายุราชการ มายได้รับพระราชทานยศ พลโท ซึ่งนับเป็นยศทางทหารสูงสุดสำหรับนายทหารหญิง²²²

พลโทหญิง พิมาย มกรเสน ได้รับทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศหลายทุน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น หลักสูตรเสนาธิการทหารบก หลักสูตรชั้นนายพัน และหลักสูตรเฉพาะทาง เช่น การบิน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีภายในกองทัพสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกหรือการเข้าสู่สงครามเย็นที่ประเทศต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงศักยภาพของประเทศตนเอง และการมีบทบาทของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด²²³ จึงตระหนักถึงความสำคัญของด้านวิชาการในกองทัพเพื่อจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกองกำลังที่มีประสิทธิภาพ จึงทำให้สตรีมีบทบาทในกองทัพและเป็นบทบาทหน้าที่ที่จะต้องใช้สตรีในการปฏิบัติหรืออาจเป็นเพราะสตรีปฏิบัติได้ดีกว่าชาย รวมถึงความไม่เพียงพอของจำนวนกำลังพลส่งผลให้สตรีได้รับโอกาสทางอาชีพมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของสตรีภายในกองทัพที่มีความโดดเด่นมากกว่าแต่ก่อน

²²² สมามณีนิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ คณะอักษรศาสตร์. (2563). **เรื่องเล่าของนิสิตเก่ารุ่น 31**. (ออนไลน์).

²²³ แต่งตั้งให้จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด. (2500, 1 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 74 ตอน 83. หน้า 1386.

4.2.2. บทบาทด้านการแพทย์พยาบาล

นโยบายพัฒนากองทัพของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำไปสู่การปรับปรุงกองทัพในด้านต่าง ๆ ทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ทางทหาร กองกำลังพล และการส่งเสริมการทำงานของหน่วยงานที่สนับสนุนการบริการด้านส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพที่จำเป็นต้องมีเพื่อกำลังพล เมื่อย้อนกลับไปในอดีต หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้กองทัพได้ตระหนักถึงความต้องการเจ้าหน้าที่สายการแพทย์พยาบาล โดยสถิติผู้เจ็บป่วยทั้งทหาร ครอบครัวทหาร และพลเรือนที่เข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลและสถานพยาบาลของกองทัพเพิ่มจำนวนสูงขึ้นตามลำดับ และเล็งเห็นว่าหน่วยงานด้านการแพทย์เป็นหน่วยงานที่สำคัญสำหรับกองทัพ โดยแต่เดิมโรงพยาบาลทหารให้บริการเฉพาะทหารและผู้ป่วยที่เป็นชาย ต่อมาได้เริ่มให้บริการแก่ข้าราชการและครอบครัวที่มีผู้ป่วยสตรีมากขึ้น จึงได้เปิดรับสมัครสตรีเข้าศึกษาและรับราชการในฐานะพยาบาลทหาร ซึ่งจะต้องศึกษาตามหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการและวิชาทหารตามสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ (สปท.) สังกัดกระทรวงกลาโหม ทั้งนี้เมื่อจบการศึกษาแล้วจะได้ประดับยศทางทหาร ส่งผลให้กองทัพทุกเหล่าทัพตระหนักถึงความจำเป็นและเริ่มพัฒนาการพยาบาลตามลำดับ ได้แก่ กองทัพอากาศก่อตั้งโรงเรียนจ่าอากาศพยาบาลหญิง สังกัดกรมยุทธศึกษาทหารอากาศ เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2501²²⁴ กองทัพบกก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยกองทัพบก เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2506²²⁵ และกองทัพเรือก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2511²²⁶

1. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ

เมื่อเข้าสู่ พ.ศ. 2500 พลอากาศเอก เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ผู้บัญชาการทหารอากาศ ทราบถึงปัญหาการขาดแคลนนางพยาบาลเป็นจำนวนมากและต้องการกำลังพล

²²⁴ พ.ศ. 2503 ย้ายมาสังกัดกรมแพทย์ทหารอากาศ และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนพยาบาลทหารอากาศ (พ.ศ. 2507) ซึ่งครั้งสุดท้ายเป็นวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ (พ.ศ. 2532) และ พ.ศ. 2537 ได้เข้าเป็นสถาบันสมทบของมหาวิทยาลัยมหิดลตามประกาศลงวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2537 โปรดดู **ราชกิจจานุเบกษาฉบับประกาศทั่วไป** เล่มที่ 111 (ตอนพิเศษ 56ง).

²²⁵ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. หน้า 18-19.

²²⁶ พ.ศ. 2532 ได้รับอนุมัติจากกระทรวงกลาโหมเปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ ต่อมา พ.ศ. 2536 ทางวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศเข้าเป็นสถาบันสมทบของมหาวิทยาลัยมหิดลและได้ปรับปรุงเป็นหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2537 โปรดดู วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2562). **ประวัติวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ**. (ออนไลน์).

นางพยาบาลเพิ่ม จึงปรารภว่า “ทำไมกรมแพทยทหารอากาศไม่คิดจัดตั้งโรงเรียนเพื่อผลิตพยาบาลหญิงใช้เองบ้าง”²²⁷ โดยทางกองทัพอากาศได้ประชุมและรับอนุมัติตั้ง “โรงเรียนจ่าอากาศพยาบาลหญิง” สังกัดกรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2500 โดยมี นาวาอากาศเอก สดับ ธีระบุตร (ผู้อำนวยการโรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดชและรักษาราชการแทน นายแพทย์ใหญ่ทหารอากาศ) เป็นผู้บังคับกองคนแรกพร้อมเปิดการศึกษาในวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2501 โดยใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย ซึ่งได้รับการรับรองจาก กระทรวงสาธารณสุข นอกจากนี้เหล่านักเรียนพยาบาลจะต้องได้รับการศึกษาวิชาเฉพาะของพยาบาลอากาศ ได้แก่ วิชาเกี่ยวกับการพยาบาลเวชศาสตร์การบิน การพยาบาลทหารภาคพื้น และวิชาเกี่ยวกับทหารทั่วไป ซึ่งมีระยะเวลาการศึกษา 4 ปี โดยจะรับสมัครจากพลเรือนผู้ที่สำเร็จ การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (มัธยมปีที่ 3) ประกอบด้วยทุน 2 ประเภท ได้แก่ ทุนกองทัพอากาศ และทุนฝากเรียนจากหน่วยราชการอื่น ๆ เมื่อจบการศึกษาจะได้รับใบประกอบโรคศิลปะการพยาบาล ผดุงครรภ์และอนามัยชั้นหนึ่งจากกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษาด้วยทุน กองทัพอากาศจะได้รับการแต่งตั้งยศเป็นนายทหารชั้นประทวน โดยจำนวนนักเรียนจ่าอากาศ พยาบาลหญิง (นจพ.) ในปีแรก แบ่งเป็นทุนกองทัพอากาศ 32 คน และทุนฝากเรียนจากกระทรวง สาธารณสุข 5 คน²²⁸ ซึ่งต่อมาสถานศึกษาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนพยาบาลทหารอากาศ” และ ปัจจุบันเป็น “วิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ” ตามลำดับ

ภาพประกอบ 3 นักเรียนจ่าอากาศพยาบาล รุ่นที่ 1

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (20-21).

การเรียนการสอนในระยะเริ่มแรกได้รับความร่วมมือส่วนใหญ่มากจากแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช อาจารย์จากโรงเรียนนายเรืออากาศ และส่วนราชการภายนอกกองทัพอากาศ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงสาธารณสุข โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาล

²²⁷ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. หน้า 21.

²²⁸ เล่มเดิม. หน้า 21.

จุฬาลงกรณ์ และสภากาชาดไทย นอกจากนี้โครงสร้างภายในของโรงเรียนพยาบาลเจ้าอากาศหญิง
ในรุ่นแรกประกอบไปด้วยฝ่ายปกครองและฝ่ายการศึกษาดังนี้

ตาราง 11 รายชื่ออาจารย์ประจำโครงสร้างภายในโรงเรียนพยาบาลเจ้าอากาศหญิง (รุ่น 1)

ลำดับ	ฝ่ายปกครอง	หมายเหตุ
1.	เรืออากาศตรีหญิง พวงน้อย ศรีจันทร์	ผู้ปกครองคนแรก
2.	เรืออากาศเอกหญิง ม.ล.สงวนวงศ์ ศรีถาวร	ผู้รับผิดชอบแทน
ฝ่ายวิชาการ		
1.	ครูสุมิตรา วรมาลี	ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ ลำดับ 2 – 4
2.	เรืออากาศโทหญิง ทองล้วน ว่องวิศว์	ผู้รับผิดชอบ รับผิดชอบที่เพิ่มคือ
3.	อาจารย์ชูศักดิ์ ธานินทร์ปฐมรัฐ	ผู้ช่วย การเข้าเวร
4.	อาจารย์เฉลียว ชำนาญณรงค์	ผู้ช่วย ปกครองนักเรียน

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (21).

ตารางข้างต้นสะท้อนให้เห็นบทบาทของสตรีที่ก้าวเข้ามาบริหารและจัดการ
โรงเรียนภายในกองทัพอากาศหรือการเป็นผู้นำทางทหารของนักเรียนทหาร นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2505
ผู้สำเร็จการศึกษารุ่นแรกจะได้รับคัดเลือกบรรจุเป็นอาจารย์ 2 คน และมีการบรรจุผู้สำเร็จ
การศึกษาของรุ่นต่อมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะมีอาจารย์เพิ่มปีละ 1 – 2 คน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้
เหล่านักเรียนที่จบใหม่มีโอกาสในการแสดงศักยภาพทางด้านความรู้และการเข้ามามีบทบาทการ
เป็นผู้นำของเหล่านักเรียนพยาบาลทหารอากาศ ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการได้รับการส่งเสริมใน
เรื่องการศึกษามากขึ้นส่งผลให้บทบาทสตรีถูกยกระดับ

ภาพประกอบ 4 การเรียนการสอนของนักเรียนเจ้าอากาศพยาบาล รุ่นที่ 1

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (22).

ทางด้านหลักสูตรได้พัฒนาและปรับเปลี่ยนเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตร
พยาบาลศาสตร์ (เทียบเท่าปริญญาตรี) เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาวิชาชีพการพยาบาลของ

ประเทศซึ่งเป็นระดับอุดมศึกษา โดยมีการเปลี่ยนแปลงเกณฑ์การรับผู้เข้าศึกษาเป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.5 หรือ ม.6 ในปัจจุบัน) ซึ่งเปิดรับรุ่นแรกในปีการศึกษา 2520 ระยะเวลาเรียน 4 ปี โดยเป็นการเปิดรับนักเรียนทุนส่วนตัวร่วมด้วยเป็นครั้งแรก เมื่อสำเร็จการศึกษาจะได้รับการบรรจุเป็นนายทหารสัญญาบัตรยศเรืออากาศตรีหญิง²²⁹ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการศึกษาด้วยการทัศนศึกษาดูงานและการให้ทุนการศึกษาในระดับปริญญาโทเป็นต้นไป รวมถึงการส่งเสริมนักเรียนพยาบาลทหารอากาศเข้ารับการศึกษที่ต่างประเทศ เช่น โรงเรียนพยาบาลกลาโหมเกาหลีใต้²³⁰ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทด้านการศึกษาของสตรีเป็นส่วนใหญ่

บทบาทสตรีภายในกองทัพอากาศได้รับการยอมรับและได้แสดงความสามารถในการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นบทบาทอาจารย์ บทบาทของผู้บริหาร และบทบาทนักเรียนทหาร เมื่อเข้ามาสู่สังคมทหารเหล่านักเรียนพยาบาลทหารอากาศจะต้องได้รับการฝึกฝนในแบบทหาร ตามที่ตัวแทนนักเรียนพยาบาลอากาศรุ่นที่ 6 ได้กล่าวว่า “...วิชาชีพนี้ต้องใช้ความอดทนอย่างมาก เหนื่อย แต่ก็มีความสุขใจที่ได้ช่วยเหลือเห็นเขายิ้มได้ อีกทั้งเป็นโรงเรียนทหารด้วย ก็มีระเบียบวินัย...ทุกวันนี้รู้สึกภูมิใจกับตัวเอง ภูมิใจกับครอบครัว...”²³¹ นาวาอากาศเอกหญิง กรรณิการ์ บัวเผื่อน นักเรียนพยาบาลทหารอากาศรุ่นที่ 24 ได้เล่าว่า “...จากวันนั้นเป็นต้นมาแทบทุกชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากจุดเดิมโดยสิ้นเชิง อดีตเด็กชนหลายคนต้องฝึกซ้ำแล้วซ้ำเล่านับร้อยครั้งกับทำยี่หนึ่ง ไหล่ตั้ง หลังตรง มือทำวันทยหัตถ์ ให้นิ้วเรียงชิดติดกัน เป็นความยากลำบากที่ไม่สามารถลบเลือนจากความทรงจำได้...”²³²

เมื่อเหล่านักเรียนพยาบาลทหารจบการศึกษามาจะต้องเป็นทั้งนายทหารและนางพยาบาลที่มีความสามารถ สะท้อนให้เห็นว่าการที่กองทัพอากาศเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำของสตรีและการปกครองตนเอง ส่งผลให้เหล่านักเรียนพยาบาลทหารอากาศเกิดความภาคภูมิใจและมีประสบการณ์ที่ประทับใจจากวิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ โดยบอกเล่าผ่านหนังสือ “60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ” ซึ่งมีความตอนหนึ่งของ นาวาอากาศเอกหญิง ลำดวน เจริญสมบัติ นักเรียนพยาบาลทหารอากาศรุ่นที่ 16 ได้กล่าวว่า

“...เมื่ออยู่ชั้นปี 4 การเรียนและการฝึกเบาลงมาก มีการศึกษาดูงานทั้งระยะใกล้และระยะไกล เป็นช่วงเวลาของการเรียนที่มีความสุข สนุกสนาน

²²⁹ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. หน้า 22.

²³⁰ แหล่งเดิม. หน้า 40.

²³¹ แหล่งเดิม. หน้า 71.

²³² แหล่งเดิม. หน้า 47.

มากที่สุด เมื่อสอบผ่านเทอมสุดท้ายก็ไปสอบขึ้นทะเบียนประกอบโรคศิลปะ
สาขาพยาบาลและการผดุงครรภ์ ชั้นหนึ่ง และเมื่อสอบผ่านก็จะได้รับใบประกอบ
โรคศิลปะฯ ตลอดชีพ หลังจากนั้นพวกเราได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการ
กองทัพอากาศ ในตำแหน่งพยาบาลประจำการทุกคน...

...แม้จะได้กลับมาทำงานและร่วมพัฒนาสถาบันก็ยังนับว่าเป็น
การกระทำเพียงน้อยนิดในการทดแทนบุญคุณสถาบัน ยังมีพระคุณอีกมากมายที่
ผู้เขียนไม่อาจทดแทนได้หมด..."²³³

ภาพประกอบ 5 การเรียนการสอนของนักเรียนจำอากาศพยาบาล รุ่นที่ 1
ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (53).

2. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เล็งเห็นถึงการพัฒนาการแพทย์และพยาบาลของ
กองทัพบกให้เจริญก้าวหน้า จึงจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นใน พ.ศ. 2504 เพื่อพิจารณาปรับปรุงกิจการ
ของโรงพยาบาลและได้อนุมัติให้จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยกองทัพบกอย่างเป็นทางการ โดยเป็นหน่วยในอัตราของโรงเรียนเสนาธิการ กรมแพทย์ทหารบก ตามบันทึกข้อตกลงของ
กรมยุทธการทหารบกที่ 755/06 ลงวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2506 ว่า

“โรงพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยกองทัพบกนี้ นับว่าเป็น
สถาบันแห่งหนึ่งที่จะเชิดชูเกียรติของการพยาบาลกองทัพบก และช่วย
พัฒนาการรักษาพยาบาลของกองทัพบกให้ถึงวัตถุประสงค์ได้ตามที่กำหนดไว้...
ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้นยินดีและพร้อมอยู่เสมอที่จะสนับสนุนกิจการแพทย์ทหาร
อยู่ตลอดเวลา”²³⁴

²³³ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. หน้า 51.

²³⁴ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. หน้า 19.

ซึ่งเปิดการศึกษาเหล่าพยาบาลรุ่นแรก คือ หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาล ผดุงครรภ์และอนามัย พ.ศ. 2506 เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 โดยรับจากผู้จบการศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นหลักสูตรที่ต้องเรียน 4 ปีการศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับ ใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะฯ และรับการบรรจุเป็นข้าราชการทหารชั้นประทวนยศ “จ่าสิบโทหญิง” โดยมีนักเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยกองทัพบก รุ่นแรกจำนวน 37 นาย (ทุน กองทัพบก 25 นาย และทุนฝากเรียน 12 นาย) โดยระบบการเรียนการสอนในระยะแรกจะได้รับการสนับสนุนอาจารย์จากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ระบบบริหารได้รับการสนับสนุนจาก โรงเรียนพยาบาลสภากาชาดและโรงเรียนพยาบาลศิริราชพยาบาล²³⁵

ในตอนแรกกองทัพบกได้กำหนดข้อกำหนดต่าง ๆ หรือข้อควรปฏิบัติสำหรับทหารหญิง เช่น การถูกจำกัดชั้นยศตามข้อกำหนดของทหารหญิงว่าควรจะมียศไม่เกินชั้นยศใด ตามช่วงอายุและการสมรส แต่ภายหลังได้ยกเลิกข้อกำหนดและให้โอกาสพยาบาลทหารหญิงได้ทำหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละบุคคล เช่น นายทหารเครื่องช่วยฝึกต้องดูแลรับผิดชอบการจัดเตรียมห้องสาธิต (ห้องปฏิบัติการพยาบาลในปัจจุบัน) นายทหารส่งกำลังรับผิดชอบในการจัดทำวัสดุครุภัณฑ์ทุกราย และมีผู้ทำหน้าที่อาจารย์ปกครองฝ่ายการศึกษา ส่งผลให้ทหารหญิงเริ่มมีบทบาทในสังคม การทำงานของทหารมากขึ้น แต่กระนั้นค่านิยมในสังคมไทยยังคงไม่คุ้นเคยกับสตรีที่ประกอบอาชีพทหาร จากการบอกเล่าของ พลตรีหญิง นันทา เกษหอม นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 1 ว่า

“...บางวันเราแต่งชุดฝึกเพราะเป็นช่วงของการฝึกทหาร ขึ้นรถกระบะสูง ๆ โลง ๆ ของโรงเรียนเสนาธิการไป นักเรียนพยาบาลก็นั่งข้างยืนข้าง ขณะที่รถวิ่งอยู่ไปตามถนนก็มีรถของชายหนุ่มขับตาม เมื่อรถเราเลี้ยวเข้ารั้วจุฬาฯ ท่านกำชับรถเลยไป ดิฉันว่าเขาคงเห็นแปลกที่เห็นสตรีวัยรุ่นแต่งชุดฝึกเป็นหมู่คณะ ใหม่พอสมควร สมัยโน้นมีทหารหญิงแล้วก็จริง แต่ที่จะเป็นวัยรุ่นและเป็นคณะใหญ่ก็มีที่เราแห่งเดียว”²³⁶

วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกได้ให้ความสำคัญแก่วิชาทหาร โดยมีเวลาเรียนถึงปีละ 1,540 ชั่วโมง ในระยะเวลา 4 ปี เพื่อสำเร็จการศึกษามาจะได้เป็นข้าราชการทหารได้อย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกับทหารชาย รวมถึงการเข้าใจในการแพทย์ของกองทัพบกได้ดีกว่าการรับสมัครจากสถาบันอื่น ๆ โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมกับการเผชิญหน้าต่อภาวะสงคราม แต่ยังสอนให้พยาบาลทหารได้มีความเป็นผู้นำอีกด้วย ซึ่งเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วแต่ละคนจะได้ไปประจำเป็น

²³⁵ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. หน้า 25.

²³⁶ แหล่งเดิม. หน้า 91-92.

หัวหน้าหน่วยที่โรงพยาบาลต่าง ๆ ทั้ง 4 กองทัพบก และบางคนได้ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ในระดับหัวหน้าต่าง ๆ จากการบอกเล่าของพลตรีหญิง สมใจ ทรัพย์พวง นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 6 ว่า

“...อีกทั้งตลอดระยะเวลา 4 ปี ของการเรียนและการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชีวิตของผู้ป่วยที่อยู่ในความดูแล ทำให้ต้องเป็นผู้ที่กล้าตัดสินใจ ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง เข้าใจและเห็นความจำเป็นของการมีภาวะผู้นำ ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่เรียนรู้จากวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก...”²³⁷

ภาพประกอบ 6 เหล่าอาจารย์รุ่นแรกของโรงพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยกองทัพบก

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. (25).

นอกจากนี้กองทัพบกยังได้สนับสนุนในเรื่องการศึกษาด้านพยาบาล โดยการให้ทุนกองทัพบกเพื่อไปศึกษาต่างที่ต่างประเทศ เช่น พันโทหญิง เครือวัลย์ สุวรรณรัตน์ นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 3 ได้รับทุนไปเล่าเรียนปริญญาตรีพยาบาลที่ McGill University, Montreal, Canada แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรเพื่อให้วิทยาลัยพยาบาลทหารบกเป็นสถาบันที่มีคุณภาพและสามารถผลิตข้าราชการที่มีคุณภาพ

ความสนใจในอาชีพพยาบาลทหารไม่เพียงแต่จะมีผลต่อสตรีเฉพาะกลุ่มเหมือนนายร้อยหญิง แต่อาชีพพยาบาลทหารนั้นยังคงมีค่านิยมและลักษณะงานที่เหมาะสมแก่ความเป็นหญิงค่อนข้างสูงจึงได้รับความสนใจจากเหล่าสตรี แต่กระนั้นการถูกปลูกฝังจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพก็มีส่วนทำให้บุตรหลานตัดสินใจเข้าศึกษาในวิทยาลัยพยาบาลทหารบก เช่น พลโทหญิง สุขุมล (ธัญญสิริ) เศวตวงศ์ชาติพิทย์ นักเรียนพยาบาลรุ่นที่ 6 ได้เล่าว่า

“ตอนเด็กความคิดสับสนโตขึ้นจะเป็นอะไรดี ขณะที่ความคิดเคล็ดแสนจะบรรเจิดก็มีบุพการีมาช่วยคิด... เข้าไปเป็นพยาบาลทหารนะ โอ้ย!

²³⁷ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. หน้า 147.

เป็นได้ใจกลัวผีจะตาย ในที่สุดก็ได้เข้าโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย กองทัพบก จบออกมาจะได้เป็นพยาบาลอย่างคุณแม่และเป็นทหารอย่างคุณพ่อ ตามที่ท่านได้คาดหวังไว้...”²³⁸

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าการเป็นพยาบาลทหารจะมาจากค่านิยมใดหรือพื้นฐานการปลูกฝังแบบใด ล้วนแล้วส่งผลให้เหล่าพยาบาลทหารที่เข้าศึกษานั้นมีความประทับใจและภาคภูมิใจเช่นเดียวกันเนื่องจากวิทยาลัยพยาบาลทหารบกถือเป็นสถาบันอันมีเกียรติและศักดิ์ศรี นอกจากนี้การปลูกฝังระบบความคิดก็สำคัญ โดยจะปลูกฝังตั้งแต่เข้าเป็นนักเรียนพยาบาลทหาร ให้เคารพหรือยึดถือในระบบอาวุโส (Seniority) ระบบรุ่นพี่รุ่นน้องที่หล่อรวมความเป็นหนึ่งเดียวกัน รวมถึงการเรียนรู้วิชาทหารที่จะส่งเสริมให้มีความเป็นผู้นำ จึงทำให้อาชีพพยาบาลทหารมีความแตกต่างจากพยาบาลสถาบันอื่น ๆ ดังเพลงประจำสถาบันที่ว่า “...พยาบาลทหารบก เราเหมือนหยกที่เจียรระโน หยกเขียวใสสดวิไล เพียบพร้อมในเมตตาปรานี พยาบาลทหารกล้าชนทุกหน้าที่ ด้วยความยินดี ช่วยเหลือทุกเมื่อทุกที่ ต่างพร้อมพลีแรงกายแรงใจ...”²³⁹

ภาพประกอบ 7 นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 1

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. (28).

เหล่านักเรียนพยาบาลทหารบกจากรุ่นที่ 1 – 10 (พ.ศ. 2507- 2516) ในหลักหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย พ.ศ. 2506 เริ่มต้นรับราชการทหารชั้นประทวนยศ “จ่าสิบโทหญิง” (ชั้นประทวน) และได้พัฒนาด้านหลักสูตรทั้งภายในและภายนอก ตั้งแต่นักเรียนพยาบาลทหารบก รุ่นที่ 11 – 17 (พ.ศ. 2517 - 2523) โดยได้ปรับหลักสูตรให้เทียบเท่าอนุปริญญา มีเครื่องแต่งกายด้วยชุดเครื่องแบบ ผู้จบการศึกษาจะเริ่มต้นรับราชการทหารชั้น

²³⁸ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556. หน้า 149.

²³⁹ แหล่งเดิม. หน้า 151.

สัญญาบัตรยศ “ร้อยตรีหญิง” จากนั้นได้พัฒนาเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ที่เทียบเท่าปริญญาตรี (พ.ศ. 2524 - 2528) และหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (พ.ศ. 2528) จนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงการที่กองทัพบกให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาพยาบาลเพื่อพัฒนาให้มีมาตรฐานทัดเทียมระดับสากล

3. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ

แม้ว่าวิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือก่อตั้งขึ้นหลังสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่การตั้งวิทยาลัยพยาบาลทหารเรือเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีวิทยาลัยพยาบาลของทหารอากาศและทหารบกที่ตั้งขึ้นก่อนแล้ว ซึ่งการแพทย์และพยาบาลของกองทัพเรือได้ริเริ่มและพัฒนาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยโรงเรียนพยาบาลมีฐานะเป็นโรงเรียนทหารตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมอยู่ในการปกครองบังคับบัญชาของกรมแพทย์ทหารเรือ จากหลักฐานพบว่าโรงเรียนมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2433 เมื่อ พ.ศ. 2452 นายแพทย์เบอร์เมอร์ (A.H.Bochmer) ชาวเยอรมันเป็นแพทย์ใหญ่ที่เริ่มมีการคัดเลือกหรือถามความสมัครใจจากทหารเรือเหล่าอื่น ๆ เข้ามาเป็นพยาบาล จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2495 ทางกรมแพทย์ทหารเรือได้รับบรรจุแพทย์หญิงเข้ารับราชการเป็นครั้งแรก ทำให้โรงเรียนจำพยาบาลมีครูผู้สอนเป็นสตรีร่วมอยู่ด้วย²⁴⁰

ต่อมา พ.ศ. 2508 พล.ร.ต. สนิท โปชะกะฤณะ นายแพทย์ใหญ่ทหารเรือ ได้เสนอขออนุมัติเปิดโรงเรียนผลิตพยาบาลใช้เอง ซึ่งจะบริการเฉพาะทหารและผู้ป่วยที่เป็นชายและเริ่มให้บริการแก่ข้าราชการและครอบครัว รวมถึงผู้ป่วยสตรีมากขึ้น เนื่องจากเล็งเห็นว่ามีความจำเป็นจะต้องมีกำลังพลทางด้านพยาบาลหญิงเพื่อสนับสนุนกิจการของโรงพยาบาลให้สมบูรณ์แบบ ดังนั้นการผลิตพยาบาลขึ้นเองจะได้พยาบาลที่มีเจตคติและเข้าใจในการแพทย์ของกองทัพเรือได้ดี เพื่อเกิดผลดีกว่าการรับสมัครจากสถาบันอื่น ๆ การขออนุมัติก่อตั้งโรงเรียนผลิตพยาบาลได้ใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก โดยใช้เวลา 3 ปีถึงได้รับการอนุมัติ แต่กระนั้นอุปสรรคใหญ่ที่สำคัญคือ ความไม่เข้าใจของกำลังพลในกองทัพเรือและการขัดต่อระเบียบของกองทัพเรือ เนื่องจากระเบียบกองทัพเรือว่าด้วยการศึกษาในขณะนั้นกำหนดว่าหลักสูตรนักเรียนจำพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยเป็นหลักสูตร 1 ใน 5 หลักสูตรของโรงเรียนพยาบาล แต่ทางกำลังพลทหารเรือแย้งว่าใช้ไม่ได้ เพราะระเบียบกองทัพเรือกำหนดไว้ขัดกับข้อบังคับกลาโหมที่กำหนดว่า นักเรียนทหารต้องเป็นชาย ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีนักเรียนทหารหญิงที่เป็นนายร้อยหญิง มีเพียงแต่นักเรียนพยาบาล

²⁴⁰ ประวัติโรงเรียนพยาบาล กรมแพทย์ทหารเรือ. (ออนไลน์)

หญิงของกองทัพอากาศและกองทัพบกที่เป็นเพียงนักเรียนจำพยาบาลเท่านั้น²⁴¹ อย่างไรก็ตามการจัดตั้งโรงเรียนผลิตพยาบาลสำเร็จได้ก็ด้วยพระบารมีแห่งองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่ทรงโปรดให้การสนับสนุนการก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยของกองทัพเรือ

จนวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2511 กระทรวงกลาโหมอนุมัติอัตราให้โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยเป็นโรงเรียนที่ขึ้นตรงต่อกองการศึกษา กรมแพทย์ทหารเรือ ซึ่งผู้ศึกษาในหลักสูตรจะเรียกว่า “นักเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย” และให้โรงเรียนผู้ช่วยพยาบาลซึ่งมีอยู่เดิมเป็นหลักสูตรหนึ่งของโรงเรียนพยาบาลนี้ด้วย โดยจะมีระยะเวลาตามหลักสูตร 4 ปีตามมาตรฐาน โดยรับผู้เรียนจากบุคคลพลเรือนที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเมื่อสำเร็จการศึกษาจะได้รับการแต่งตั้งยศเป็นนายทหารประทวนชั้นยศพันจ่าโท

ภาพประกอบ 8 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเสด็จเยี่ยมเหล่า
นักเรียนจำพยาบาลทหารเรือ

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (22).

ซึ่งการเรียนการสอนได้รับความร่วมมือจากแพทย์และพยาบาลของกรมแพทย์ทหารเรือ โดยมีรายชื่อตามคำสั่งกองทัพเรือที่ 178/2511 ลงวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2511 ดังนี้ ตาราง 12 รายชื่ออาจารย์ประจำโรงเรียนพยาบาลหญิง รุ่น 1 (กองทัพเรือ)

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1.	น.อ. ฉายแสง ณ นคร	หัวหน้ากองการศึกษา (รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียน)

²⁴¹ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. หน้า 23.

ตาราง 12 (ต่อ)

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
2.	น.ต.หญิง นวลพรรณ ณาเย็นตร	ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน
3.	ร.ท. วิเชียร ฤทธาเวช	ประจำโรงเรียน
4.	ร.ท.หญิง สุภา พันธุโกมล	ครูพยาบาล
5.	ร.ท.หญิง ลออ มัธยาคม	ครูประจำชั้น
6.	ร.ท.หญิง อูบล ศรีไสว	ผู้ช่วยครูปกครอง

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (24).

ต่อมา พ.ศ. 2523 กองทัพเรืออนุมัติหลักการให้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของโรงเรียนพยาบาลจากหลักสูตร 3 ปี 6 เดือน เป็นหลักสูตร 4 ปี เพื่อยกระดับการศึกษาพยาบาลขึ้นเป็นระดับปริญญาหรือเทียบเท่าปริญญาเทียบเท่าสถาบันอื่น ๆ โดยใช้ชื่อหลักสูตรว่า “หลักสูตรพยาบาลศาสตร์” ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญาตรีและได้รับการแต่งตั้งยศเป็นนายทหารสัญญาบัตรชั้นยศเรือตรี นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2527 ทางกองทัพเรือได้เปิดการสอนนักเรียนพยาบาลศาสตร์ระดับต้นหญิงขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่ง ซึ่งจะเป็นนักเรียนทุนของกองทัพเรือทั้งหมด ระยะเวลาการศึกษา 2 ปี โดยจะรับจากพลเรือนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เมื่อสำเร็จราชการจะได้รับประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ระดับต้นและได้รับการแต่งตั้งยศเป็นนายทหารประทวนชั้นยศจ่าตรี²⁴² ต่อมาได้ยกเลิกตามมติของสภาการพยาบาลใน พ.ศ. 2544 และได้รับอนุมัติจากกระทรวงกลาโหมให้เปลี่ยนชื่อเป็น “วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ” เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ซึ่งสภามหาวิทยาลัยมหิดลมีมติให้วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือเข้าเป็นสถาบันสมทบของมหาวิทยาลัยมหิดลและได้ปรับปรุงหลักสูตรจากเดิมหลักสูตรพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยเทียบเท่าปริญญาตรี เป็นหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2537 ในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2536²⁴³

เหล่านักเรียนพยาบาลทหารเรือจะมีความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลเป็นการเฉพาะที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากพยาบาลวิชาชีพจากสถาบันอื่น ๆ คือ ความสามารถด้านการพยาบาลเวชศาสตร์ทางทะเล เช่น การกู้ชีพและช่วยเหลือชีวิตทางน้ำ (Maritime and

²⁴² วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ. หน้า 25.

²⁴³ ประกาศทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง การรับวิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2537. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 55ง. 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537. หน้า 23.

Aquatic Life Support : MALS) การพยาบาลผู้ประสบอุบัติเหตุและสาธารณภัยทางน้ำและทางทะเล (Maritime Disaster Nursing) การช่วยชีวิตเชิงยุทธวิธี (Tactical, Combat and Casualty Care) การพยาบาลผู้ที่ได้รับการรักษาด้วยเครื่องปรับแรงดันบรรยากาศสูง (Nursing in Patients with Hyperbaric Oxygen)²⁴⁴ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความต่างของวิชาชีพพยาบาลของสถาบัน โดยวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศได้มุ่งเน้นในเรื่องการพยาบาลเวชศาสตร์ทางทะเล ตลอดจนการพยาบาลกำลังพลกองทัพอากาศที่เจ็บป่วยจากการปฏิบัติงานในสถานที่ทำงานของกองทัพอากาศ เช่น ในเรือ โรงงานของกองทัพอากาศ และพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความเสี่ยงต่อความเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพ

ทั้งนี้ประสบการณ์และความรู้สึกของเหล่านักเรียนพยาบาลทหารเรือ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่จะมีความประทับใจและความภาคภูมิใจมากกว่าความรู้สึกแตกต่างทางบทบาทระหว่างทหารชาย เนื่องจากวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศเป็นสถาบันที่ก่อตั้งขึ้นเป็นอันดับสุดท้ายของกองทัพไทย จึงไม่เห็นถึงความแตกต่างของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย แต่จะเป็นประสบการณ์ที่ประทับใจของเหล่านักเรียนพยาบาลรุ่นแรกคือความอบอุ่นและความเป็นครอบครัวเข้ามาแทน ตามที่ตัวแทนของนักเรียนพยาบาลทหารเรือรุ่นที่ 1 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...เมื่อเข้ามาเรียนไม่มีรุ่นพี่รุ่นน้อง ทุกคนมาจากต่างสถาบัน ต้องปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในโรงเรียนพยาบาล ซึ่งเสมือนบ้านหลังที่ 2 ...ทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้วยความรัก ความอบอุ่น และความห่วงใยจากคุณครูเป็นอย่างดี...”²⁴⁵ และจากพลเรือตรีหญิง ศรีศุภรณ์ รุธิรวัฒน์ นักเรียนพยาบาลทหารเรือรุ่นที่ 8 ได้กล่าวว่า “...การขึ้นฝึกปฏิบัติงานเวรบ่าย 5 วัน เวิร์ด 5 วัน แต่เราก็ผ่านพ้นมาด้วยดีจนสำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2522 มาสู่การเป็นพยาบาลวิชาชีพที่ต้องดำเนินชีวิตด้วยตัวเอง แต่เราก็คงมีความสุขที่มีรุ่นพี่คอยดูแลแนะนำและเป็นที่ปรึกษา แม้งานหนักแต่ก็อบอุ่นใจ...”²⁴⁶ ทั้งนี้สถาบันแห่งนี้ได้หล่อหลอมให้เหล่านักเรียนพยาบาลทหารเรือมีความรักและสามัคคีกัน เนื่องจากวิทยาลัยพยาบาลแห่งนี้เป็นระบบการศึกษาและการฝึกปฏิบัติในโรงเรียนที่มีระเบียบวินัย การฝึกปฏิบัติงานบนหอผู้ป่วย และการอยู่หอพักรวมกัน ซึ่งส่งผลให้เหล่านักเรียนพยาบาลทหารเรือต้องพึ่งพาอาศัยกัน

²⁴⁴ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. หน้า 46.

²⁴⁵ แหล่งเดิม. หน้า 105.

²⁴⁶ แหล่งเดิม. หน้า 94.

ภาพประกอบ 9 คณะครูและนักเรียนพยาบาลรุ่น 1

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (24).

ตั้งแต่การก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน ทางวิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศได้ผลิตพยาบาลวิชาชีพใช้กองทัพอากาศและสังคมมาแล้ว 44 รุ่น จำนวน 2,163 คน พยาบาลศาสตร์ระดับต้น 16 รุ่น จำนวน 473 คน (ได้ยกเลิกไปใน พ.ศ. 2544) และผลิตผู้ช่วยพยาบาล 8 รุ่น จำนวน 146 คน รวมทั้งหมดเป็น 2,782 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2561)²⁴⁷ จำนวนของเหล่าพยาบาลทหารหญิงสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงมีบทบาทในกองทัพอากาศมากขึ้น

ภาพประกอบ 10 การจัดการศึกษาของโรงเรียนพยาบาลทหารหญิงในยุคแรก

ที่มา : วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (26).

ทั้งนี้ความแตกต่างระหว่างหลักสูตรของวิทยาลัยพยาบาลทหารกับหลักสูตรพยาบาลทั่วไปตามตารางเปรียบเทียบหลักสูตรดังต่อไปนี้

²⁴⁷ แหล่งเดิม. หน้า 35.

ตาราง 13 ตารางเปรียบเทียบหลักสูตรระหว่างวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกกับมหาวิทยาลัยทั่วไป

หมวดวิชา	วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก/หน่วยกิต			มหาวิทยาลัยทั่วไป/หน่วยกิต (มหาวิทยาลัยมหิดล)
	กองทัพบก อากาศ	กองทัพบก บก	กองทัพบก เรือ	
หน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร	149	145	143	137
ก. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป	32	30	31	30
ข. หมวดวิชาเฉพาะ	106	109	102	101
กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ	28	27	26	22
กลุ่มวิชาชีพ	78	77	76	79
กลุ่มวิชาเฉพาะด้านทหาร	5	5	4	-
ค. หมวดวิชาเลือกเสรี	6	6	6	6

ที่มา : จะเรียงตามลำดับจากวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกเรือ. (2562). หลักสูตร. (ออนไลน์), วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). หลักสูตรเปิดสอน. (ออนไลน์), วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกเรือ. (2562). 50 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกเรือ. (2562). หลักสูตร. (ออนไลน์), มหาวิทยาลัยมหิดล. (2562). หลักสูตรปริญญาตรี คณะพยาบาลศาสตร์. (ออนไลน์),

ดังตารางข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของจำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป จะมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งทางพยาบาลทหารจะเน้นไปที่กลุ่มวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์มากกว่า ในขณะที่พยาบาลทั่วไปจะเน้นการภาควรรณ

ข. หมวดวิชาเฉพาะ แบ่งออกเป็น 1. กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ ทางพยาบาลทหารจะเน้นวิชาที่เกี่ยวกับทหาร อาทิ วิชาวิทยาการระบาดทางทหาร วิชาการดูแลข้ามวัฒนธรรม และวิชาการสื่อสารเพื่อสุขภาพ 2. กลุ่มวิชาชีพ ทางพยาบาลทหารจะเน้นวิชาที่เกี่ยวกับทหาร อาทิ วิชาปฏิบัติการพยาบาลฉุกเฉิน วิกฤตและบาดเจ็บทางทหาร (ทหารอากาศ, ทหารบก, ทหารเรือ) 3. กลุ่มวิชาเฉพาะด้านทหารจะมีเฉพาะหลักสูตรของวิทยาลัยพยาบาลทหาร อาทิ วิชาการฝึกทหารเบื้องต้น วิชาความรู้ทั่วไปทางทหาร วิชาการบริการทางการแพทย์ในสนาม และวิชาการจัดหน่วยทางทหาร (ซึ่งแบ่งไปตามเหล่าของกองทัพบก) กลุ่มวิชาชีพเฉพาะที่ทางวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบกได้เพิ่มเติมตามความเหมาะสมของหน่วยงานอย่างกลุ่มวิชาเฉพาะด้านทหาร

ค. หมวดวิชาเลือกเสรี จะเน้นความสอดคล้องกับความต้องการ ความจำเป็น และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และสาธารณสุข ซึ่งทางพยาบาลทหารจะเน้นไปที่วิชา

ศิลปะการป้องกันตัว วิชาการดูแลแบบผ้าม้วนและการบำบัดทางเลือก วิชาการพัฒนาบุคลิกภาพและการเข้าสังคม เช่น ลีลาศ การดนตรี ในขณะที่พยาบาลทั่วไปจะเน้นการบำบัดทางเลือกมากกว่า

นอกจากนี้คุณสมบัติของผู้สมัครของพยาบาลทหารที่แตกต่างไปจากพยาบาลทั่วไปคือ คุณสมบัติในลักษณะทางกายภาพที่จะต้องมีความรูปร่าง ลักษณะ ท่าทาง และขนาดของร่างกายเหมาะสมต่อการรับราชการทหารและการประกอบวิชาชีพการพยาบาล โดยทางวิทยาลัยพยาบาลทหารได้กำหนดไว้ว่าต้องมีส่วนสูงไม่ต่ำกว่า 155 เซนติเมตร มีน้ำหนักตัวไม่น้อยกว่า 42 กิโลกรัม แต่ไม่เกิน 65 กิโลกรัมหรือดัชนีมวลกาย (BMI) ไม่เกิน 17.5 - 25 กิโลกรัมต่อตารางเมตร ทั้งนี้จำนวนนักเรียนพยาบาลที่รับจะมาจากทุนของทางกองทัพ ซึ่งทุนกองทัพจะมีจำนวนนักเรียนที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของโครงสร้างของแต่ละกองทัพ ดังนั้นหลักสูตรของวิทยาลัยพยาบาลทหารกับหลักสูตรพยาบาลทั่วไปมีความแตกต่างกันตามความเหมาะสมของหน่วยงาน

การที่กองทัพไทยให้ความสำคัญในการพัฒนาแก่การพยาบาลอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นถือเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกองทัพอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบลูกจ้าง พนักงานราชการ นายทหารชั้นประทวน จนถึงนายทหารสัญญาบัตร ซึ่งหลักสูตรได้พัฒนาด้านการแพทย์พยาบาลให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพทั้งทางด้านกำลังพลและการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งหน้าที่พยาบาลถือเป็นหน้าที่ที่เหมาะสมแก่สถานภาพของสตรีจึงทำให้การปฏิบัติหน้าที่หรือผลงานมีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้ถือเป็นโอกาสที่สตรีจะแสดงศักยภาพในการทำงาน โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของทหารที่จะเข้ามาเป็นตัวพิสูจน์ความสามารถของสตรีที่จะนำไปสู่การยอมรับจากสังคมในแง่ทางการทหาร

อย่างไรก็ตาม วิทยาลัยพยาบาลทหารทุกเหล่าทัพเกิดจากการตระหนักถึงความจำเป็นและการพัฒนาของกองทัพในด้านการพยาบาล โดยการก่อตั้งสถาบันการศึกษาเฉพาะทางระดับอุดมศึกษาที่มีปณิธานมุ่งมั่นในการพัฒนาและผลิตพยาบาลทหารที่มีคุณภาพตามมาตรฐานทั้งวิชาชีพการพยาบาลและคุณลักษณะทางทหารที่ดี ซึ่งจะต้องมีความรู้และทักษะทั้งทางด้านวิชาการ วิชาชีพการพยาบาล การพยาบาลทหารและการพยาบาลเวชศาสตร์ตามเหล่าทัพทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้และประสบการณ์ทุกด้านให้บริการทางการแพทย์ทหารทั้งยามปกติและฉุกเฉินแก่ประชาชน และเพื่อพร้อมที่จะเป็นพยาบาลวิชาชีพ นายทหารชั้นประทวน นายทหารสัญญาบัตร และพลเมืองที่ดีของประเทศตลอดจนให้บริการวิชาการที่มีคุณค่าต่อสังคม

4.3. การพัฒนาสถานภาพและบทบาททหารหญิงในปัจจุบัน

สถานการณ์โลกในปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและภัยคุกคามความมั่นคงเริ่มมีความซับซ้อนและมีความอ่อนไหวต่อคนในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน โดยเฉพาะเด็กและสตรี ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิมนุษยชนเพื่อการปกป้องสิทธิและความเท่าเทียมทางเพศ ส่งผลต่อการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทของสตรีให้มีความก้าวหน้าในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ของทหารหญิงไทยและต่างประเทศจะมีการกำหนดคุณลักษณะของทหารหญิงไว้คล้ายคลึงกัน ซึ่งพิจารณาจากความเหมาะสมทางกายภาพและมีความเห็นว่าสตรีไม่ควรทำหน้าที่ในการสู้รบหรือมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสงครามโดยตรง²⁴⁸ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันในหลายๆ ประเทศทหารหญิงได้ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยรบและร่วมออกรบในสมรภูมิจริงเช่นเดียวกับทหารชาย ทหารหญิงสามารถพิสูจน์และแสดงให้เห็นถึงขีดความสามารถในการทำหน้าที่ในการรบเช่นเดียวกับทหารชาย และในบางสถานการณ์ทหารหญิงสามารถปฏิบัติได้ดีกว่าทหารชาย ดังนั้นหลักเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทหารหญิงจึงได้ถูกพัฒนาและแก้ไขให้มีความสอดคล้องกับบทบาท หน้าที่ และคุณลักษณะของทหารหญิง ซึ่งภารกิจหลักจะมีความเป็นสากลและสอดคล้องกับการส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Focal Point : GFP)²⁴⁹ และเป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women : CEDAW)²⁵⁰

สำหรับกองทัพไทยตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527 กำหนดให้ทหารหญิงไม่สามารถบรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่งที่มีหน้าที่ทำการรบโดยตรงได้ ซึ่งบทบาทของทหารหญิงในปัจจุบันมักจะเป็นฝ่ายสนับสนุนที่สำคัญสำหรับเหล่ารบ โดยเฉพาะกองบัญชาการกองทัพไทยที่มียุทธศาสตร์ในการส่งเสริมบทบาทหน้าที่และความเสมอภาคของทหารหญิงผ่านจำนวนข้าราชการทหารหญิง สังกัดกองบัญชาการกองทัพไทย รวมถึงการยกระดับทหารหญิงให้มีความก้าวหน้าผ่านการเลื่อนตำแหน่งในอัตราที่สูงขึ้น และการส่งเสริมในการพัฒนาศักยภาพผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน

²⁴⁸ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2563). เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เรื่อง “บทบาททหารหญิงกับภารกิจด้านการทหาร”. หน้า 1-2.

²⁴⁹ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2562). รายงานการดำเนินงานการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศของหน่วยงานภาครัฐประจำปี พ.ศ. 2562 ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี พ.ศ. 2560-2564. หน้า 2.

²⁵⁰ แหล่งเดิม. หน้า 33.

การบรรจุข้าราชการทหารหญิงของกองทัพไทยตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527 ให้บรรจุทหารหญิงเหล่าต่าง ๆ ตามที่หน่วยขึ้นตรงกระทรวงกลาโหมและเหล่าทัพ และตามมติการประชุมสภากลาโหม ครั้งที่ 6/39 เมื่อ 20 มิถุนายน 2539 โดยพิจารณาดำเนินการออกหลักเกณฑ์แยกกัน แต่ให้มีความสอดคล้องกันคือ กำหนดให้แต่ละเหล่าทัพบรรจุข้าราชการทหารหญิงได้ไม่เกินร้อยละ 25 ของยอดกำลังพลที่บรรจุจริงหรือของอัตราอนุมัติ ทั้งนี้หากหน่วยขึ้นตรงกระทรวงกลาโหมและเหล่าทัพมีความจำเป็นต้องบรรจุทหารหญิงเพิ่มเติม ขอให้พิจารณาอย่างรอบคอบและคำนึงถึงประโยชน์ที่กระทรวงกลาโหมจะได้รับสูงสุด²⁵¹ ปัจจุบันกองทัพไทยมีการบรรจุข้าราชการทหารหญิงเป็นจำนวนและสัดส่วนดังนี้

ตาราง 14 จำนวนและสัดส่วนการบรรจุข้าราชการทหารหญิงในส่วนราชการต่าง ๆ

ส่วนราชการ	จำนวนการบรรจุข้าราชการทหาร (นาย)				สัดส่วน (ร้อยละ)
	กำลังพล ทั้งหมด	สัญญาบัตร หญิง	ประทวน หญิง	รวมทหาร หญิง	
กองบัญชาการ กองทัพไทย	18,498	2,084	4,487	6,571	35.5
กองทัพบก	130,000	4,400	3,700	8,100	6
กองทัพเรือ	80,000	2,260	740	3,100	3.8
กองทัพอากาศ	24,247	2,732	1,700	4,432	18
รวม	254,845	11,476	10,627	22,103	8.7

ที่มา : ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2563). สรุปผลการประชุมสนทนาศึกษายุทธศาสตร์ ครั้งที่ 2/2563 เมื่อวันที่ 24 ก.พ. 63. เอกสารอัดสำเนา.

จากตารางข้างต้น จำนวนและสัดส่วนการบรรจุทหารหญิงของกองทัพไทยในภาพรวมมีข้าราชการทหารทั้งหมดประมาณ 254,845 นาย โดยมีข้าราชการทหารหญิงจำนวน 22,103 นาย หรือร้อยละ 8.7 สะท้อนให้เห็นว่าสัดส่วนของทหารหญิงในกองทัพยังคงน้อยกว่าเกณฑ์ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527 โดยเฉพาะทหารเรือและทหารบกที่มีทหารหญิงบรรจุอยู่ในเหล่าทัพในสัดส่วนร้อยละ 3.8 และ 6 ตามลำดับ

²⁵¹ ระเบียบปฏิบัติราชการ บก.ทท. เล่มที่ 1. ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 108-112.

ดังนั้นสถานภาพและบทบาทสตรีภายในกองทัพ จึงเป็นไปตามบทบาทหน้าที่อันพึงต้องรับผิดชอบ ซึ่งสถานภาพและบทบาทหน้าที่ภายในกองทัพของสตรีไม่แตกต่างจากสตรีพลเรือนเท่าไรนัก โดยด้านอาชีพพยาบาลคือเปรียบเสมือนการเข้าศึกษาโรงเรียนประจำ ส่วนอาชีพอาจารย์ทหารคือเปรียบเสมือนอาจารย์หรือครูในแบบพลเรือน แต่อาจจะมีระเบียบวินัยทหารที่เป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงอาชีพเพียงเท่านั้น เช่น การแต่งกายที่จะต้องมียูนิฟอร์มประจำเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของสถาบัน ข้อระเบียบบังคับทางทหารที่จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงบุคลิกภาพที่มีความเป็นทหาร และสังคมทหารที่เป็นหนึ่งปัจจัยที่บ่งชี้ความเป็นทหาร โดยเหล่าสตรีจะต้องผ่านหลักสูตรทางวิชาทหาร

นอกจากนี้ ในปัจจุบันบทบาทของทหารหญิงในการปฏิบัติหน้าที่ด้านความมั่นคงแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่มีมากขึ้น ตามขีดความสามารถที่ทหารหญิงมีในด้านต่าง ๆ และสามารถสนับสนุนการปฏิบัติการของกองทัพได้เป็นอย่างดี ได้แก่

1. นักบินหญิง ปัจจุบันกองทัพอากาศมีนักบินหญิงที่บรรจุอยู่ในกองทัพอากาศจำนวน 7 นาย โดยปฏิบัติหน้าที่นักบินประจำเครื่องบิน C130 ผูกบิน 601 จำนวน 5 นาย และกำลังเข้ารับการฝึกบินที่ผูกบิน 604 จำนวน 2 นาย²⁵² ซึ่งถือเป็นครั้งแรกของกองทัพอากาศที่ได้รับนักบินหญิงเข้ารับราชการในกองทัพ สะท้อนให้เห็นถึงการทบทวนทางกองทัพที่เริ่มหันมาใช้ทหารหญิงในด้านกำลังรบ

2. อาสาทหารพรานหญิง มีการบรรจุทหารพรานหญิง 2 เหล่าทัพ ได้แก่ อาสาทหารพรานหญิง (อส.ทพ.หญิง) ของกองทัพบก และอาสาทหารพรานนาวิกโยธินหญิง (อส.ทพ.นย.หญิง) ของกองทัพเรือ ซึ่งมีบทบาทสำคัญมากโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยทหารพรานหญิงสามารถเข้าช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งในพื้นที่ และการประสานเรื่องต่าง ๆ ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนได้เป็นอย่างดี²⁵³

3. การปฏิบัติการจิตวิทยา (ปจว.) โดยมีบทบาทหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ การพิทักษ์ประชาชนและทรัพยากร กำหนดการปราบปรามกองกำลังติดอาวุธ การต่อต้านและตอบโต้การก่อการร้าย โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและการช่วยเหลือ

²⁵² กองบิน 6. (2563). ข่าวประชาสัมพันธ์ กองบิน 6 : "5 นักบินหญิงทัพฟ้า". (ออนไลน์).

²⁵³ กองทหารพราน หน่วยบัญชาการนาวิกโยธิน. (2563). ประวัติกรมทหารพรานนาวิกโยธิน กองทัพเรือ. (ออนไลน์).

ประชาชนทางจิตวิทยาโดยใช้ดนตรีและการแสดงเป็นสื่อ การพบปะสนทนา ช่วยเหลือประชาชน และการปฏิบัติงานตามแผนป้องกันชายแดนของกองทัพ²⁵⁴

4. สารวัตรทหารหญิง (สท.หญิง) มีการบรรจุสารวัตรทหารหญิง 2 เหล่าทัพ โดยทางกองทัพบกจะเน้นบทบาทหน้าที่ในการรักษาวินัย กฎหมาย และคำสั่ง รวมถึงมีหน้าที่สอดส่องตรวจตราข้าราชการทหารหรือลูกจ้างในสังกัดให้อยู่ในระเบียบวินัย มีความสงบเรียบร้อย และอยู่ในศีลธรรมอันดี การควบคุมจรรยาบรรณ ทลอดจนการอาชีวบุคคลสำคัญที่เป็นสตรีในส่วนของสารวัตรทหารเรือหญิง (สท.ทร.หญิง) ซึ่งเป็นพรรคพิเศษ (พศ.) เหล่าสารบรรณ โดยมีการจำกัดอายุของกำลังพลหญิงที่ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานด้านยุทธการไว้ไม่เกิน 40 ปี เมื่อครบตามเกณฑ์จะมีการย้ายกำลังพลหญิงให้กลับไปปฏิบัติหน้าที่ในสายงานเดิม²⁵⁵

อย่างไรก็ตาม การที่กองทัพได้ให้ความสำคัญแก่สตรีในการประกอบอาชีพภายในกองทัพ ส่งผลให้สถานภาพของสตรีได้รับการพัฒนาและยกย่องเกียรติของสตรีให้สูงขึ้น โดยทางกองทัพได้จัดสรร แบ่งแยก บทบาทหน้าที่ของหน่วยทหารอย่างชัดเจนเพื่อความโปร่งใสและเหมาะสมแก่สถานภาพของสตรี การที่เหล่าสตรีเข้ามามีบทบาทในกองทัพ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของสตรีที่มีศักยภาพเทียบเท่ากับชาย หรือบางบทบาทที่สตรีปฏิบัติได้ดีกว่าทหารชาย ซึ่งมีความแตกต่างจากสตรีในอดีตที่ถูกกำหนดบทบาทให้เป็นแม่บ้านหรือเป็นผู้ตาม

4.4. สรุป

การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับบทบาทหน้าที่หรือความสามารถของสตรีของผู้คนในสังคม ซึ่งสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก่อตั้งกองทหารหญิงขึ้นโดยมีพื้นฐานจากการจัดตั้งกองทหารหญิงรัสเซียและญี่ปุ่นหรือหลาย ๆ ประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น เพื่อเตรียมเผด็จการที่แทนชายในขณะที่ย้ายออกไปรับใช้ชาติ แต่กระนั้นบทบาทหน้าที่หรือหลักสูตรยังไม่ชัดเจนหรือไม่สอดคล้องกัน ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้มีอำนาจทางการเมืองเล็งเห็นถึงหน้าที่ในลักษณะนี้ไม่เหมาะสมและไม่เห็นถึงความจำเป็นของทหารหญิงจึงเกิดการโต้แย้งกัน จนในที่สุดอาชีพทหารหญิงสมัยสร้างชาติถูกยกเลิกไป และเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการกลาโหมพลเรือนประเภทสามัญ เมื่อเข้าสู่ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการพัฒนากองทัพบทในหลาย ๆ ด้าน โดยสตรีได้รับการยกระดับสถานภาพและบทบาทมากขึ้นอย่างการพัฒนาการพยาบาล การศึกษา และการคำนึงถึงจำนวนกำลังพล ทำให้สตรีประกอบอาชีพทั้ง

²⁵⁴ กองพันปฏิบัติการจิตวิทยา. (2563). *จากอดีต ถึงปัจจุบัน พัน.ปจว.* (ออนไลน์).

²⁵⁵ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2563). *เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เรื่อง “บทบาททหารหญิงกับภารกิจด้านการทหาร”*. หน้า 38.

พยาบาลและอาชีพทหารควบคู่กัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าอาชีพพยาบาลทหารนี้ได้มีการยอมรับในสังคมมากกว่า เนื่องจากอาชีพพยาบาลเป็นอาชีพที่คู่กับสตรีมานานและเหมาะสมแก่สถานภาพและกายภาพของสตรีมากกว่าชาย ซึ่งหน้าที่ของพยาบาลทหารจะทำหน้าที่ให้บริการภายในกองทัพบกและภายนอกกองทัพบก รวมถึงถึงสถานการณ์ในยามสงครามและยามสงบด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังส่งเสริมด้านการศึกษาและดูงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยการเปิดโอกาสให้แก่สตรีพลเรือนและเหล่าทหารหญิงเข้ามามีส่วนร่วมในกองทัพบกอย่างการเป็นอาจารย์ทหาร สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็น ความสามารถของสตรีในการเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนากองทัพบกให้มีความก้าวหน้า

สถานภาพและบทบาทของสตรีภายในกองทัพบกสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการพัฒนาการด้านบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องกับสถานภาพของสตรี ซึ่งเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของอาชีพเพื่อให้งานที่รับผิดชอบมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะการเป็นอาจารย์และพยาบาล โดยเหล่าสตรีที่เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในกองทัพบกนั้นจะต้องมีความอดทนอดกลั้นด้วยความสมัครใจ เนื่องจากการที่สตรีจะเข้ามาในสังคมทหารได้นั้นจะต้องมีการตัดสินใจที่แน่วแน่แล้ว เพราะสตรีจะต้องเผชิญกับการฝึกในรูปแบบทหารและเพื่อทำงานในกองทัพบกอย่างมีวินัยและมีประสิทธิภาพ และเพื่อไม่ให้เกิดข้อแตกต่างระหว่างทหารชาย แต่กระนั้นก็ยังมียุติบางคนได้ตัดสินใจไปเส้นทางอื่น ส่งผลให้สถานภาพและบทบาทของทหารหญิงในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเป็นที่ยอมรับในสังคมทหาร เนื่องจากการทำงานและบทบาทหน้าที่ที่ไม่เกี่ยวข้องกันจึงไม่เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างกัน แม้ว่าอาจจะมีกำลังพลบางคนหรือบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยในการที่สตรีเข้ามาเป็นทหารหญิงก็ตาม ซึ่งการริเริ่มและการพัฒนากองทัพบกไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีความสำคัญมากขึ้นและถือเป็นการเพิ่มกำลังพลในกองทัพบกเพื่อประสิทธิภาพของกองทัพบกที่จะสามารถเทียบเท่านานาชาติประเทศได้ นอกจากนี้เหล่าสตรีส่วนใหญ่ที่เข้ามาประกอบอาชีพในกองทัพบกจึงเกิดความภาคภูมิใจและมีประสบการณ์ที่ดี ซึ่งการประกอบอาชีพข้าราชการทหารถือเป็นการยกย่องเกียรติของตนและวงศ์ตระกูลด้วยเช่นกัน แต่ในทางกลับกันกองทัพบกไม่ได้นำเสนอถึงการทำงานของเหล่าทหารหญิงเท่าไรนัก กล่าวคือการนำเสนอเกี่ยวกับการทหารที่เสนอถึงกิจการด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมกับการทหารผ่านวารสารทางทหาร “ยุทธโภช” ผู้เขียนส่วนใหญ่มาจากนายทหารผู้ใหญ่ที่เน้นถึงบทบาทสตรีที่เป็นภรรยาของทหารมากกว่าเหล่าทหารหญิงหรือสตรีที่รับราชการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในแง่ของการนำเสนอที่มีต่อเหล่าทหารหญิงค่อนข้างน้อย

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีภายในกองทัพบก สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2500 - 2506) กองทัพบกได้พัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ โดยการรับสตรีเข้ารับราชการในรูปแบบที่เป็น

รูปธรรมอีกครั้ง ซึ่งเหล่าข้าราชการทหารหญิงจะมีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมแก่สถานภาพของตนมากกว่าเหล่าทหารหญิงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยสตรีเข้ารับราชการในเหล่าสนับสนุนที่คอยช่วยเหลือเหล่ารบและเล็งเห็นถึงศักยภาพและความสามารถที่เหมาะสมกับสตรี บทบาทสตรีได้รับการยกย่องและยกระดับให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยบทบาทหน้าที่ของทหารหญิง เช่น อาจารย์ พยาบาล แสดงถึงความจำเป็นและความสำคัญที่กองทัพต้องการสตรีเข้ารับราชการ โดยอีกนัยหนึ่งคือการไม่เพียงพอด้านกำลังพลและมีความต้องการให้กองทัพสมบูรณ์แบบในทุก ๆ ด้าน เพราะสตรีในขณะนั้นได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพและความสามารถที่สูงขึ้น ซึ่งพิจารณาถึงหน้าที่และภารกิจของกองทัพเป็นหลัก ก่อนวางแผนสรรหา คัดเลือกบุคคลที่จะเข้ารับบรรจุในกองทัพ โดยเฉพาะคุณสมบัติ ระดับความรู้ ชีดความสามารถ สมรรถนะทางกายหรือทัศนคติ ให้มีความเหมาะสมกับภารกิจหลักของกองทัพ หากต้องการให้ทหารหญิงเข้ามามีบทบาทในกองทัพเพิ่มมากขึ้น ทางกองทัพจะต้องทราบถึงความจำเป็นของการใช้ทหารหญิงเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในภารกิจใด เหตุใดจึงต้องใช้ทหารหญิงและต้องการทหารหญิงที่มีคุณลักษณะอย่างไรเพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุวัตถุประสงค์

บทที่ 5

บทสรุป

งานวิจัยนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสารวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เช่น คำสั่ง ระเบียบ หนังสือราชการของกองบัญชาการทหารสูงสุด ราชกิจจานุเบกษา และเอกสารชั้นรอง เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ นโยบายที่ส่งผลกระทบต่อสตรี และการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาการเกิดขึ้นของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 2) พัฒนาการของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 และ 3) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ ระหว่าง พ.ศ. 2485 - 2506

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทยในช่วงระหว่าง ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 เพื่อตอบคำถามว่าอาชีพทหารหญิงเกิดขึ้นได้อย่างไรและเพราะอะไร จากการศึกษาพบว่า การก่อตั้งกองทหารหญิงเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรี ประกอบกับเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น จึงมีการตั้งกองทหารหญิงเพื่อเตรียมความพร้อมรบกับภาวะสงคราม โดยเปิดรับสมัครนายร้อยหญิง นายสิบหญิง และอาสาสมัครทหารหญิง (พลทหารหญิง) แต่โครงการตั้งกองทหารหญิงเป็นไปอย่างเร่งรีบ ทำให้บทบาทหน้าที่ของทหารหญิงยังไม่ชัดเจนและยังไม่เห็นผลงานที่เป็นรูปธรรม จนเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ถึงความไม่จำเป็นและความไม่เหมาะสม กองทหารหญิงรุ่นแรกจึงถูกยกเลิกไป เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม หดอำนาจ ทหารหญิงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการพลเรือนกระทรวงกลาโหม

ทหารหญิงได้รับการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่อยู่ในรูปแบบเหล่าสนับสนุนที่มีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน ซึ่งการตั้งกองทหารหญิงในช่วงนี้เกิดจากปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญเช่นกัน กล่าวคือ การเร่งฟื้นตัวจากหลังภาวะสงครามที่ส่งผลกระทบต่อกองทัพ โดยเฉพาะการขาดแคลนกำลังพลในหน่วยงานสำคัญ และการรณรงค์ในระดับสากลเรื่องการส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ทั้งนี้กองทัพเห็นถึงความไม่เหมาะสมหากจะให้ทหารหญิงทำหน้าที่สู้รบหรือมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสงครามโดยตรง จึงปรับลักษณะงานให้มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของทหารหญิงมากขึ้น ทำให้มีทหารหญิงเข้าทำงานในกองทัพมากขึ้นในงานด้านสาธารณสุขและด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการส่งเสริมบทบาทสตรีในรูปแบบที่เหมาะสมแก่สถานภาพและความสามารถ เพื่อนำไปสู่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเหล่าทหารหญิงที่

ได้เปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหมพลเรือนได้กลับมาใช้อำนาจอีกครั้ง ซึ่งได้กระจายกำลังพลไปตามหน่วยต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่และสถานภาพ

สำหรับสาเหตุว่าทหารหญิงเกิดขึ้นเพราะอะไรนั้น ผลการศึกษาพบว่า การเกิดขึ้นของอาชีพทหารหญิงทั้ง 2 ครั้ง เกิดขึ้นเพราะปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อปัจจัยภายใน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ ภาวะสงคราม นโยบายส่งเสริมบทบาทสตรี และนโยบายผู้นำประการแรก คือ ภาวะสงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ประทุขึ้นและกำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่ประเทศไทย (สงครามมหาเอเชียบูรพา) รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงปลุกขวัญกำลังใจให้แก่ประชาชนในชาติผ่านนโยบายสร้างชาติ และเตรียมกำลังพลในกองทัพให้พร้อม ประกอบกับแนวคิดส่งเสริมบทบาทสตรีของผู้นำจึงได้ก่อตั้งกองทหารหญิงรุ่นแรกขึ้น โดยเห็นตัวอย่างจากกองทัพบางประเทศที่ให้โอกาสสตรีเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากต้องการกำลังพลให้เพียงพอ ส่วนในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นช่วงสงครามเย็นที่เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมือง จึงทำให้นานาประเทศเร่งพัฒนากองทัพให้มีประสิทธิภาพ การก่อตั้งทหารหญิงอีกครั้งจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากองทัพและถือเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ เช่น ประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ทหารหญิงได้ปฏิบัติภารกิจในกองกำลังติดอาวุธในสงคราม เช่น สงครามเวียดนาม แสดงถึงศักยภาพของทหารหญิงที่สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างหลากหลาย ส่งผลให้หลายประเทศก่อตั้งทหารหญิงขึ้นตามลำดับ และในประเทศไทยได้ริเริ่มฟื้นทหารหญิงขึ้นมาอีกครั้งในฐานะเหล่าสนับสนุนอย่างแพทย์และพยาบาล รวมถึงการให้โอกาสสตรีทำงานในส่วนงานต่าง ๆ ของกองทัพมากขึ้น โดยปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ให้มีความเหมาะสมและมีความจำเป็นต่อกองทัพมากกว่าทหารหญิงยุคแรก

ประการต่อมา คือ การส่งเสริมบทบาทสตรีและการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันของสตรีในระดับสากล ส่งผลให้นานาประเทศตระหนักและให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศและต่อต้านการกดขี่ทางเพศที่เกิดขึ้น ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามมีนโยบายส่งเสริมบทบาทสตรีเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของสตรี โดยเฉพาะนโยบายก่อตั้งทหารหญิงรุ่นแรกที่ผู้นำได้เริ่มให้ความสำคัญกับบทบาทสตรีในกองทัพ ถือเป็นการสร้างภาพจำว่าสตรีสามารถปกป้องเอกราชของชาติไว้ได้ ในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะเน้นส่งเสริมบทบาทสตรีในทางกิจกรรมด้านพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้กองทัพเปิดรับสมัครทหารหญิงในฐานะเหล่าสนับสนุนด้านการพยาบาลและการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมถือเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและพัฒนาสังคม

ประการสุดท้าย คือ นโยบายของผู้นำ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นนโยบายการสร้างชาติ สร้างแนวคิดชาตินิยม ความรักชาติและปกป้องเอกราชของชาติ โดยสตรีได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทสำคัญในนโยบายสร้างชาตินี้ด้วย ทั้งการส่งเสริมบทบาทที่สำคัญของการเป็นเมียและแม่ที่ดี และนโยบายการสร้างกำลังและป้องกันชาติอย่างการจัดกองทหารหญิง ทั้งนี้กองทหารหญิงเป็นนโยบายนำร่องหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกองทหารหญิงทดลอง จึงก่อตั้งกองทหารหญิงในกองทัพเพียงเหล่าเดียวเท่านั้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ทหารหญิงรุ่นแรกมีบทบาทที่ยังไม่ชัดเจนและไม่เหมาะสมจึงถูกยกเลิกไป สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นโยบายการส่งเสริมสตรียังไม่โดดเด่นมากนักหากเปรียบเทียบกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ในกองทัพไทยได้ร่วมกันทั้ง 3 เหล่าทัพมุ่งเน้นพัฒนาแบบภาพรวมเพื่อยกระดับกองทัพไทยให้เท่าทันประเทศมหาอำนาจ ประกอบกับกระแสการเรียกร้องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศในระดับนานาชาติ ส่งผลให้ประเทศไทยมีนโยบายเพื่อส่งเสริมบทบาทสตรี ในส่วนของกองทัพนั้นได้ความสำคัญและเปิดกว้างทางอาชีพแก่สตรีในกองทัพ ซึ่งอาชีพทหารหญิงไม่เพียงได้รับความนิยมจากกลุ่มครอบครัวทหารและกลุ่มคนที่ต้องการอาชีพรับราชการตามแบบทหารหญิงรุ่นแรก หากแต่ได้รับความนิยมจากกลุ่มสตรีทั้งชาติ เนื่องจากอาชีพทหารหญิงในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของสตรีในกองทัพให้เป็นเหล่าสนับสนุนตามความเหมาะสมกับเพศสภาพและความสามารถของสตรี เช่น แพทย์ทหาร พยาบาลทหาร อาจารย์ทหาร เพื่อพยายามส่งเสริมบทบาทสตรีในกองทัพมากขึ้นเช่นเดียวกับกองทัพประเทศอื่น ๆ

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 แบ่งออกเป็น 2 สมัย ได้แก่ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

ผลการศึกษาพบว่า กองทหารหญิงรุ่นแรกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับการฝึกในหลักสูตรการเรียนแบบทหารชายที่มีการฝึกภาคสนาม แต่หน้าที่ในการปฏิบัติราชการยังไม่มีแบบแผนที่ชัดเจน ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้ส่งผลต่อส่วนรวมหรือมีบทบาทในกองทัพมากนัก ทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทหารหญิง รวมถึงสถานการณ์ทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนชั่วคราว ส่งผลให้นโยบายทหารหญิงเป็นส่วนหนึ่งในการโจมตีรัฐบาลจนกระทั่งถูกยกเลิกไป พัฒนาการของอาชีพทหารหญิงหยุดชะงักไป เหล่าทหารหญิงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหมพลเรือน การเกิดขึ้นของทหารหญิงในช่วงแรกนี้ยังแสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ทำให้สตรีส่วนหนึ่งสนใจเข้ารับราชการทหารซึ่งเคยถูก

มองว่าเป็นหน้าที่และอาชีพของผู้ชาย แม้จะยังอยู่ในวงแคบ คือ สตรีกลุ่มที่ครอบครัวยุติธรรม หรือรับราชการเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเข้าสู่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยที่ 2 เหล่าดีดทหารหญิงที่โอนเป็นข้าราชการกระทรวงกลาโหมพลเรือนได้กลับสู่สถานะทหารอีกครั้ง โดยมีอัตราตำแหน่ง ยศ และสิทธิต่าง ๆ ตามบทเฉพาะกาลที่แจ้งไว้ในข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทหารหญิง พ.ศ. 2527 ซึ่งยึดตามพระราชบัญญัติยศทหาร พ.ศ. 2479 โดยพระราชกำหนดนี้ได้แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548

สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พัฒนาการของอาชีพทหารหญิงเป็นผลมาจากการพัฒนา กองทัพอากาศ ถือเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญสำหรับเหล่าสตรีที่รับราชการทหารและ บทบาทหน้าที่ในกองทัพบกที่ชัดเจนมากขึ้น โดยบทบาทด้านการสนับสนุนพันธกิจของกองทัพอากาศ เป็นรูปธรรม ซึ่งกองทัพอากาศใช้สถานะความเป็นสตรีเพื่อเป็นผลดีในการทำงานของกองทัพอากาศเพื่อแบ่งเบา งานเบื้องหลังและความเหมาะสมแก่สถานภาพ อาทิ แพทย์พยาบาลทหาร อาจารย์สอนนักเรียน ทหาร นายทหารและเสมียนประจำกองพันต่าง ๆ กองทัพอากาศได้ปรับปรุงนโยบายการรับสมัครเข้ารับราชการในกองทัพอากาศทั้งหลักสูตรทหารแบบวิชาชีพระยะที่รับพลเรือนเข้าศึกษาในกองทัพอากาศโดยตรง เช่น วิทยาลัยพยาบาลของแต่ละกองทัพอากาศ และการเข้ารับราชการจากพลเรือนเข้าทำงานเป็น ข้าราชการทหารโดยจะต้องผ่านหลักสูตรวิชาทหาร หรือจากนายทหารหญิงที่รับราชการอยู่แล้วมา ช่วยราชการ ซึ่งพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงส่งผลให้สตรีสามารถแสดงศักยภาพด้าน ความสามารถและเป็นการเปิดโอกาสทางอาชีพมากขึ้น

นอกจากนี้ ด้านจำนวนกำลังพลทหารหญิงรุ่นแรก สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มจาก การสำเร็จการศึกษาของกองทัพบกเท่านั้น 1) หลักสูตรนักเรียนนายร้อยทหารหญิง จำนวน 28 นาย 2) หลักสูตรนักเรียนนายสิบหญิง จำนวน 76 นาย และ 3) หลักสูตรอาสาสมัครทหารหญิง ที่ต้องการรับจำนวน 370 นาย แต่ยังไม่ทันได้เปิดรับสมัคร อาชีพทหารหญิงเป็นถูกอันยกเลิกไป จึง เหลือจำนวนทหารหญิงทั้งสิ้น 104 นาย สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนของทหารหญิงที่น้อยกว่าถ้าเทียบ กับกองกำลังพลของกองทัพอากาศทั้งหมด ส่วนจำนวนทหารหญิงในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มจากจำนวนการสำเร็จการศึกษา 1) พยาบาลทหารกองทัพอากาศรุ่น 1 จำนวน 37 นาย 2) พยาบาลทหารหญิงกองทัพบก รุ่น 1 จำนวน 37 นาย และ 3) พยาบาลทหารหญิงกองทัพอากาศรุ่น 1 จำนวน 25 นาย ทั้งนี้การก่อตั้งไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันหากแต่เกิดขึ้นกันตามลำดับ ซึ่งจำนวนของ เหล่าพยาบาลทหารหญิงจึงมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีจำนวนทหารหญิงใน บทบาทหน้าที่อื่น เช่น อาจารย์ทหาร นายทหารและเสมียนประจำกองพันต่าง ๆ ที่กลับมา มี บทบาทเป็นทหารอีกครั้งในรูปแบบการรับจากพลเรือนเข้ารับราชการ ส่งผลให้จำนวนกำลังพล

ทหารหญิงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและตามปีงบประมาณถือเป็นการแสดงพัฒนาการทหารหญิงได้
 อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้นพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 จึงมีความแตกต่างกัน
 ทั้งรูปแบบการเข้ารับราชการและบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบของทหารหญิง และจำนวนกำลัง
 พลทหารหญิงที่เพิ่มขึ้นจากเดิม สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของอาชีพทหารหญิงที่เป็นไปตามการ
 เปลี่ยนแปลงด้วยสถานการณ์โลกและนโยบายของผู้นำในแต่ละยุคสมัยที่ส่งเสริมและสนับสนุน
 สตรี โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งมีผลต่อความคิดและค่านิยมของคนในสังคมที่มีต่อบทบาท
 หน้าที่ของสตรีในสังคม และปัญหาเกี่ยวกับการจัดสรรและการขาดแคลนกำลังพลในกองทัพที่ไม่
 เพียงพอต่อการทำงานทั้งแนวหน้าและแนวหลัง จึงจำเป็นต้องพึ่งพาเหล่าสตรีและเพื่อเพิ่มกำลัง
 พลและประสิทธิภาพของงาน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุข ซึ่งเป็นด้านที่
 เหมาะสมแก่สถานภาพของสตรี ถือเป็นการเปิดโอกาสที่หลากหลายให้แก่สตรีเข้ามามีบทบาทใน
 สังคมทหาร

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีใน
 กองทัพ ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีในกองทัพ
 มีปัจจัยที่เป็นตัวแปรมาเกี่ยวข้องซึ่งมีคล้ายคลึงกันกับปัจจัยของการเกิดอาชีพทหารหญิง โดยแบ่ง
 ออกเป็น 4 ประการ 1) สถานการณ์ภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาวะสงครามและภัยคุกคาม และ
 สถานการณ์ภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 2) นโยบายของชาติและนโยบายของ
 กองทัพ พ.ศ. 2485 – 2506 3) ทศนคติทางสังคมวัฒนธรรมไทยและ ลักษณะทางกายภาพและ
 ความเป็นสตรี 4) ปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทสตรีในกองทัพ ซึ่งจะกล่าวถึงสมัยจอมพล สฤษดิ์
 ธนะรัชต์เป็นหลัก เนื่องจากสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นสมัยก่อตั้งกองทหารหญิงรุ่นแรกเพื่อ
 เตรียมความพร้อมของกองทัพ

ประการแรก คือ สถานการณ์ภายนอกประเทศที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ภายในประเทศ
 พ.ศ. 2485 – 2506 โดยจะเริ่มจากสถานการณ์ภายนอกระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2506 ที่เกี่ยวข้อง
 อย่างภาวะสงคราม เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง ทางกลุ่มประเทศมหาอำนาจล้วน
 พยายามต่อสู้โดยวิธีการต่าง ๆ แทนการทำสงครามแบบเปิดเผย เพื่อขัดขวางการขยายอำนาจของ
 กันและกันรวมถึงภัยคุกคามความมั่นคงเริ่มมีความซับซ้อนและรูปแบบของภัยคุกคามที่มีการ
 เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ภายในประเทศหลายด้าน อาทิ
 ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การทหาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการพลังงานและ
 สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ จึงทำให้ทางกองทัพไทยเริ่มพัฒนา

ทรัพยากรบุคคลให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่เพื่อประสิทธิภาพของงาน รวมถึงจำนวนกองกำลังพลที่จะต้องเพียงพอต่อหน้าที่ในกองทัพ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของสตรีในกองทัพให้มีความเหมาะสมตามความจำเป็นของกองทัพ เช่น การแพทย์ พยาบาล อาจารย์ หรือแม้กระทั่งตำแหน่งประจำหน่วยงานต่าง ๆ เช่น เสมียน นายทหารประจำหน่วย นายสิบประจำหน่วย หรือบทบาทหน้าที่ที่สามารถช่วยแบ่งเบางานของทหารชายได้ เพื่อให้ทหารชายได้ทำบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาศักยภาพทาง ยุทธโศปกรณ์ การวางแผนการทหาร ทั้งนี้บทบาทการเป็นรัฐของชาติไม่ใช่เพียงแต่การป้องกันประเทศจากภัยคุกคามทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรหรือปฏิบัติหน้าที่แต่ในกองทัพ เท่านั้น หากแต่จะต้องมีบทบาทและปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมมากขึ้น เช่น การรักษามลประโยชน์ของชาติ การพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ การช่วยเหลือประชาชน และการพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับสงครามที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตลอดเวลา

ประการที่ 2 คือ นโยบายของชาติและนโยบายของกองทัพ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำรัฐประหาร พ.ศ. 2500 และเข้าควบคุมกองกำลังของชาติทั้งหมดไว้ในอำนาจเด็ดขาด ซึ่งกองทัพปกกลายเป็นกำลังที่หนุนหลังโดยยังรักษาสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เอาไว้ตามแบบแผนของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งนี้การพัฒนาหรือการกำหนดนโยบายของชาติ จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบเผด็จการทหารที่สอดคล้องกับความต้องการของ มหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเน้นไปที่การส่งเสริมและพัฒนาสังคมโดยรวมและเด็ดขาด อาทิ การทำ แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 การสร้างสาธารณูปโภคที่สำคัญ รวมถึงการเข้ามาตรึงการ เบ็ดเสร็จเพื่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ การพัฒนาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการ พัฒนาในรูปแบบการทหารเป็นหลักส่งผลให้เริ่มพัฒนากองทัพโดยจะมุ่งเน้นปรับปรุงและส่งเสริม หน่วยงานของกองทัพให้มีความพร้อมเพรียงและมีศักยภาพที่สามารถทัดเทียมกับนานาประเทศ ได้ และเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนรัฐบาล ซึ่งปัจจัยนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาท สตรีในกองทัพ เนื่องจากกองทัพได้ทำการเปิดรับและการปรับย้ายกำลังพลให้เพียงพอและ เหมาะสมต่อบทบาทหน้าที่ เช่น การปรับนายทหารประจำหน่วยมาช่วยราชการในการสอน การ เปิดรับนักเรียนพยาบาลทหารเพื่อส่งเสริมและพัฒนาด้านสาธารณสุขให้เพียงพอในการบริการแก่ กำลังพลในกองทัพและพลเรือนทั่วไป เพื่อแสดงศักยภาพของกองทัพที่สามารถช่วยเหลือให้แก่ สังคมส่วนรวมได้อย่างทั่วถึงและยังถือเป็นการให้โอกาสเหล่าสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกองทัพมาก ขึ้นและมีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลายและเหมาะสมแก่สถานภาพของสตรี

ประการต่อมา คือ ทศนคติและค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมไทย รวมถึงลักษณะทางกายภาพและธรรมชาติของสตรี ซึ่งสตรีในอดีตถูกปลูกฝังและมีความเชื่อว่า สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ และเป็นช้างเท้าหลัง ซึ่งอาชีพทหารหญิงถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ไม่เหมาะสมแก่สตรี เนื่องจากทหารหญิงยังคงเป็นสตรีเพศที่มีความอ่อนแอ ควรอยู่ในความดูแล และได้รับเกียรติจากสุภาพบุรุษ ส่งผลให้อาชีพทหารหญิงรุ่นแรกเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ถึงความไม่เหมาะสมและความไม่จำเป็น รวมถึงภารกิจที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย ทหารหญิงจะไม่ถูกเลือกให้ไปปฏิบัติหน้าที่ และเมื่อทศนคติและค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมไทยได้มีการเปิดกว้างผ่านการส่งเสริมบทบาทสตรีและการให้โอกาสต่าง ๆ แก่สตรีในเวทีโลกมากขึ้น กองทัพในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เพื่อให้เหมาะสมแก่ลักษณะทางกายภาพและธรรมชาติของสตรี แต่กระนั้นเหล่าสตรีในกองทัพยังต้องเผชิญกับเรื่องของสวัสดิภาพ ความเสี่ยงของการถูกคุกคามทางเพศ และความปลอดภัย

ประการสุดท้าย คือ ปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทสตรีในกองทัพ โดยเริ่มแรกโครงสร้างและหลักเกณฑ์การบรรจุทหารหญิงรุ่นแรกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือเป็นรุ่นทดลองของกองทัพ ซึ่งบทบาทหน้าที่ที่ยังไม่มีความชัดเจนและการที่เหล่าสตรีจะต้องมีบทบาทการเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามแบบแผนทหารยังคงไม่มั่นคง เนื่องจากทหารหญิงขาดทักษะในการตัดสินใจ เกิดความลังเล ไม่ได้ขาด รวมถึงลักษณะนิสัยของผู้หญิงที่มีความละเอียดอ่อน อาจทำให้เกิดความล่าช้าของภารกิจต่าง ๆ ส่งผลให้ทหารหญิงรุ่นแรกได้ถูกยกเลิกไปเมื่อเข้าสู่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถือเป็นสมัยที่สตรีมีบทบาทในกองทัพมากขึ้นโดยทางทหารหญิงที่กลับมามีบทบาทอีกครั้ง โดยทางกองทัพได้จัดย้ายเข้าหน่วยงานที่เหมาะสมจนดำรงตำแหน่งสูงสุด เช่น นายทหารหญิงรุ่นแรกที่กลับมามีบทบาทอีกครั้งได้ทำหน้าที่ในกรมเกียกกาย (กรมพลธิการทหารบก แผนกเกียกกาย ในปัจจุบัน) และการดำรงตำแหน่งช่วยราชการเป็นอาจารย์ทหาร นอกจากนี้เหล่านักเรียนพยาบาลทหารยังได้รับโอกาสในการเป็นผู้บังคับบัญชาตามหน่วยการแพทย์และพยาบาลที่มีตำแหน่งและอัตรายศที่สูงขึ้นตามลำดับการครองยศ รวมถึงเหล่าทหารหญิงยังได้รับโอกาสทางการศึกษาโดยจะได้รับทุนจากกองทัพเพื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งเป็นโอกาสให้ทหารหญิงได้แสดงความรู้ความสามารถในอาชีพจนเกิดความก้าวหน้า แต่อย่างไรก็ตามจำนวนกำลังพลหญิงผู้ที่ดำรงตำแหน่งสูงสุดยังคงมีจำนวนที่น้อย หากเปรียบเทียบกับทหารชาย

ปัจจุบันในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทสตรีมากขึ้น หลายประเทศมีการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทของสตรีให้มีความก้าวหน้าในมิติต่าง ๆ อาทิ ด้านการเมื่อง

การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ศาสนา วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมั่นคงที่ได้เปิดโอกาสให้สตรีสามารถปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับงานด้านความมั่นคง แต่ละประเทศได้มีการกำหนดคุณลักษณะของทหารหญิงไว้คล้ายคลึงกัน โดยยึดจากลักษณะทางกายภาพตั้งแต่ในอดีต ซึ่งบางประเทศยังมีหน้าที่สำหรับเหล่ารบ แต่บางประเทศยังไม่เห็นควรที่จะให้สตรีมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสงครามโดยตรง เนื่องจากให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของกำลังพลหญิงเป็นหลัก และเล็งเห็นว่าความสามารถของทหารหญิงเหมาะสมแก่หน้าที่เหล่าสนับสนุนอย่างหน่วยสื่อสาร หน่วยแพทย์ และชายฝั่งได้ดีกว่า เช่น กองทัพของรัสเซีย และกองทัพของออสเตรเลีย ซึ่งในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและแนวคิด ทหารหญิงสามารถพิสูจน์และแสดงศักยภาพให้เห็นถึงขีดความสามารถที่มีลักษณะเฉพาะในบทบาทหน้าที่บางประการที่ทหารชายไม่สามารถปฏิบัติได้ดีเท่าทหารหญิง ซึ่งหลักเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทหารหญิงจึงได้ถูกพัฒนาและแก้ไขให้มีความสอดคล้องกับบทบาท หน้าที่ และลักษณะของทหารหญิง นอกจากนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมกับบทบาทหน้าที่ใหม่ การก่อตั้งกองทหารหญิงสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมใหม่ของสตรี เนื่องจากเป็นอาชีพรับราชการที่เปิดทางให้เหล่าสตรีมีบทบาทในสังคมมากกว่าอาชีพอื่น ซึ่งในปัจจุบันทหารหญิงจะอยู่ในฐานะเหล่าสนับสนุนแต่ในหลาย ๆ ประเทศ ได้ถือกำเนิดทหารหญิงเหล่ารบหรือนายร้อยหญิงขึ้นเพื่อช่วยราชการทหารชาย จึงเป็นที่น่าพิจารณาว่า ประเทศไทยนั้นสมควรที่จะมีนายร้อยหญิงหรือไม่

บรรณานุกรม

- Battye N.A. . (1974). *"The military, government and society in Siam, 1868-1910 : politics and military reform during the reign of King Chulalongkorn."*. Cornell.
- เบเคอร์ คริส และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2561). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- เปรมสิริ ขวัญไชยสิทธิ์. (2539). ผู้หญิงกับอาชีพครูในสังคมไทย พ.ศ. 2456-2479.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2520). จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481 – 2487. วารสารประวัติศาสตร์.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2544). เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ สายธาร.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2544). ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โสภาส เพ็งเจริญ. (2526, 16 ตุลาคม). "เรื่องที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อน จปร. หญิงรุ่นแรกและรุ่นสุดท้ายของกองทัพไทย". มติชนสุดสัปดาห์, 6(2502).
- ไพฑูรย์ เจ๊ะแอ. (2522). นโยบายชาตินิยมของประเทศระหว่าง พ.ศ. 2481 – 2488. (ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- กองทัพบก. (2507). จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.
- ก้องสกล กวินวิฑูล. (2545). การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา)).
- ครอบครัว พิบูลสงคราม ปราณีประชาชน พันธุ์กระวี (2560). นักเรียนนายร้อยหญิงรุ่น 2486. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. (2525). ความเป็นมาของการศึกษาไทย.
- จิรวาส ปันยารชุน. (2540). ประวัติและผลงานของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ชาญวิทย์ คณะบรรณานุกรม และ เกษตรศิริ. (2548). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (*Collected proclamations of King Mongkut*). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). การประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญ” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. วารสารประวัติศาสตร์.
- ณัฐวดี ชนะชัย. (2530). สตรีในสังคมไทยสมัยใหม่ : ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2439-2485). (วิทยานิพนธ์ (อ.ม.)). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดรุณี บุญภิบาล. (2520). "บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่สอง". (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย.
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย : วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์ กรุงเทพฯ มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2528, มีนาคม). "ระบบผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย". ศิลปวัฒนธรรม , 6(5).
- ธานี สุขเกษม. (2522). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2485-2488). วารสารประวัติศาสตร์.
- นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. (2525). การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448). (วิทยานิพนธ์ (อ.ม.)). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- นันทิรา ขำภิบาล. (2530). นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ ศศ. ม.(ประวัติศาสตร์)).
- นิตา ชูโต และคณะ. (2535). บัณฑิตสตรีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470 - 2528 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีศิณี เกตะบุตร. (2530). การจัดการศึกษาผู้ใหญ่กับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงปี พ.ศ. 2481-2487. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปวีณา มุชอเฮด. (2560). การจัดการการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พ.ศ. 2491 – 2534. มหาวิทยาลัยศิลปากร. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต).
- ปิยวรรณ อัสวราชันย์. (2553). ความคิดของผู้นำและกิจกรรมของหญิงไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้เงากองทัพญี่ปุ่น. งานประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 4.

พลับพลึง คงชนะ. (2551). “สงครามโลก: บทเรียนสำหรับมนุษยชาติ”.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เอกสารการสอนชุดวิชาอารยธรรม
มนุษย์ หน่วยที่ 8-15 ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2. .

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2525). บทบาทของสตรี ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.
2325-2525). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. (คณะสังคมศาสตร์).

ภาสกร ศูนย์ตรง. (2560). มโนทัศน์ของความรักและการเลือกคู่ครองบนพื้นที่สิ่งพิมพ์ในสังคมไทย
ทศวรรษ 2460 ถึง 2480. วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ปีที่ 4, ฉบับที่ 1 (2017):
มกราคม - มิถุนายน 2560.

ภูริ พวงศ์เจริญ และคณะ. (2561). อยากลืมกลับจำ. กรุงเทพฯ มติชน.

มานิชญ์ มูลทรัพย์. (2555). การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของสตรีไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รอง ศยามานนท์. (2520). ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช.

วรฎิยา หุ่นเจริญ. (2545). โรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2411-2468).
มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

วราภรณ์ เผือกเล็ก. (2547). การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก
(พ.ศ. 2481 - 2487)

วัยอาจ เดวิด เค. (2556). ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

วารุณี ไอสถารมย์. (2524). การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย.

วิจิตรา ทองวินิจศิลป์. (2532). มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขการสมรสซ้อน.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. (2556). 50 ปี แห่งความภาคภูมิใจ 2506 – 2556.

วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ. (2559). 60 ปี วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2512). นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ศศิ เสตะจันทร์. (2537). การเผยแพร่ประชาธิปไตยของรายการสนทนาทางวิทยุระหว่างนายมัน ชู
ชาติ กับนายคง รักไทย ช่วง พ.ศ. 2484-2486. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์, สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2563). เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เรื่อง “บทบาททหารหญิงกับภารกิจด้านการทหาร”. กรุงเทพฯ.
- สมโชค สวัสดิรักษ์. (2524). ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484-2488. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (ภาควิชาประวัติศาสตร์).
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). โครงการ การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่: ประวัติศาสตร์สังคมไทย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร. (2521). บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึง 2491. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์)).
- สุขสรรค์ แดงศักดิ์. (2538). ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีไทยในสมัยสร้างชาติ พ.ศ.2481-2487. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์)).
- สุทธิพันธ์ ขุทวานนท์. (2525). การเก็บภาษีอากรและผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ. 2416-2475. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์).
- สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล. (2531). การประกวดนางสาวไทย (พ.ศ. 2477 - 2530). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุภัทรา สิงหลกะ. (2525). สิทธิสตรี : ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย. โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2541). สงคราม : จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: วิถีธรรม.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2552). ปัญหาเขตแดนไทย : จาก 2484 – ปัจจุบัน. จุลสารความมั่นคงศึกษา, 62.
- สุวิมล พลจันทร์. (2531). กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ พ.ศ. 2476 – 2487. (วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (คณะศิลปศาสตร์).
- อภินันท์ เจริญญ์สกุล. (2542). แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อัญชลี สุขดี. (2525). ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์)).

อาทร อยู่สมบุญ. (2541). “คณะราษฎรกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตย”. วิทยานิพนธ์คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาทิตยา, จารุจินดา. (2555). การสร้างภาพความเป็นหญิงในนวนิยายไทย สมัยจอมพล ป.พิบูล
สงคราม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย (ปริญญานิพนธ์
ศศ.ด. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) .

388420951

SWU iThesis gs601130188 thesis / rev: 29062564 12:02:31 / seq: 20

388420951

SWU iThesis gs601130188 thesis / rcv: 29062564 12:02:31 / seq: 20

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นางสาว กมลชนก วรรณตรง
วัน เดือน ปี เกิด 17 พฤษภาคม พ.ศ.2536
สถานที่เกิด อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์
วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาระหว่างประเทศ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ที่อยู่ปัจจุบัน 100 หมู่ 8 ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ รหัสไปรษณีย์
67000

